תנ״ך · דרשות ודרושים

אהבת דוד (מאירוביץ)

רבי שלום דוד מאירוביץ

ספריית אור ברסלב · or-breslev.co.il

אהבת דוד (מאירוביץ)

רבי שלום דוד מאירוביץ

מקור הטקסט: דיקטה · רישיון: CC BY-SA 4.0

התכנים שלפניכם נאספו, מוינו, סוננו ונערכו בעמל רב ובמסירות על ידי צוות פרויקט 'אוצריא' (otzaria.org).

לקריאה באתר, עם המפרשים והמקורות ליד כל שורה: https://or-breslev.co.il/library/אהבת-דוד-מאירוביץ/
הקובץ נוצר ב־20 בנובמבר 2026 מגרסה v39-202611200317 של הספרייה.

תוכן העניינים

הקדמה 4
אהבת דוד דרוש א 5
אהבת דוד דרוש ב 13
אהבת דוד דרוש ג 18
אהבת דוד דרוש ד 23
אהבת דוד דרוש ה 29
אהבת דוד דרוש ו 33
אהבת דוד דרוש ז 36
אהבת דוד דרוש ח 46
אהבת דוד דרוש ט 49
אהבת דוד דרוש י 50
אהבת דוד דרוש יא 54
אהבת דוד דרוש יב 58
אהבת דוד דרוש יג 60
אהבת דוד דרוש יד 64
אהבת דוד דרוש טו 66
אהבת דוד דרוש טז 70

הקדמה

החכם מכל אדם אמר נפת תטופנה שפתותיך כלה, דבש וחלב תחת לשונך ולהבין דברי הכתוב מה שאמר דבש וחלב וכן מתחיל לומר נופת אשר זה הוא צוף דבש ומסיים בדבש וחלב. אמרתי להקדים הקדמה אחת. כי זה ידוע אשר הדרושים יפרדו לשני דרכים הדרך האחד הוא אם ידרוש הדורש את רעיוני לבו אשר ממקור שכלו נבעו. והדרך השני הוא אם הדורש מלקט דברים נחמדים מפי רבותיו אשר שמעה אזנו והנה הדורש מפי רבותיו מאשר אסף מספרים שונים ואשר שמעה אזנו מחכמי לב תורתו נקראת בשם דבש. כי גם הדבש יוצא מפי הדבורה אשר מצצה מפרחים שונים. וידוע הוא מאמר המדרש "כל שאינה עריבה כדבש" אשר יתפרש כי היא מעורבת מחדושים ומהלכות אשר נמסרו לנו מרבותינו ומתוקה ונעימה כדבש אמנם הדורש רעיוני לבו והגות רוחו, תורתו נקראת חלב כי גם החלב יוצא מאברי ומפרקי האשה והנה להשומע באמת אין הבדל בין אם ישמע דברי הדורש אשר אסף ואשר שמע מפי אחרים או אם ילידי לבו המה ורוח הדורש חבלם וילדם. כי אם טובים הם ימצאו חן בעיני השומעים ויתענגו על דבריו. ורק ההבדל הוא לפני הדורש והנה דוד המלך אמר "לעשות רצונך אלהי חפצתי ותורתך בתוך מעי בשרתי צדק בקהל רב הנה שפתי לא אכלא" וביאור הדברים לדעתי כן הוא. כי דוד אמר "אגורה באהלך עולמים" ושאלו רז"ל וכי אפשר לדור בשני עולמים ומתרצי כי דוד התפלל אשר יאמרו דבר הלכה בשמו ותהיינה שפתותיו דובבות בקבר (יבמות צ"ז ע"א) ולכן אמרו חז"ל צדיקים במיתתן קרויים חיים. כי תורתם ומעשיהם מביאים חיים לשמם לנצח. והנה הדורש מפי השמועה ומסתיר את שם המשמיע אשר חדש את זה, אז שפתות הדורש איננו דובבות בקבר גם אם יאמרו הדברים בשמו אחרי מותו כי בעלמא דקשוט הכל גלוי. ואין טוב לאדם רק לשבת בסתר אהלו וללמוד תורה לשמה ואז ינצלו גם מהעון להתלבש בטלית שאינו שלו ולהעלים שם האומרם. ואם מוכרח הוא להוכיח את בני עדתו ולקיים מ"ע של הוכח תוכיח אז יזכיר כל דבר בשם אומרו וזה שאמר דוד לעשות רצונך אלהי חפצתי' ידעת אלהי כי חפצי לעשות רצונך וללמוד תורה לשמה לכן "ותורתך בתוך מעי" אלמוד בסתר אהלי ואין חפצי להתגרות עם היצר הרע להשמיע דברי ברבים. פן אלכד ברשתו להעלים שם האומר אמנם "בשרתי צדק בקהל רב" אם מוכרח הייתי להוכיח את בני עמי אז בטחתי כי "שפתי לא אכלא" ויהיו דובבות בקבר. כי כל הדברים אשר אמרתי מלבי הוצאתי ולא העלמתי שם אחרים על תורתי וזהו גם כן כוונת הכתוב "נפת תטופנה שפתותיך כלה" אתה הדורש כי כלה הוא הוא הדרשה. וכידוע בדברי רז"ל אגרא דכלה וכדומה וזה אם שפתותיך תטופנה

נפת, ותדרוש ברבים תחזה כי יהיה או דבש או חלב תחת לשונך דבריך יהיו ערבים ומתוקים כנפת בין אם הדברים יצאו מלבבך, ובין אם הדברים המה אשר שמעת מפי רבותיך. והנה אחי ורעי הנני נותן לפניכם היום את ספרי הקטן הזה, יש אשר נבעו ממקור שכלי, ויש מה ששמעתי מפי מורי הגאונים אשר זכיתי לשמשם. ואברך את ה' כי הביאני עד הלום ייקר נא בעיניכם רעי ואוהבי ספרי זה אהבת דוד הנקרא על שמי למען יזכר שמי בקהל הדורשים ובטחתי כי תמצאו בו דברי אגדה וכתובים שונים מפורשים ומבוארים בדברים המשמחים את הלב. ומעורבים גם מעט בפלפול כמנהג העת הזאת וה' ישפות שלום לכל תופשי התורה ולומדיה היום יום ה' לסדר יברך את עמך ישראל פה ק"ק וועגער: ואתן תודה לה' אשר קיים בי "יברכך ה' בממון וישמרך מהמזיקים" כי בימי חורפי חנני ה' בכל. ויהי לי יד ושם בין הנגידים אמנם פתאום נהפך עלי הגלגל והפסדתי כל רכושי עד אשר הוכרחתי לקבל הרבנות בעיר מצער כזה. הגם שתומכים אותי כפי כבודי, בכל זאת למשא עלי כי מנעורי אני אוהב המלאכה ושונא הרבנות ויתן ה' שאגמור ספרי הלזה. ואליכם רבנים ונגידים אקרא ואתחנן לקבל ספרי ולעזרני שאוכל לקיים רצוני הטוב ויקויים בכם עשר בשביל שתתעשרו. וירום קרנכם מעלה כאות נפשכם ונפש ידידכם ומוקירכם. שלום דוד אב"ד דפה וועגער:

אהבת דוד דרוש א

השכלה דברי מוסר על מבזי ת"ח ומחזיקי ת"ח [יסוד דרוש הזה על דברי הגאון ר' אליהו בעל מחבר ע"א]:

המלך הגדול שלמה אמר (קהלת ג') "הגדלתי מעשי בניתי לי וכו' עד כי לבי שמח מכל עמלי וזה היה חלקי מכל עמלי ופליגי בזה אמוראי ח"א מקלי ח"א גונדי" ולהבין זאת במאי מחולקים אם גונדא או מקל. עוד להבין בתורתינו הקדושה (פ' חקת) אז ישיר עלי באר ענו לה באר חפרוהו שרים כרוה נדיבי עם במחוקק במשענותם מאי זה "במחוקק במשענותם" עוד להבין מי המה השרים ומי הנדיבי עם וידוע מאמר חז"ל אשר כל פסוק זה נאמר על התורה הקדושה כידוע "ממדבר מתנה" מי שמשים עצמו כמדבר עוד להבין גבי שונמית (מלכים ב') "חגור מתניך וקח משענתי בידך ולך ושמת משענתי על פני הנער" מה הענין של משענת עוד להבין פסוק עוד ישבו בחוצת ירושלים זקנים וזקנות ומשענתם בידם" מאי טובתם אשר ילכו במשענת הלא טוב יותר אם לא יצטרכו ליילך במשענת:

הנה ידוע מאמר חז"ל כיון ששמעו ישראל מאה קללות חסר שתים חלשה דעתם להבין מאי אמר מאה חסר שתים ולא אמרי צ"ח קללות עוד להבין מאמר חז"ל "כל המבזה ת"ח אין רפואה למכתו" מדוע אין רפואה למכתו דוקא ומאי מדה כנגד מדה מתחלה צריכין אנו להבין מאמר המשנה "הוי זהיר בגחלתן שנשיכתן נשיכת שועל ועקיצתן עקיצת עקרב וכל דבריהם כגחלי אש" מאי לשון נשיכה ולשון עקיצה. עוד להבין בתפלתינו שאומרים בכל יום אלהי נצור לשוני מרע ושפתי מדבר מרמה ולמקללי נפשי תדום ונפשי כעפר לכל תהיה פתח לבי בתורתך וכו' וכל החושבים עלי רעה מהרה הפר עצתם מאי שייכות יש תפלות כל החושבים לקודם מקודם מתפלל על מדות שפלות ואחרי כן על האויבים ותיכף אומר אחר כן וכל החושבים עלי רעה מהרה הפר עצתם וזה תפלה על השונאים. ולא על מדות שפלות:

תכלית הענין אין רעה כרעת המבזה ת"ח אשר הרמב"ם כלל אותם בין אנשים שאין להם חלק לעוה"ב (עיין בש"ע ה' כבוד רבו) לכן החיוב לדבר בענין הלזה ובפרט שהרבה נכשלים בחומר עון הלזה לכן נדבר בזה באריכות הנה ידוע מאמר המדרש "כל חלי וכל מכה זו מיתות ת"ח" והנה כאשר האיש המבזה לת"ח בודאי לו אין צער אם ימות ת"ח כי בעוד חיים חיתו מבזה לו ובודאי לאיש כזה כונת הכתוב כל חלי וכל מכה חולי באמת ומכה באמת ומדוע לא מבורר מה המכה ומה החלי. כדי שלא ידע אם יש לו רפואה ומה מאוד יומתק צחות הגמרא כל המבזה ת"ח אין רפואה למכתו דוקא למכתו. כי עליו כונת הכתוב כל חלי וכל מכה אשר לא כתובה בתורה מכה וחלי ממש ולכן לא מבורר המכה והחלי כדי שלא ידע רפואתם כאשר כתבתי מקודם לתרץ מאמר חז"ל כיון ששמעו מאה חסר שתים מזה פחדו מהשתים שחסרו והארכנו בזה במקום אחר ומשם תבין היטב כוונתי:

הנה ידוע מאמר אלשי"ך הקדוש על מאמר הנביא ישעיה פסוק על מה תוכו עוד תוסיפו סרה העיקר הענין הוא כאשר חלילה יחטא איש וה' מיסרו מוכרח להבין האיש הלזה המוכה להשיב לה' בתשובה גמורה וחלוטה והנה כאשר לא יקבל מזה שום חרטה ותשובה אזי חטאו בכפלים לכן אמר הנביא על מה תוכו כלומר מה פעולה בהכותו אותם אשר עוד תוסיפו סרה והנה אם אכה אתכם בראש אתם אומרים כל ראש לחלי כלומר מקרה הוא:

והנה כל הקללות שבתוכחה המה מבוררים ומפורסמים איזה מכות המה כמו הקדחת ומכלות עינים לכן מזה לא פחדו כי יעשו רפואות טבעיים אבל כאשר אמר גם כל חלי

וכל מכה אשר לא כתובה בתורה כלומר שלא ידעו רפואתם מזה פחדו לכן מדוייק מאמר חז"ל מאה קללות חסר שתים פחדו משתים שחסרו פן חלילה לא יהיה להם רפואה:
הנה ידוע דרכי יצר אשר יותר מה שהחטא גדול אזי הוא מסית ומדיח אותנו יותר ומסמה עינינו לאמר לרע טוב ולטוב רע ויותר שהחטא מביזוי ת"ח יותר גדול מסית היצר לנו לעבור זאת לבזות ת"ח ולחלל כבודם ובדרך היתר ועוד מראה לנו אשר מצוה לבזות ת"ח על דרך זה הנה ידוע מאמר חז"ל (חגיגה א' ה') יש נספה בלא משפט אמרו שפעמים יש מי שמת בלא זמנו ואמרו חז"ל למי מוסרים שנותיו של הנפטר שמת בלא זמנו לת"ח המעביר על מדותיו ומפורש בתוספות דוקא לת"ח המעביר במילי דוקא אשר הוא מהנעלבים ואינם עולבים שומעים חרפתם ואינם משיבים ובא היצר ומסית לע"ה לבזות ת"ח לשם שמים כי בודאי ישמע חרפתו ואינה משיב ואז יהיה מהנעלבים ואינם עולבים ואז הקב"ה בודאי יוסיף לו על שנותיו אם חלילה נגזר עליו מיתה ובזה ניחא מאמר חז"ל גבי חזקיה אמרו חז"ל מאי דכתיב מי כהחכם יודע פשר מי החכם זה הקב"ה. שעשה פשרה עם חזקיה וישעיה חזקיה אמר ליתא ישעיה גבאי אני מלך והוא נביא וישעיה אמר ליתא גבאי אני נביא ויחזקיה מלך מה עשה הקב"ה עשה פשרה וחלה חזקיה ובא ישעיה לבקרו ולכאורה מאי פשרה שייך על זה הלא פשרה צריך להיות למחצה ופה עשה הקב"ה פשרה על צד אחד כי יחזקיה יכול להתרעם חלילה על הקב"ה להיפך שיהיה חולי ישעיה ויחזקיהו ילך אצלו לבקרו ועוד הקשה הגאון הנ"ל הלא הדין הוא מלך קודם לנביא (עיין בי"ד באריכות) ועוד איך יהיה ישעיה נביא רודף חלילה אחרי כבוד שיחזקיהו יבוא אצלו: ובאמת הדברים אשר ישעיה עשה כדין ולא חלילה להתגאות ולטובת חזקיהו המלך עשה זאת. הנה ישעיהו ידע בנבואתו אשר נגזר משמים על חזקיהו שימות מחמת שלא נשא אשה כידוע מאמרי חז"ל מת אתה ולא תחיה מת בעוה"ז ולא תחיה לעוה"ב הגם שלא נשא אשה לשם שמים כי מן הדין יחוייב לישא אשה ולא להביט על עתיד דנפקי מיניה זרע דלא מעלי כי העיקר הכלל בקיום מצות הוא אך לעשות המצוה כמו שפקד עלינו הבורא ולא להביט לעתיד או על פי השכלה. כי אם לא כן יכול לבטל כמה וכמה מצות וראה ישעיה אשר נגזר עליו משמים שימות קודם זמנו פי היה בן ארבעים שנה (עיין בפסוק) לכן אמר ישעיה ליתו גבאי כלומר יהיה מעביר על מדותיו ויעבור על כבודו ואז יהיה חזקיה ת"ח דמעביר על מדותיו ואז מוסיפין לו שנותיו:
וזאת היה כונת ישעיה הנביא וחזקיה הבין זאת ואמר מוטב שלא לעבור הדין מלך שמחל על כבודו אינה כבודו מחול והוא לא ילך אצל ישעיה הנביא ואם שנגזרה עליו

מיתה אזי יתפלל וידוע אשר תפלה עושה מחצה (במדרש יש שני דעות אם תפלה עושה מחצה או כולה עיין ע"א) והתפלל חזקיה ופעל מחצה כי ידוע אשר חזקיה היה בן ארבעים שנה בעת שחלה וכמה יחסר לו שנים לפי חשבון ימי שנותינו שבעים שנה שלשים שנה ועשה הקב"ה ע"י תפלה מחצה והוסיף לו חמש עשרה שנה ראה מבואר בכתוב הנה יוסף על שנותיך חמש עשרה שנה וזה כונת הגמרא שעשה פשרה היינו משלשים שחסר לו עשה פשרה והוסיף לו חמש עשרה שנה וזה פשרה אמיתית לשני צדדים ומאוד עריבים דברי חכמינו זכרונם לברכה לשון פשרה (עיין בי"ד):

והנה ידוע (עיין גיטין דף ז') שלח מר עוקבא לר' אליעזר בני אדם העומדים עלי ובידי למסרם למלכות מהו שרטט וכתב וכו' שלח ליה קא מצערי לי טובא ולא וכו' שלח ליה דום לה' והתחולל דום לה' והוא יפיל לך חללים השכם והערב עליהם לבי"ה והן כלים מאיליהן. הדבר יצא מפי ר"א ונתנוהו לגניבא בקולר ונשמע מזה אשר בעת שת"ח לומדין אזי שונאיו נופלין לפניו והנה ידוע לשון נשיכה הוא נשיכה בנטילת בשר הנשוך ועקיצה הוא בלא נטילת בשר כמו בגמרא עקצתו דבורה והנה כאשר ע"ה מבזה ת"ח הדבר תלוי איזה ת"ח שביזה. אם ביזה לת"ח שנושך. כלומר שמבזה ג"כ לע"ה ולא ידום לו אזי טובה לע"ה שביזו שלקח גמולו ופורענותו בעה"ז אבל חלילה אם מבזה לת"ח אשר הוא מהנעלבים ואינם עולבים ועוד יושב ולומד ושותק אזי הוא בגדר עקיצה ועוד מזה שלומד.

וזהו כונת "לחישתן" הוא לוחש בעת חורפו ע"ה אזי הוא לחישת שרף חלילה לא טוב להמבזה ת"ח כזה וחלילה אם יבזה ת"ח המעביר על מדותיו אוי לאיש אשר פגע לת"ח כזה אשר עוד לומד ויושב בבהמ"ד וידום בודאי הוא מהכת שאין להם חלק לעולם הבא (כמובא בש"ע) ולכן אמר אלהי נצור לשוני מרע ושפתי מדבר מרמה ולמקללי נפשי תדום ונפשי כעפר לכל תהיה. היינו להיות מהנעלבים ואינם עולבים ואם חלילה לא מצינא דאיקום אזי פתח לבי בתורתך ובמצותיך תרדוף נפשי היינו שאשב ללמוד. אזי וכל החושבים עלי רעה ממילא הפר עצתם וקלקל מחשבתם הרעה. ולכן יש המשך תפלות פתח לבי לקודם:

רעי אהובי אוי כמה וכמה יתנגפו רגליכם על הרי נשף חושך כזה כמו ביזוי ת"ח אשר הוא עון פלילי אשר כל אחד מתכבד בקלון הת"ח ומבזים אותם הנה ידוע מאמר חז"ל את ה' אלהיך תירא לרבות ת"ח והמתקת הענין מדוע כלל יראת ת"ח עם ה' הלא שלשה שותפים יש באדם אביו ואמו והקב"ה ומדוע כלל עם השותף הגדול עם הבורא יתברך ולא כלל עם השותפים הקטנים אביו ואמו מדוע כלל "את" המרבה אצל הקב"ה:

הנה ידוע (מאמר חתם ספר) על פסוק קול אומר קרא ואמר מה אקרא כל הבשר חציר וכל חסדו כציץ השדה יבש חציר נבל ציץ ודבר אלהינו יקום לעולם". אמר הגאון הנ"ל הנה העיקר עבודתנו להיות מהמאמינים בדברי חכמינו וגאונינו ז"ל אשר הם חיינו והנה ידוע החילוק בין העץ העושה פרי ובין ירק הצומח. העץ אשר נטע ידי אדם הוא לא במהרה יבוש ולא יכמוש. א לא כן ירק הצומח ונתגדל מעצמו מהרה יבש. לכן אמר כל הבשר חציר כלומר שעושים מצות ובודים מלבם וכן אמר יבש חציר נבל ציץ. אבל דבר אלהינו כלומר העושה מצות רק על פי תורתינו הקדושה ועל פי אמונת חכמים יקום לעולם והבן הענין ולכן החוב לכבד לת"ח כי המה עושים רק על פי תורתנו הקדושה לכן כלל בתורתנו הת"ח עם הקב"ה כי בלעדי הת"ח בלתי אפשר לקיים התורה ולירא מלפני ה' הנורא כמאמר חז"ל מה דגים העולים מים מיד מתים כן איש הפורש מתורה לכן יכונה תורתנו הקדושה בשם מים הוי כל צמא לכו למים:

ונבוא למאמרינו אשר התחלנו הנה ידוע אשר אנחנו כל ישראל ערבים זה לזה כי העיקר אצלנו האחדות כי ידוע אשר כל אחד מחויב לקיים כל התרי"ג מצות והנה כאשר יש אחדות יכול כל אחד לקיים כל התורה כמו ישראל תרומות ומעשרות וכמו שארי מצות אשר כל אחד בפרט אינה יכול לקיים אך אם יש אחדות אזי מה שמקיים האחד נחשב כאילו מקיים השני לכן קודם קבלת התורה נאמר "ויחן ישראל נגד ההר" ולא נאמר ויחנו לשון רבים. כי בעת הזה היה ההכרח להיות אחדות:

והנה מבואר מסכת שבת ביום הדין הגדול אומרים לו "עסקת בתורה נשאת ונתת באמונה" (עיין בעין אליהו מהגאון ר' אליהו שי"ק על מאמר הזה באריכות ותמצא נחת) ואחרי כן אמרו ששואלים אותו "פלפלת בחכמה" ובאמת לפלא. איך ישאלו להאיש ההדיוט פלפלת בחכמה אשר הוא אינו יודע מה ענין הפילפול אשר זאת היא רק ללומדי התורה והנה השאלה לעתיד הוא לכל ולא ללומדי התורה דוקא אבל האמת כן מפורש בתורה שמח זבולן בצאתך וישכר באהליך" ולפי דעתי כן הוא המתקת הכתוב. הנה ידוע הדין משני שותפים אם יתן האחד המעות לעסק והשני יהיה האיש העוסק בזה נקנה עסק השותפות אך באופן אם יתן איש האמיד את כספו ואם לא יתן אזי בודאי אין לו שום חלק מה שעולה ריוח לאיש העמל בלא כסף בזה האופן מצב אחינו ב"י ובזה יכולין אנו לבוא ליום הדין הגדול לעתיד הנה ידוע אשר תחלת דינו של אדם על דברי תורה ובמה יבוא איש הדיוט לפני הדין לענות לפני הדין. אך כאשר ידוע עץ חיים היא למחזיקים היינו למחזיקי לומדי תורה ויש להם חלק בעסק הלימוד מה שלומדים הת"ח כמו הדין משני השותפים. ונחקור בזה למי טוב אם להלומד או למחזיק בזה

העולם. טוב יותר להלומד אשר רעיונם זכים בלי שום עמל וטרדות רק יושב ומשתעשע על ברכי התורה ופרנסתו נעשית על ידי אחרים העמלים יום ולילה לא ינוח מטרדת הזמן זה נוסע למרחקים וזה שט בימים זה נוסע הולך ברגלו למדבריות להביא ממרחק לחמו ובזה העולם באמת טוב להלומד ולא למחזיק ובהפך כאשר יבוא ליום הדין הגדול אחר מיתתו ושמה כאשר שואלים אותו עסקת בתורה ובאמת לא למד בעצמו רק החזיק ללומדי תורה גומרין דינו לעולם הבא כמו שלמד בעצמו כי כן הדין בשני שותפים ומצד עולם הבא אשר יפה שעה אחת בעולם הבא מכל חיי ותענוגי עולם הזה יקבל נחת גדול. ולכן מדוקדק השאלה עסקת בתורה ולא למדת כי אין שואלין לו רק אם עסק בתורה כלומר עסקת עסקים בשביל להחזיק לומדי תורה ולהלומד אחר מיתתו נא טוב לו כאשר יגרע מחלקו עוה"ב והחליף עוה"ב בעוה"ז ובזה נבוא אל הכתוב הנה ידוע אשר יששכר עם זבולון עשו שותפות יששכר למד כמו שנאמר יודע בינה לעתים לתורה וזבולון נאמר על חוף ימים ישכון. ולכן אמר שמח זבולון בצאתך מעולם הזה ותמצא עולם הבא בלי עמל ויששכר באוהלך בעת יושב באוהל של תורה ומלאכתו נעשית ע"י אחרים מה מאוד מדויק הפסוק: והנה ידוע במדרשים ובזוהר אשר ביום הדין הגדול שואלין לאדם חדשת חידושי תורה ובאמת מי הוא אשר יכול לומר אני חדשתי חדושי תורה בפרט בעתים האלו אשר כל ראש לחלי מטרדת הזמן ובמה נבוא ליום הדין הגדול אשר ידוע אשר כל אחד נידון ג' פעמים (ע' בס' מוסר ודעת) אך כאשר כל אחד מחזיק ללומדי תורה והם מחדשים חדושי תורה מעלה עליו כאילו הוא חידש חידושי תורה כדין שותפו'. ובזה מדוקדק במס' שבת אמרינן אשר שואלין לכל אחד פלפלת בתורה כי באמת גם ההדיוט אשר אינו יודע מעסק פילפול יכול לומר פלפלתי. כי החזיק ללומדים המפלפלים ומחדשים חדושי תורה ובזה נבוא אל תכלית הענין אשר התחלנו הנה ידוע מאמר חז"ל אשר שכר הכנסת אורחים היא יותר גדולה מקבלת פני השכינה והנה האשה השונמית כאשר קיימה הכנסת אורחים באלישע כמבואר בכתוב הנה איש אלהים קדוש הוא עובר עלינו תמיד נעשה נא וכו' ובזכות זה ברך ה' לה ותלד בן יחיד. והנה כאשר ילדה בן אז בודאי שכחה את כל הטוב אשר עשה לה הבורא יתברך ונסוגה אחור מלהכניס אורחים ולהחזיק לומדים בביתה ונסב הדבר עד אשר חלה בנה היקר ואז הלכה לשאול את פי אלישע. ואז אמר אלישע אל גיחזי קח משענתי כלומר זכות מה ששענה לי בהיותי בביתה ובזה תושיע בנה.

כי גדולה הכנסת אורחים ומחזיקי ת"ח אשר בזכות זה יכול להחיות מתים (מהגאון מווילאזין שמעתי זאת) ועל זה אמר הנביא עוד ישבו בחוצות ירושלים זקנים וזקנות

ומשענתם בידם היינו זכות מה ששענו ללומדי תורה והנה ידוע אשר באר נקרא התורה הקדושה אשר היא באר מים חיים כמ"ש הכתוב באר חפרוה שרים כרוה נדיבי עם והנה ידוע אשר הת"ח נקראים שרי התורה לכן אמר באר חפרוה שרים המה הת"ח בעצמם שחופרים התורה. כי חפירה היא העוקר קרקע נקרא חפירה "כרוה" זה תיקון היינו "נדיבי עם" האנשים המחזיקים ת"ח במאי כרוהו "במחוקק במשענותם" מה ששענו לת"ח. וזה שאמר מקודם "עלי באר" בזאת נתעלה מי שעשה כן והנה ידוע אשר שלמה המלך בדבריו הקדושים בספר קהלת מהבל העולם ואת כל תענוגי העולם לכן אמר עשיתי לי שרים ושרות כמבואר והנה ידוע אשר המלך שלמה עשה אזנים לתורה ותיקן עירובין ונטילת ידים אשר זאת היא חדושי תורה אשר חידש בעולמו. לכן אמר וזה היה חלקי מכל עמלי חד אמר מקל. כי עירובין נעשין במקלות כדין עירוב וחד אמר גונדי רמז לנטילת ידים שנוטלין ידים בכלים וזה כוונת גונדי. מזה נשאר לשלמה אחרי מותו מה שחידש ועשה אזנים לתורה לכן אמרו חז"ל (שבת י"ד ב') בשעה שתיקן שלמה עירובין ונטילת ידים יצא ב"ק ואמר בני אם חכם לבך ישמח לבי גם אני כי הקב"ה חדי בחידושי ופילפולי דאורייתא כי זה עיקר חיות האדם וזה ישאר לו אחרי מותו (ומה שאמרו דוקא נטילת ידים ועירובין עיין בביאור עין אליהו מהגאון ר' אליהו שי"ק נ"י):

אמור לי בן אדם כאשר יזדמן לך עסק מה לעסוק בהבלי העולם עם שותף אחד אשר הוא יעמול עבורך וינודד מרחוק להביא לחמך ואתה תשב בשלום בביתך בשמחה וברב עונג הלא טוב לך כי ישלם לך השותף את שכר פעולתך בלי עמל ויגיעה ומדוע לא תביט על נשמתך. התקן עצמך בפרוזדור כדי שתכנס לטרקלין במה תבוא גברא ערטילאי הלא אורחא רחיקתא וזודא קלילא. ומה תעשה ביום הדין כאשר שואלין אותך פלפלת בחכמה אנה תברח מיום הדין ועל זה אמר הנביא למה תשקלו כסף בלא לחם היינו פרנסה תשקלו אפילו בלא לחם כלומר ולא תאכל לחם ויגיעכם לא לשבעה כאשר יבוא יגיעכם היינו עבור נשמתך אתה תאמר איך אילך ללמוד בלא שבעה אוי לך בן אדם ראה לשכך כעס היצר אשר כל יום ויום מבקש להמיתך כנאמר צופה רשע לצדיק ומבקש להמיתו ובאיזה מיתה חלילה מיתת עולם. הבט נא וראה אשר מכל תענוגי עולם ומלואה לא ישאר בידך מאומה כי אם תורה ומעשים טובים לבד כמבואר במשנה ולא עוד אלא בשעת פטירתו של אדם אין מלוין לו לאדם לא כסף וכו' כי אם תורה ומעשים טובים לבד. ע"כ החיוב על כל אחד לקבוע עתים לתורה. כי כל העמל שאתה עמל בעולם הזה היא רק לזולתך ולא לעצמך כידוע ממעשה דמונבז המלך ותורה ומעשים טובים הוא רק לעצמך וזה כוונת המשנה "עשה לך רב" כלומר לך בשבילך תעשה רב ור"ל דשביק

קבי דמוריקא קרי אנפשי ועזבו לאחרים חילם ותקבל עליך להפריש מכספך להחזיק לומדי תורה אשר זאת יצילך מיום הדין הגדול והנורא כי זאת חיינו ולכן ר"מ כי הוי מסיים ספר איוב אמר סוף אדם למות וסוף בהמה לשחיטה והכל למיתה עומדים אשרי מי שגדל בתורה ועמלו בתורה כונתו היא כאשר ראה מעשי איוב יסורים שלו וסבותיו אז ראה אשר כל עמל של אדם היא טוב רק בתורה ומעשים טובים לכן מדוייק אשרי מי שגדל בתורה ועמלו בתורה ולא לריק כי עומד לאדם בין בנערותו ובין בזקנותו בין חלילה כאשר יחלה ר"ל לכן אמר "ועמלו" כונתו שעמל בעסקיו בתורה למען להחזיק לומדי תורה ועשה נחת רוח ליוצרו כי מזה מקבל הבורא נחת רוח מה שברא אותו כי אם לא כן גם להבורא אין נחת מה שברא את האדם אשרי האדם שקיים מה שכתוב "מה טובו אוהליך יעקב משכנותיך ישראל" כונת הכתוב כן מה טובו אוהליך יעקב בעת שאתה באהל יעקב ומתי משכנותיך ישראל אם יש במשכן ישראל שעוסקים בתורה:

ובזה נבוא לבאר מאמר הגמ' (מגילה כ"ח ב') ר"ל מטי לעורקמי דמיא אתא גברא ארכבי אכתפי א"ל קרית אין שנית אין תנית אין א"ל א"כ שדי בר לקישא במיא. א"ל ניחא לי דאישתמיש למר א"ל א"כ גמור מנאי הא מילתא דאמר ר"ז בנות ישראל מחמירות על עצמן רואת טיפת דם כחרדל יושבת שבעה נקיים להבין מאי שייכות יש הלכה דר"ז אל שימוש ת"ח (עיין פ"י פילפול עמוק על זה) ולדעתי כן הוא. הנה ידוע הדין אשר לימוד התורה והגית בו יומם ולילה יכולים לקיים עם ק"ש (עיין בנדרים). רק ושננתם אינו יכול לקיים בק"ש שחרית וערבית כמבואר בר"ן נדרים והנה כאשר ראה ר"ל אשר רצונו דהאי גברא לשמשו ופן הוא ת"ח ואסור להשתמש בשמש ת"ח אז שאל לו אם קיים לימוד תורה אך בק"ש עוד לא בא אל גדר ת"ח כי לא קיים עוד ושננתם או למד גם כן מקרא משנה גמרא ולכן שאל וכאשר השיב אשר למד הכל אז הוא בודאי ת"ח לכן אמר שדי בר לקישא במיא כי אסור להשתמש בשמש ת"ח ובאמת מצינו גדול ששימש כמו אברהם שנא' והוא עומד עליהם כידוע בדברי חכמינו ז"ל ונשמע אשר אין איסור בזה בכל זאת הוא פטור מן הדין לשמש ת"ח אחר ואחרי כן אמר לו ניחא לי להשתמש למר אז הבין דעתו שרוצה להחמיר על עצמו אע"פ שהוא פטור מן הדין. לכן אמר לו ר"ל אי הכי גמור מנאי דר"ז בנות ישראל גם כן מחמירות על עצמן שרואות טיפות דם כחרדל ויושבת שבעה נקיים הגם שמן הדין אינם צריכין לשבת שבעה נקיים:

(כל זה דרשתי בכרכים לפני גאוני הזמן ודברי מצאו חן ועריבים לשמוע כדבש):

אהבת דוד דרוש ב

מוסר והשכלה על בטחון ושמירות שבת:
הכתוב אומר ארור הגבר אשר יבטח באדם ברוך הגבר אשר יבטח בה'". כל המפרשים תמהו מדוע אמר לשון עתיד ולא אמר לשון בוטח בה'. בוטח באדם. עוד יש להבין גבי שמירת שבת בפרשה ויקהל טרם פקודת מלאכת המשכן אמר שמירת שבת. מאי שייכות יש שמירת שבת למלאכת המשכן הגם בגמ' אמרינן לומר לך מלאכת המשכן אינה דוחה שבת אבל אנו צריכין להבין הפשטות עוד יש להבין גבי בצלאל אמר וימלא אותו רוח אלהים בחכמה בתבונה ובדעת ובכל מלאכה ולחשוב מחשבות לעשות בזהב ובכסף מאי מוסיף חשיבות באמרו ובכל מלאכה (שמעתי מהגאון מווילאזין). עוד יש להבין וכל אשה חכמת לב בידיה טוו" עוד יש להבין בפרשה וישלח "כי במקלי עברתי את הירדן" הובא ברש"י ומדרש "נתן מקלו בירדן ועבר הירדן" הלא סותר לכאורה פשטות רש"י מקודם שמפרש נתמעטו זכיותי (עיין ברש"י). עוד הקשו המפרשים הלא בגמרא אמרינן בני חיי ומזוני לאו בזכותא תליא אלא במזלא מדוע ירא יעקב שמא יתמעטו זכיותיו הלא במזלא תליא מילתא. עוד להבין הכתוב ויקדש אותו כי בו שבת מכל מלאכתו אשר ברא אלהים לעשות מאי לעשות (ע' בזוהר הקדוש שהקשה זאת) עוד יש להבין המשנה "עשרה דברים נבראו ערב שבת בין השמשות וכו' וי"א אף המזיקים" פירש הרע"ב כי עלה במחשבה אצל הקב"ה לברוא עוד עולמות גופים ונשמות עד אשר שקעה החמה וקידש היום ונשארו נשמות פורחות בלי גופים. הדבר לפלא הלא חלילה לפני הבורא לא שייך לומר שקעה חמה ולא הספיק לברוא כי אפילו לא יהיה בין השמשות דר"י כהרף עין יכול הקב"ה לברא עולמות אין מספר והלא במאמר אחד יכול לבראות עולמות אין שיעור הלא מסתמא דבר סתר בזה להבין זאת ע"פ דרך הפשטות:
הנה באמת בענין בטחון יש שני דעות הגאון רבינו אליהו. ובחובת הלבבות לפי דעת הגאון אשר גם בלי סיבה יכול כל אחד להשיג די פרנסתו ומחיתו רק שיבטח בהבורא יתברך בזה ביאר הגאון בדברים המתוקים בדבש את מאמר חכמינו ז"ל לא הוי ידעי רבנן מאי יהבך זימנא חדא הוי אזלינא באורחא ואמר לי האי טעיא שקול יהבך ושדי אגמלאי. אז הבין מאי יהבך והקשה הגאון איך הני רבנן לא ידעי משמעות יהבך עד דאמר לו האי טעיא. ותירץ כן דזה הספק היה לו במלת יהבך אם להשליך על ה' כל הבטחון ולא לרדוף אחרי פרנסה כי אם להיות בוטח בה' או האיש מחוייב לעשות עסקים ולבטוח על ה' אבל כאשר ראה שהלך ומשאו על כתפו והנה אם יהיה הבוטח צריך לסיבה בודאי היה צריך מקודם לבקש לטעיא שיקבל משאו ואם קיבל אזי הוא בטחון עם סיבה. אבל

מקודם אמר לו האי טעיא שקול יהבך ושדי אגמלאי אז ראה אשר הבוטח אינו צריך לשום סיבה בעולם כלל וכלל וזהו כוונת עד דאמר לי וכו' אז הבין כדעת הגאון אשר הבוטח אינו צריך לשום סיבה בעולם כלל וכלל (עיין במשלי מהגאון באריכות ועיין בקול יעקב על מאמר זה):

הנה ידוע אשר עיקר אמונתנו לקיים שמירת שבת כדין כידוע מאמר חז"ל כל השומר שבת כהלכתו אפילו עובד עבודת כוכבים מוחלין לו והנה שמירת שבת שייך למדת בטחון. כי באמת לפי השכל ביום שבת קודש יש בה היפך השכל הלא כל אחד מחוייב ע"פ דין לענג שבת כמבואר בכתוב וקראת לשבת עונג ומאוד הפליגו חז"ל בעונג שבת עד אשר אמרו כל המענג את השבת נותנין לו נחלה בלי מצרים עוד אמרו לוו עלי ואני פורע ומאוד הזהירו חכמינו לענג את השבת בכל המעדנים והנה אל התענוג ההכרח למעות ולהשיג מעות ההכרח העסקים. ואצל שבת נאמר לא תעשה כל מלאכה וחומר ענין שמירת שבת אשר אפילו דיבור של חול אסור בימי השבת:

אבל כאשר נתבונן בדבר עד תכליתו האיש אשר יש לו מדת הבטחון יודע אשר גם בימי המעשה ירויח הכל מיד ה'. כי יש איש אשר יעשה בימי חול עבודות קשות כחמור גרם ולא ירויח מאומה בלתי אם הלחם אשר הוא אוכל ויש איש אשר יושב בביתו ומענג נפשו ואוכל ושותה ומלאכתו נעשית על ידי אחרים ויש לו כל וכל התענוגים לא יחסר לו ובזה ניחא מדוע גבי שבת אמר ששת ימים יעשה מלאכה (שמות ל"א) מדוע סיפר מה שיעשה בימי החול הלא כל אחד יעשה בלא פקודת תוה"ק וגם מדוע אמר יעשה ולא אמר תעשה אבל הכתוב מרמז אשר גם בימי החול הכל תלוי בהשגחת הבורא לכן אמר יעשה מעצמו בלי עמל אם הוא רצון הבורא מעתה תוכל אתה לקיים וביום השביעי שבת לה' ולא תעשה כל מלאכה בכל זאת ישלח ה' לך פרנסתך ותוכל לענג שבתך אע"פ שאסור אתה במלאכה בשבת כי הכל מיד ה' והנה יש כתות רשעים האומרים אשר לעת הצורך גם ה' מכפר בעת שיש עסקים מרובים לעשות אפילו בשבת אוי לנפשם אשר המה מתחייבים בנפשם ואומרים כן הלא עיקר שמירת שבת מחמת ששבת הקב"ה וגם הקב"ה לא היה לו בעת הזה שום מלאכה לכן שבת כי כבר הושלם כל עבודתו. אבל מה עשה הקב"ה לרמז להם אשר כל אחד מחויב לבטל באמצע מלאכתו בעת שקעה החמה בערב שבת קודש. לכן ברא נשמות ורצה לברוא עוד עולמות עד אין מספר ותיכף כאשר שקעה החמה נשארו הנשמות פורחות בלא גופים להראות אשר כל אחד מחויב באמצע עבודתו לבטל מלאכתו כמו ששבת הבורא במלאכתו אשר עוד היה לו לגמור וזה כונת המשנה וי"א אף. המזיקין. ובזה יתורץ קושית הזוהר מדוע אמר

לעשות רצון הכתוב אשר ברא אלהים לעשות מה שהחסיר עוד עשיות היינו הגופין אשר חסרו להראות לנו אשר כל אחד מחויב לבטל מעבודתו בעת בוא השבת ומחויב להוסיף מחול על הקודש כדין שבת (מה מאוד מיושב דברים האלו). והנה באמת השבת קודש אשר נתן לנו הקב"ה רק לטובה מחמת שכל אחד בימי החול עוסק בגשמיות בהבלי הזמן אך להביא ממרחק לחמו ועל הנשמה הטהורה לא ידאג מאומה בלתי אם עבור החומר לעבוד עבודת ומלאכת גשמים לכן נתן לנו הבורא שבת קודש ואסר לנו כל המלאכות למען יפנה לבו אל אלהים ברעיוניו המושכלים להגות בתוה"ק ולשמור שבת בכל הדקדוקים ונפש הגוף ורעיוניה המבוהלים לעסוק בעבודת הקודש (עיין באלשי"ך הקדוש בהפטרת דברים): והנה מי שמקיים שבת כדין תורתינו הקדושה בודאי טוב לו ולנשמתו אבל בעוה"ר אנו מהפכין דרכי ה' והנה כאשר אנו באים אל הקודש פנימה בבית הכנסת ביום השבת הנה חרצובות רשע זה מדבר עסק זה. וזה מדבר מלאכה זו. וזה מספר קורותיו. וזה מספר עצבונו. על זה אמר הנביא "חדשיכם ומועדיכם" מה שאתם עושים שבתכם ומועדיכם לעצמיכם שאתם עושים להנאתכם שנאה נפשי היו עלי לטורח כי בכתוב מפורש אלה מועדי ה' אשר תקראו אותם מקראי קודש כלומר לשם נשמה הקדושה ולא לשם גוף לענג בשרכם. אשר באמת עיקר אמונתנו הכל תלוי במצות שבת כמבואר בדברי חז"ל כל העובד עבודת כוכבים כדור אנוש מוחלין לו אם ישמור שבת כדת ואמר אחרי כן "חודש ושבת קרא מקרא" כי דין שבת וחודש לקרות בתורה "לא אוכל עון ועצרה" כי כל העונות המה הכל בעת קריאת התורה זה ידבר עסקים וזה יקלל הגבאים על דבר אשר לא קידם אותו בקריאת התורה ובשביל זה בא קטטות ומריבות עד אשר יבוא לידי שפיכות דמים ויהיה מצוה הבאה בעבירה החמורה לבייש חבירו (עיין באלשי"ך הקדוש כל הקפיטל ותמצא נחת):

הנה הכלל שמירת שבת תלוי במדת בטחון והסתפקות. הנה החילוק בין הבוטח בה' ובין הבוטח באדם הוא כן. דרך משל האיש האוהב ועוזר לחבירו הוא עוזרו רק בפעם ראשונה ושניה עוזרו מעט מעט ובשלישי עוד מעט עד אשר ישפוך כוס חמתו על חבירו ועוד מזה לא די שלא יעזור לו עוד ירבייש לו ויחור פניו. כמאמר חז"ל כל המצפה על שולחן חבירו עולם חשך בעדו לא כן הבוטח בה' יותר יחזיר לו הקב"ה בפעם שני ושלישי כמו שאמרו והריקותי לכם ברכה עד בלי די עד שיבלו שפתותיכם מלומר די לא כן הבוטח באדם באחרונה לעתיד יבחון אשר ארור הגבר הבוטח באדם לכן מתורץ מה שאמר לשון עתיד בוטח בה' בוטח באדם בלשון עתיד כי לעתיד יראה אשר לא טוב בטחונו (עיין בכנף רעננים כל הענין ותמצא נחת):

הנה ידוע אשר היצר הרע המסמה העינים בעת בוא דבר מצוה לעשות אזי תיכף יפיל תרדימת העצלות לבלי לעשות זאת ובעת בוא דבר עבירה חלילה אזי תיכף יעשה לו חיל כמו שכתוב רגליך לרע ירוצו והנה כמו שמצינו בעת עשו ישראל העגל תיכף פרקו נזמי הזהב אשר באזני נשיהם והביאום אל אהרן בלי שום ישוב הדעת ובלי שום עיכוב (דרך הלצה לכן אמר אהרן דוקא נזמי הזהב אשר באזני נשיהם. כי ידוע אשר הנשים שבאותו דור היו נשים צדקניות. כידוע מדרש שעלו מן הרחצה לכן זכו למראות הצובאות (ע' אלשי"ך שיה"ש) לכן היה דעת אהרן שכל אחד ילך ויבקש מאשתו התכשיטים מסתמא לא ירצו ליתן ואז יהיה מחלוקת בין איש לאשתו בין כך ובין כך יבוא משה רבינו) אבל מעשה שטן הצליח ונאמר ויתפרקו נזמי הזהב אשר באזני נשיהם ויביאום אל אהרן בלי שום שאלה לנשים והנה כאשר מבואר בדברי חז"ל אשר מעשה המשכן הוא מכפר על מעשה עגל (עיין ברש"י ובמדרשים) ותיכף כאשר אמר משה אשר ההכרח לבנות משכן וכל אחד יתן נדבתו בודאי יעמוד השטן נגדו וכל אחד ואחד יאמר מאין לי לתת כסף או זהב או שארי נדבות כי למצוה בודאי יתישבו היטב עד שיתנו כנהוג גם כעת. מה עשה משה הקדים מקודם פקודת משכן דיני שבת ששת ימים יעשה מלאכה להראות אשר הכל תלוי בה' במדת בטחון ובל יאמר איש כחי ועוצם ידי עשה לי את החיל הזה: והנה ידוע אשר לא כל המתנדבים שוים יש נותן בלב טוב ובנפש חפיצה ויש נותן בלב אבן ובעין רעה ונותן רק מפני היראה כי הדין ממשכנין על הצדקה והגם שבמעשה המה שוים אבל מחשבתם מחולקים והגבאי המקבל אינו יודע מה מחשבתם כי רק ה' יודע מחשבות והנה כאשר יש בין הנותנים חילוקי דעות כן יש בהמקבלים חילוקים. יש מקבל והוא באמת עני בן טובים אשר מצוה רבה לפרנסו כדין צדקה אבל יש רמאי אשר אינו צריך ונוטל. ועוד יאכל וישתה ממעות צדקה בלא נטילת ידים ובלא ברכה אשר עוד עבירה לפרנסו כמו שאמרו חכמינו ז"ל בעת אפך עשה בהם אפילו בשעה שנותנים צדקה הכשילם בבני אדם שאינם מהוגנים והקב"ה מזדמן כן אשר הגבאי מחלק לעניים ואז יזדמן ה' למסור המעות שנתן מנדבת רוח לעני בן טובים אשר מצוה לפרנסו והמעות שנתן הכילי ורע עין הקב"ה מזדמן למסור ליד עני רשע אשר עבירה לפרנסו:

והנה בצלאל אמרו חז"ל שנקרא על שם בצל אל היה והוא היה יודע מחשבה של כל אחד ואחד ועשה עם הזהב והכסף לפי מחשבה של נותן לכן אמר אצל בצלאל לחשוב מחשבות לעשות בזהב כלומר לידע המחשבות של כל אחד ואחד ולעשות בזהב איזה קדושה אם עשה מנדבת איש טהור אזי עשה מזהבו יותר קדושה ואם לאו עשה מזהבו קדושה הפחותה כי לא כל מעשה המשכן שוים יש מקודש יותר ויותר מחבירו והנה

הדין בש"ע אין מקבלין צדקה מנשים מחמת גזל בעליהם לבד דבר קטן מקבלים מהם (עיין בש"ע הלכות צדקה). והנה זה הדין רק אם הבעל נותן לנשיהם מזונות אזי שייך מעשה ידיהן לבעליהם כמבואר תיקנו מזונות תחת מעשה ידיהן (מסכת כתובות) לא כן בדור המדבר אשר כל אחד אכל מלחם אבירים מהמן בודאי מעשה ידיהן שייך להקב"ה כי הקב"ה נתן להם מזונות אפילו לעוברין שבמעי אמן לכן האשה המושכלת היודעת הדין היטב עם טעם הדבר ידעה אשר מעשה ידיהן שייך להקב"ה לכן מדוייק מאוד בכתוב שאמר וכל אשה חכמת לב' שיודעת הדין בידיה טוו למשכן. כי ידעה אשר מעשה ידיה שייך להקב"ה ולא לבעלה ואין בזה שום גזילה ודו"ק כי מתוק הוא מאוד:

הנה אם יש מזל לישראל או אין מזל תלוי במה דאמרינן בש"ס אחור וקדם צרתני אחור לכל מעשה בראשית וקדם במחשבה שבתחלת מחשבה עלה אצל הקב"ה לברוא לישראל וזה תלוי במאמר הזוהר אורייתא וקב"ה וישראל חד הוא וכשם שהתורה נבראת קודם כל מעשה בראשית כן גם ישראל אם נאמר קדם צרתני קודם הבריאה אזי עם ישראל המה קודמים וזקנים לכל הבריאות שבעולם ובזה נבוא להמתיק מאמר דוד המלך לולי ה' שהיה לנו בקום עלינו אדם" אמרו חז"ל בגמרא אל תקרי אדם אלא אדום זה עשו ולכאורה מה כיונו חז"ל בזה ויש בזה כוונה עמוקה עוד יש להבין מה שאמר "אזי חיים בלעונו" "אזי המים שטפונו". הנה כאשר מבואר במדרש בשעה שבא משה אל הים אמר הים אין אני נקרע שאני נברא קודם ממך ובכל זאת נקרע מוכח מזה אשר ישראל המה זקינים מכל האומות וכמו כן כל הבריות היה להם שליטה על כל בני אדם מחמת שנבראים מקודם כי האדם נברא אחרון לכל הברואים וכמו כן אצל יעקב מה שנאבק האיש שר של עשו ולא יכול לו והסכים על הברכות השייך לבכור עשו. מעת הזה קראנו הבורא בני בכורי ישראל וזה כונת דוד המלך לולי ה' שהיה לנו בקום עלינו אדם אזי חיים בלעונו' כל הבעלי חיים שולטים בנו "אזי המים שטפונו" היינו מים של ים שגם הוא טען אשר לי הבכורה אך בזמן הזה נשאר לחוק אשר אנחנו הבכורים ומטעם של דבר כי אנחנו היינו במחשבה קודם כל הברואים כי אין מזל לישראל שהמה למעלה מן המזל וכמו כן כאשר יעקב אבינו במקל עבר הירדן שהכה במקלו ויבש הירדן מוכח מזה אשר אין מזל לישראל דאם לא כן לא קרע לו לפי שהוא זקן ממנו כטענת הים לכן פחד פן ואולי ינכה לו מזכיותיו והמדרש שהביא רש"י כעת אדרבא לראיה לפשט הקודם לתרץ מדוע פחד יעקב שינכה מזכיותיו הלא בני חיי במזלא תליא מילתא ובאמת אין מזל לישראל כי הביא המדרש במקל זה עבר הירדן מוכח מזה אשר אין מזל לישראל ולכן נקרע הים ולכן קרע יעקב הירדן ודו"ק היטב בזה כי עמוק מאוד:

אחי ורעי כאשר נשמע מזה הדרוש אשר הכל בידי שמים וכל מה שמסבב הקב"ה הכל יעשה ובלעדו אין חכמה ואין תבונה ועצה נגד ה' ואין אדם לוקח במה שמוכן לחבירו בטח בה' וראה טוב בל תדאג כלל וכלל בעולם ההבלי אשר הכל הבל וכל הצלחות המדומה הכל תוהו ובוהו וגם משבת אל תנח ידיך לשמרו כדת וכדין תורה הקדושה כי שקולה שבת כנגד כל התורה הקדושה כי שכר שבת לא נתפרסם כי יש בה נסתרים וגלויים על זה. והרוצה לראות באריכות יראה בדברי הגאון ר"י בספרו יערת דבש וימצא נחת:

ובפשטות נראה לי להמתיק הכתוב נלאתי נשוא. כי באמת מבואר בדברי חז"ל לוו עלי ואני פורע כל מזונותיו של אדם קצובים מראש השנה חוץ מהוצאת שבת ויו"ט והנה על דרך דוגמא אם ילוה איש מעות ויקנה סחורה והסחורה היא במקח טוב ועומד לריוח. בודאי כאשר יצרך לשלם להמלוה לא יכאב לבו על זה כי יש על זה סחורה העומדת להרויח אבל אם ילוה איש מעות ויפסיד המעות ויאכל עד בלי השאיר לו מאומה אז כאשר מוכרח לשלם אזי לבבו עליו ידאג כי הוא רואה אשר הפסיד המעות. בכל זאת על פי דין מחוייב לשלם אבל קשה עליו. כן אמר הקב"ה אם לויתם מעות על שבת ויו"ט ושמרתם כמו שצויתי לכם היינו לענג השבת וללמוד כל היום אזי בשמחה אני משלם אבל לא כן אם לויתם ואכלתם ושתיתם רק להנאת הגוף אני משלם אבל למשא כבדה עלי וזהו כונת הכתוב נלאיתי נשוא לשון משאת מאומה הלואה ודי למבין זאת:

אהבת דוד דרוש ג

מוסר השכל על אחדות ולעסוק באמונה:

לכו בנים שמעו לי יראת ה' אלמדכם הנה ידוע אשר אם יהיה לאיש עסקים ורצוא ושוב לבקש טרף נפשות בני ביתו ואיש אחד מוכיח יקרא לו לאמר בא אלי אתה בן אדם ואגיד לך דברי מוסר ודעת בודאי לשחוק יהיה בעיניו דברי המוכיח כי רעיוניו מבוהלים ומוטרדים. אבל כאשר יקרא לאיש בעת שדעתו זחה עליו ורעיוניו נפישי מטרדות הזמן להגיד לו דברי תורה ומוסר בודאי יבוא וישמע. כי כל איש אשר יש בו נשמה טהורה לא יבעט חלילה בדברי מוסר ותורה לכן אמר דוד המלך לכו בנים שמעו לי ולא אמר בואו בנים שמעו לי להראות אשר תוכלו לקיים דברי אפילו אם תלכו בעסקים ולא תצטרכו לבטל מעבודתכם וזה הוא להיות סור מרע היינו שב ואל תעשה ואחרי כן עשה טוב. והנה ידוע אשר עיקר עבודה הוא לעסוק באמונה ולהיות אחדות איש עם ריעו אשר זה כלל גדול בכל המצות כי בין אדם לחבירו אפילו יו"כ אינו מכפר וכלל שני באחדות

כי הוא אשר ידוע ממאמר חז"ל חבור עצבים אפרים אפילו מלאה עצבים אפרים בכל זאת אם יש חיבור ביניהם הנח להם ועיקר קבלת התורה היה בעבור אחדות כמאמר חכמינו ז"ל ויחן ישראל נגד ההר ולא אמר ויחנו לשון רבים. כי העיקר שיהיו כל ישראל כגוף אחד לכן גם אני אדבר מזה ואציע לפניכם איזה פסוקים ודברי חז"ל על דרך האמת והצדק והנה דברים האלו עומדים ברומו של עולם ורבים נכשלים בעון פלילי הזה בכן החוב על כל אחד ואחד לדבר בענינים האלו כל אחד ואחד כפי שכלו ותקבלו דברי אלו אשר שאבתי מים ממעין החכמה חכמת התורה וחוב על כל מי שיש בידו להוכיח ללמד לעם דעת ולהבינם כמה גדולה המכשלה הזאת למען לטהר בזריזות גדולה ובגדרים:

בפרשת יתרו אמר יתרו למשה רבינו מדוע אתה יושב לבדך וכל העם נצב עליך מבוקר עד ערב". והשיב משה רבינו (כי יבוא אלי העם לדרוש אלהים כי יהיה להם דבר בא אלי והודעתי להם חקי אלהים ותורותיו להבין זאת הנה ידוע מאמר חכמינו ז"ל יצרו של אדם מתחדש עליו בכל יום יצרו של אדם מתגבר עליו בכל יום והנה דרכי היצר להסית ולהדיח בעבירה היותר חמורה ועבירות שבין אדם לחבירו היא עבירה אשר היא יותר חמורה לכן מסית בזה. וכולם נכשלים בעון הזה או בעסק או לבייש חבירו או בליצנות ורכילות. הנה באמת מה שרצון האדם לעשות עבירה ותשוקתו לעבור עבירה מחמת שחידוש הוא נחמד לעשות. כי עבירה היא במקרה ולא בתדירה. לכן תשוקת האדם לעבור בכל זאת מדוע העובר עבירה אחת כמה פעמים ביום אותה עבירה עצמה כמו רכילות הנהוג בכל יום לעבור וידוע מאמר חכמינו ז"ל כיון שעבר אדם עבירה ושנה נעשה לו כהיתר וכיון שנעשה לו כהיתר מדוע עובר הלא אצלו אין חידוש אך היצר מפתה בכל יום ומראה חידוש בעבירה שלא היה אתמול. וזה כונת הגמרא מחדש עליו בכל יום (עיין בי"ד) והנה אמרו חז"ל במשנה כשבעלי דינים עומדים לפניך יהיו בעיניך כרשעים וכשנפטרים מלפניך יהיו בעיניך כזכאים כשקיבלו עליהם הדין אמר הגאון ר' חיים המתקה על משנה הזה. זה כלל גדול בשני בעלי דינים הבאים לב"ד אין אנו יודעים דעתם אם באמת המה אינם יודעים עם מי הצדק לכן ילכו לבית דין להגיד להם הדין או שיודעים הדין אך שילכו פן ואולי יוכלו לרמות את הדיינים לשפוט להם דין מעוקל להוציא מחבירו ממון שלא כדין והנה הבחינה אחרי הגדת הדין להם אם תיכף כאשר יגידו להם ב"ד הדין וילכו בכבוד ולא יזעקו ולא יקלל איש את רעהו וגם לא יגדף הדיינים אזי המה צדיקים שהלכו רק מהעדר ידיעתם אבל אם יתעכבו אחרי הדין ויצעקו חמס ויחרף איש את רעהו וגם הדיינים אזי הסימן אשר רשעים המה שידעו רק שרצו לרמות פן יהיה הדיין אינו בקי ואז יצא משפט מעוקל וזה כונת המשנה כשבעלי דינים

עומדים לפניך אחר הפסק יהיו בעיניך כרשעים וכשנפטרים מלפניך יהיו בעיניך כזכאין כשקיבלו עליהם הדין הנה הגאון ר' ישראל מקאוונא חוקר כן הלא לפי' דין תורתינו הקדושה איסור דיני ממונות חמור מאיסור והיתר וכמפורש בתלמוד עבירות שבין אדם לחבירו אין יו"כ מכפר מדוע היצר מסמה עינים ולמה אם ימצא איש כלי חלב בכלי בשר בודאי ירוץ להמורה לשאול בודאי לא יאכל עד אשר יצא כאור משפט הספק אשר לו באו"ה והנה מדוע לא ילך איש אל הדיין לשאול פי הדיין הדן מתוה"ק בדיני ממונות לידע אם לא יש חלילה בידו עון גזל. אשר חלילה אין לו כפרה על זה בלתי אם שישיב הגזילה. הלא לפי האמת כאשר יהיה לאיש דין ודברים עם רעהו מחויב לילך בעצמו אל השופט לדרוש בלא רעהו. ולידע בבירור אם יש חלילה בכספו חשש גזל אשר בודאי דין גזל אינו בטל אפילו באלף אם יש תערובת גזל בכספו. ושאלת בטלים בששים מן הסתם אצל איש עני בודאי יש ששים ועוד נותן טעם לפגם כי סתם כלים של עני אינם בני יומן והאמת על זה יותר מה שהעבירה חמורה היצר בוער לעשות מן ההיתר איסור ומאיסור היתר ויש כמה היתרים אשר אין לו שחר אוי לנו על זה ובאמת מי שיש בידו אפילו פרוטה אחת הדין לילך אחרי הנגזל למדי. הנה הנהוג אצל אחינו בני ישראל למכור סחורה ולהונות איש לריע. ובל יביט על רעו אשר הוא רוצה לפרנס בני ביתו אם יפסיד. ועל זה אמר באלשיך הקדוש כי תמכרו ממכר לעמיתך אל תונו איש את אחיו מה אמר לשון ממכר כלומר שיכול למכור גם כן הסחורה שקונה ממך. ויפה אמרו ספרי מוסר כספך היה לסיגים סבאך מהול במים כונת הכתוב כן כי דרך הזייפנים להונות זולתו בהוראת היתר. כי אומרים אשר גם רעו רוצה להונות אותו דרך משל כאשר יקנה איש משקה מרעו אז מורה היתר לערב המשקה במים בחשבו אשר גם רעו נתן לו כסף סיגים לכן אמר כספך היה לסיגים מדוע שאומרים סבאך מהול במים שגם חבירך הונה אותך אבל באמת אתם כאחד רמאים. על זה נאמר לא תונו איש את אחיו אפילו שהוא אחיך ברמאות בכל זאת עליך מוטל ל"ת של לא תונו וזה כונת יתרו מה שאמר למשה רבינו הנה ידוע כשבעלי דינים כאשר ילכו לבית דין והפסק דין לא ישר בעיניהם כפי חכמתם ודעתם הכוזבת תיכף ישפכו בוז על הדיין ואומרים מדוע אתה יושב לבדך ולא תשאל דיין שני ומוסיפים אנשים ודיינים. אוי לאזנים שכך שומעות בחשבם אשר בשביל רוב הדיינים ישתנה הדין ובאמת הדין לא ישתנה בשום צד אפילו אם יוסיפו וירבו דיינים. כי האמת רק אחד והשקר הרבה דרכים לכן בראות יתרו אשר הבעלי דינים עומדים אצל משה רבינו כל היום ומריבים זה עם זה חשב אשר אינם מרוצים על פסק דין ואמר מדוע אתה יושב לבדך כלומר בלא דיינים וכל העם נצב עליך לריב עמך מבוקר ועד ערב (כי

בכל מקום שנאמר נצים נצבים מחלוקת) ענה משה רבינו כי יבוא אלי העם אך לדרוש ה' לשאול שאלה כמו איסור והיתר לכן אמר כי יהיה להם דבר בא אלי כלומר אחד ולא אמר באו כי אחד בא לבד לשאול חוקי אלהים והודעתי להם כי המה צדיקים ואינם רוצים לגזול אחד לחבירו כי אם אשר לא ידעו האמת עם מי יבוא האחד לשאול את פי: העיקר המביא לאדם הגזל הוא אך מהעדר אחדות ומגודל פירוד הלבבות ומגודל התנשאות אשר כל אחד רצונו להתנשא ולהשתרר על רעו. ובאמת עיקר הדברים במעמד הר סיני היה רק האחדות אשר זה אחד מהטעמים שלי מה שהקב"ה כפה עליהם הר כגיגית לפי דעתי היה בשביל אחדות כידוע אשר בעת צרה יחזק אחד לחבירו אפילו בעת מחלוקת לכן אם יהיה צרה כוללת אזי תיכף כל אחד יחזק לחבירו ויתיעץ אחד עם רעו ונעשו אוהבים זה לזה ומיום שחרב בית המקדש עדיין השטן מרקד בינינו לעשות שנאת חנם המעכבת הגאולה כי זה שורש כל העבירות ובעל תשובה מחוייב לשוב באותו מקום ובאותו מעשה ועדיין לא שבנו מחטאתינו. וכאשר ראה הקדוש ב"ה שיש שנאה וקנאה ביניהם ואינם יכולים לקבל בשום אופן תוה"ק אז מה עשה הקדוש ב"ה כפה עליהם הר כגיגית למען שיהיה עליהם אימת מות ותיכף חיבקו זה לזה ונשקו איש לרעהו באהבה לכן נאמר ויחן ונתן להם תוה"ק: דרך אגב נדייק ענין במאמרי חז"ל כאשר ידוע מאמר חז"ל בעת שנתן הקדוש ב"ה התורה לישראל טענו המלאכים תנה הודך על השמים. כי היה להם טענה על פי דין מדין בעל מצר והמה מצרנים לתורה שבשמים. לכן מדויק על השמים ומשה אמר רבש"ע שמא ישרפוני מהבל פיהם. כונתו כי המה אש ותורה נקראת אש וידוע אשר תורתנו היתה אש שחורה על גבי אש לבנה והמה מצרנים. אמר לו הקדוש ב"ה אחוז בכסא כבודי כלומר גם אתה קרוב לתורתי כי אתה יש לך אחיזה בכסא כבודי כי כל איש מישראל יש לו נשמה חצובה מתחת כסא כבוד של הקדוש ב"ה (עיין תוספות אהרן) ולפי הנראה בודאי לא רצו המלאכים שיקבלו ישראל התורה ומדוע בעת קבלת התורה כאשר אמרו נעשה קודם לנשמע מיד ירדו מלאכים וקשרו כתרים לכל אחד ואחד אחד כנגד נעשה ואחד כנגד נשמע מה שמחה היה למלאכים שהקדימו ישראל נעשה לנשמע ומדוע שמחו. עוד הקשו המפרשים לפי דברי חכמינו ז"ל משמע אשר דבר גדול עשו שהקדימו נעשה לנשמע ומדוע בפרשת ואתחנן אמרו ושמענו ועשינו הקדימו שמיעה לעשיה ואחרי כן מפורש ויאמר ה' היטיבו כל אשר דברו מאי היטיבו הלא היה להם להקדים נעשה לנשמע עוד מאי כל מאי מרבה תיבת כל ויאמר היטיבו אשר דברו בלא כל ולהמתיק הענין על דרך חידוד אמרתי: דהנה בתוספות קדושין מבואר גבי מחלוקת אם מצווה ועושה עדיף או אינו מצווה ועושה

עדיף ופירשו בתוספות הסברא דלכן מצווה ועושה עדיף כי העיקר שכר על מצווה מחמת שהיצר הרע אינו מניח לו לעשות המצוה והוא כופה יצרו והנה יותר שמצווה אזי יצרו גדול והוא כופה יצרו. לכן פסקינן גדול המצווה ועושה יותר ממי שאינו מצווה ועושה ונחקור בזה למשל אם יהיה בטל היצר הרע אזי בודאי אינו מצווה עדיף. והנה גבי לוחות ראשונות היה בטל היצר כידוע מאמר חכמינו ז"ל חרות על הלחות אל תקרי חרות אלא חירות חירות ממלאך המות חירות מיצר הרע. והנה כאשר הקדימו נעשה לנשמע המה בגדר אינו מצווה ועושה שעושים טרם שומעים ולכן בלוחות הראשונות הקדימו מחמת שהיו בגדר מלאכים שאין להם יצר הרע לכן היטיבו שהקדימו נעשה לנשמע שיהיו בגדר אינם מצווים ועושים אבל כאשר עשו העגל ושלט עליהם היצר הרע אזי בודאי גדול המצווה ועושה יותר ממי שאינו מצווה ועושה לכן אמרו ושמענו ועשינו לכן מדויק היטיבו כל אשר דברו בין מקודם שהקדימו נעשה לנשמע ובין כעת שאמרו ושמענו ועשינו:

הנה המלאכים שביקשו לקבל התורה היתה כונתם שיהיו בגדר מצווים ועושים ולכן אמר להם כלום יש יצר הרע ביניכם וכיון שאין בכם יצר הרע אדרבה אינם מצווים גדול לדעת תוספות ולכן כאשר שמעו אשר בני ישראל הקדימו נעשה לנשמע אז שמחו כי גם המה יהיו בגדר אינם מצווים לכן קשרו שני כתרים לישראל ולא לטובתם:

הנה עיקר ושורש פירוד הלבבות הוא מחמת הגאות ומדת גאוה הוא שורש פורה ראש ולענה מכל עבירות ראה מה שאמרו חז"ל כל המתגאה אין עפרו ננער שנאמר הקיצו ורננו שוכני עפר מי שנעשה שכן לעפר בחייו. להבין על מה אין עפרו ננער על חטא כזה מדוע המתקת לשון שכן בעפר בחייו הלא דבר הוא הנה באמת כאשר נחשוב חשבונו של עולם כמבואר במליצות חכמינו ז"ל נעשה חשבון חשבונו של עולם:

הנה ידוע מאמר המשנה מאד מאד הוי שפל רוח שתקות אנוש רמה להמתיק הענין הנה ידוע אשר האדם נברא רק לעלות מעלה מעלה במעלות המדות להרים הנפש ולהשפיל החומר והנה האיש ההולך אחרי תאות לבו ואוכל וזולל אך למען לחזק גופו וחומרו לקיים מרבה בשר מרבה רמה הוא נמשל לאיש המפטם בהמות לשחוט הלא רק כונת המפטם שתהיה הבהמה שמינה ותיכף שתהיה שמינה אזי תיכף לשחיטה הובלה. ואם הבינה זאת הבהמה בודאי לא תאכל ולא תשתה אבל הבהמה אינה מבחנת זאת ואוכלת ושותה עד אשר סופה לשחיטה כן האדם אשר הוא בגדר הבהמות הוא מפטם גופו ואוכל בטוב לב למלאות רק תאות גופו ולעדן בשרו והטובה לסוף מאכילתו היא רק לאחר מיתה לרמה ותולעה וזהו כונת המשנה שתקות אנוש המה לאכול רק לרמה

הטובה ולא לאיש האוכל. לכן אמר התנא האלהי מאוד מאוד הוי שפל רוח כי בשפלות רוח לא יאכל טוב ולא ישתה בטוב לב שתקות אנוש היינו מה שאתה מקוה מאכילה הוא טובה רק לרמה. והנה המשכיל לא יתגאה כי האם יתגאה שכן מה שדר בבית טוב הלא רק לשעה לשנה ומי שחושב תמיד ויזכור המות בודאי לא יתגאה כי הוא שכן בפה אבל מי שמתגאה מחשבתו אשר בודאי פה עלי אדמה עיקר חיותו והוא בעל הבית בפה לכן אין עפרו ננער ומדוייק מי שנעשה שכן לעפר בחייו ולא עשה עיקר מעולם הזה. כללו של דבר עיקר אחדות אהבת ריעים ואם יהיה אחדות אזי יעסוק באמונה ואם יעסוק באמונה אזי לא יגזול חבירו ולא יתגאה על חבירו ולא יעשה שארי עונות ואז יעשה כמאמרם ז"ל יזכור לו יום המיתה ואז יכול לבוא על מקומו בשלום ובאמת ועל דרך תורתנו הקדושה ועל זה צריך תמיד לעשות חשבונו של עולם:

אהבת דוד דרוש ד

דברי השכלה ומוסר על צדקה ולבלי לרדוף אחרי תאות לבו:

ויהי דבר ה' אלי לאמר בטרם אצרך בבטן וגו' ואומר אהה וגו' לא ידעתי דבר וגו' ויאמר אל תירא מפניהם נתתי דברי בפיך וגו' ויהי דבר ה' אלי לאמר הלוך וקראת וגו' זכרתי לך חסד וגו' לכתך אחרי וגו' (ירמיה א') מדוע לא רצה ירמיה להלוך בשליחות הבורא ומה היה ויכוח בין ירמיה ובין הקב"ה. איך אמר דבר ה' הוא דבור קשה לאמר הוא אמירה רכה להבין בסוף ויהי דבר ה' אלי לאמר הלוך וקראת וגו' לכתך אחרי. הלא בענין הוכחה מה לו לקלסם לישראל:

הנה ידוע מה שפירשו המפרשים אל תוכח לץ פן ישנאך הוכח לחכם ויאהבך. פירשו כן הנה בענין תוכחה יש שני דרכים דרך אחד כאשר יראה איש לרעו אשר עושה שלא כדין לביישו ולקללו ולחרפו ודרך השני הוא אדרבה לדבר בנחת ולגדלו לאיש ולאמר לו איך איש משכיל וירא אלהים כמוך תעשה כאלה: מהשני דרכים האלו יותר טוב להמוכיח לברור לו דרך השני היינו שלא לחרפו ולא לביישו כידוע הוכח תוכיח ולא תשא עליו חטא כ"א אדרבה לדבר בדברים טובים ולגדלו ולאמר לו איך איש כמוך תעשה כזאת היאות לך ולמשפחתך. כי כאשר מוכיח לו בדברי בוז אז יענה עזות ויבקש גם מומו ויבזה לו להמוכיח עד אשר לא ירים ראשו להוכיח לו (כמאמר הגמ' טול קורה) וכמאמר דוד המלך אל תבוא במשפט עמדי כי לא יצדק לפניך כל חי כי רדף אויב נפשי כונתו כן הנה ידוע מאמר חכמינו ז"ל מי שיש בידו למחות באנשי דורו ולא מיחה אזי הוא נענש בשביל אנשי דורו ועליו האשמה והנה דוד בודאי היה יכול למחות באנשי דורו

ואם לא מיחה יבוא במשפט עבור כל אנשי דורו וזה כונת דוד אל תבוא במשפט עמדי כי אם לא יצדק לפניך כל חי ותרצה לענשני על כל חי בני דורי. כי רדף אויב נפשי תיכף כאשר התחלתי לדרוש תוכחה רדפו אויבי לי נפשי ונשמתי. כי אמרו לי טול קורה זכור מעשיך ואיך ארים ראשי להוכיח לכן לא תחשב לי אשמה מה שלא אמרתי מוסר למחות באנשי דורי כי לא שמעו דברי ואדרבה חרפו אותי הוכח לחכם כלומר לעשות לו חכם וצדיק ואז יאהבך. כי כה תאמר לו חכם כמוך איך יאות לפניך לעבור על דברי תורתנו בודאי שוגג היית או שאר סיבות ואז בודאי יקבל תוכחתך וישמע לדבריך הנעימים ונבוא לבאר דברי הנביא ירמיהו המוכיח לכלל בני ישראל:

הנה ירמיהו הנביא דרכו וטבעו היה לרחם על בני ישראל ולא לדבר עליהם חלילה שום דבר קשה והנה כאשר אמר לו הקדוש ב"ה לשלוח לו להוכיח לישראל בדברים קשים כגידים אז לא רצה ירמיהו לילך ואמר "לא ידעתי דבר" היינו דיבור הוא קשה "כי נער אנכי" עוד לא הורגלתי טבעי לדבר עליהם קשות אז אמר לו הקדוש ב"ה "אל תאמר נער אנכי כי על כל אשר אשלחך וגו' אצוך תדבר" כי אתה רק בגדר שליח ואני מדבר מתוך גרונך ובכל זאת לא יכול להחליף טבעו ואז שלח ה' ידו ויגע בפיו ויאמר לו "נתתי דברי (הקשים) בפיך" ולא עליך האשמה ולכן אמר בסוף "ויהי דבר ה' אלי לאמר הלוך וקראת" כלומר מפי ה' יצא אלי דברי דברים קשים. לכן מדוקדק דבר ה' אלי לאמר' ואתה תוכל לאמר דברים רכים לישראל לכן אמר "הלוך וקראת" דרך חיבה "זכרתי לך חסד נעוריך" וגו' הלא הייתם צדיקים מדוע הפכתם מעשיכם הטובים:

ואנחנו גם כן בעקבי הנביא האלהי נלך לבלי לדבר דברים קשים בתוכחה כי אם בדרך ויכוח ודברי חכמים בנחת נשמעים מתחלה צריכין אנו להבין בפרשת בהעלותך והאספוף אשר בקרבו' מאי "בקרבו" ומאי "התאוו תאוה" כפל הלשון עוד יש להבין מאי "בחנם" (חכמינו ז"ל אמרו בחנם בלא מצות) עוד יש להבין מאי בלתי אל המן עינינו' מאי עינינו' עוד יש להבין מאי "ויחר אף ה' מאד" ובמשה לא נאמר רק "רע". עוד יש להבין פסוק כי תאמר אלי שאהו בחיקך כאשר ישא האומן את היונק" הלא צריך לכתוב "אומנת" כי אומנת דרכה להעניק בנה ולא אומן זכר עוד יש להבין מדוע אמר משה רבינו "מאין לי בשר לתת" הלא משה יודע אשר יש ביכולת אצל הבורא ליתן בשר. כי הוא הזן ומפרנס ומכלכל מקרני ראמים עד ביצי כינים ואיך לא יכול להספיק בשר לששים רבוא ישראל עוד יש להבין פסוק כי יאמרו אלי תנה לנו בשר ונאכלה מאי ונאכלה עוד יש להבין פסוק אם ככה את עושה לי הרגני נא הרוג מה היה כל כך רע למשה רבינו עד אשר ביקש להמית נפשו עוד מדוע קרא שם המקום קברות התאוה על

שם כי שמה קברו את העם המתאוים הלא היה צריך לקרוא שם המקום מתאוים כי כן מפורש טעם בכתוב על שם המתאוים:

הנה ידוע אשר התאוה היא מדברים המורידים לאדם עד שאול בלי שום תקומה. כמאמרם ז"ל התאוה והכבוד מוציאים את האדם מן העולם. כי ממדת תאוה יצמיח כל מדות רעות לשפיכות דמים ולגזילה ולרכילות ולניאוף כידוע. ומחמת שהיא המדה הרעה העולה על כולם לכן הרבה נכשלים בה כידוע דרכי היצר המסמא עינים ומטמטם הלב אשר מצד המדה הזאת יכול חלילה לבוא לידי עבודת כוכבים לעבוד ע"ג בשביל למלא תאותו חלילה אוי לנו קרוצי חומר איך יתאוה אדם לעולם שאינו שלו הלא אך רגע והנה איננו אנה תאותו ואנה תשוקתו. מדוע לא יזכור תמיד יום המר יום המיתה אשר חיש מהר בטלו כל תענוגיו ותאוותיו. ויהיה כל יום בתשובה כמאמרם ז"ל שוב יום אחד לפני מיתתך אשר מוליכין לו תיכף אל הדין הגדול והנורא ובמה יבוא גברא ערטילאי אם ברוב בשר שאכל או ברוב יינו ששתה כמאמר אבא כהן אוי לנו מיום הדין ואוי לנו מיום התוכחה ואמרו חכמינו ז"ל אל יבטיחך יצרך שהשאול בית מנוס לך להמתיק הענין מאי בטחון של היצר מהשאול. הנה ידוע אשר היצר מסית ומדיח לאדם לחטוא. כי כל משפט רשעים בגיהנם שנים עשר חודש לבד (כמובא בדברי חכמינו ז"ל ומסית לו הלא יותר טוב להתענג בכל טוב פה עלי אדמה בעוד חיים חיותך ולקבל נחת ואחר המות תסבול שנים עשר חודש בגיהנם הלא טוב להחליף שנה אחת על כל ימי הבלך. כך היא הבטחת היצר וזה כונתם אל יבטיחך יצרך אבל ידידי אל תשמע להבטחתו כי מה שאמרו חכמינו ז"ל משפט רשעים בגיהנם י"ב חודש הוא לסוף אחרי כל דינים קשים ומרים שנעשו באדם החוטא אחר מיתתו כי כמה וכמה שנים מחוייב לסבול יסורים קשים ורעים כמו כף הקלע או גלגולים על פרט עבירה קלה אחת ואחר כך לצרפם מחוייב אחרי כן להיות בגיהנם שנים עשר חודש וזה טוב לאדם כאשר יבוא בגיהנם וזהו המתקת לשונם אל יבטיחך יצרך שהשאול בית מנוס לך כלומר מנוס והצלה מסתמא מקודם יש יסורים קשים יותר מגיהנם:

התאוה הארורה היא סיבת מות לכל חי וכל הרעות הכל צומחים מפרי עץ הרע הזה התאוה. אין אדם מת וחצי תאותו בידו. כי המדה הרעה הזאת היא בלתי תכלית וסוף אוי לאיש אשר פגע חלילה מדה הרעה הזאת והיא היתה סיבה לישראל במדבר אשר לא יכנסו לארץ הקדושה עד אשר ספו ותמו במדבר והנה ידוע דרכי היצר המסמא עינינו ולא יבוא להסית בראשונה לעבור עבירה גדולה חלילה. כי אם מתחלה הוא מסית לעבירה

קטנה ועבירה גוררת עבירה. עד אשר בא אל מדה פחותה הזאת להתאוות תאוה חלילה לעריות כמו שנדבר בזה בפסוק הזה:

ידוע מאמרי חכמינו ז"ל אשר התאוו תאוה מתחלה כונתם היה לעריות אבל מתחלה אמרו והתאוו לבשר וכונתם היה לעריות (עיין ברש"י ומדרש) וידוע מאמרם למשפחותיו על עסקי משפחות והנה צעקו על בשר ובקרבם היה כונתם על עריות. לכן מדוקדק בכתוב אשר בקרבם התאוו תאוה כלומר בלבם התאוו תאוה כפולה גם עריות ולכן מדויק התאוו תאוה כפל ובפה אמרו מי יאכילנו בשר:

הנה בתפלה אנו מתפללים ותן לנו לחם לאכול ובגד ללבוש הכונה כן הוא הנה כאשר יש נחיש לחם ובגדים אבל הקב"ה חלילה שולח עליו חולאים רעים ונאמנים ואינו יכול לאכול או ללבוש אזי אין רעה כרעתו. אבל אנחנו מתפללים להקדוש ב"ה שיתן הלחם ונזכה לאכול או בגד שנזכה ללבוש. כן ביקשו בני ישראל ממשה רבינו תן לנו בשר ונאכלה כלומר שנזכה לאכול הבשר כי הבינו אשר אם יתן הקדוש ב"ה להם בשר בודאי יעניש למיתה. כמו שהיה באמת המעשה כמו שנאמר הבשר עודנו בין שיניהם טרם יכרת ואף ה' חרה בעם. להמתיק הענין על דרך צחות מאי אמר הבשר עודנו בין שיניהם כי באמת הקדוש ב"ה רצונו היה להראות להם אשר בדרך עונש ולא בדרך מקרה מיתתם. הנה כאשר מתו אחרי העיכול הבשר במעיהם בודאי יאמרו אשר מקרה הוא חולי כזה כדרך הרעב לבשר ואוכל בתאות הגוף עד למרבה והראה להם ה' אשר השגחת הבורא הוא עודנו בין שניהם טרם יכרת נתעכל במעיהם והתחילו למות בודאי אף ה' חרה עליהם (ומדויק היטב בפסוק עיין ותמצא נחת כי אמת הוא):

זכרנו את הדגה אשר נאכל במצרים חנם הגם שהשגנו חנם בודאי רעים היו בכל זאת יותר טוב מפה שלא השגנו כלל ואם תאמר הלא המן טעמו כל הטעמים ואז יכולים אנחנו לטעום כל הטעמים בכל זאת בלתי אל המן עינינו כלומר לעינינו הוא הכל חד מראה לכן מדוייק עינינו. כי נפשנו קצה בלחם הקלוקל כי מלת קצה הוא על דבר אשר לבו אינו רוצה מפאת התדירות המצוי לו בכל שעה (כך שמעתי מהגאון ר' חיים מוואלאזין): והנה כונתם האמיתית היה עריות וה' יודע מחשבות לכן אמר בעיני ה' רע מאוד כי עיני ה' יביטו גם בדברים שבלב ובלבם היה כונתם עריות. לא כן משה לא ידע ולא שמע רק צעקתם אודות בשר לכן מדויק בעיני משה רק רע אבל בעיני ה' נאמר ויחר אף ה' מאוד כי ידע מחשבתם הרעה לכן אמר משה כאשר ישא האומן את היונק למשל אם מת איש והניח אחריו בן להניק הלא לא כל כך גדלה הצעקה כי האם עוד יש לה להעניק בנה אבל חלילה אם תמות אשה והניחה אחריה בן להניק ואביו אין ידו

משגת ליתנו למינקת (כמו מעשה במסכת שבת). בודאי צרה כזו אין לשער. לכן אמר משה רבינו כי תאמר אלי שאהו בחיקך כאשר ישא האומן זכר את היונק ולא אומנת כי אין לי מה ליתן להם מאין לי לתת (עיין בארצות החיים) ואם ככה את עושה לי כלומר משל למה הדבר דומה לשר גדול אשר הוא שר על כל החכמות וגזרה עליו המלכות שיהיה שר על עניני אפיה ובישול לכל חוליו בודאי יזעוק מרה איככה אוכל לגשם שכלי על עניני גשמיות כן משה רבינו היה גוף נקי וטהור לחם לא אכל ומים לא שתה וכל רעיוניו היו על תורה והשכלה וקדושה ואיך יכול כעת לעשות עסקים עם בשר. לכן אמר ואם ככה את עושה לי לגשם גופי בעניני גשמיות ואכילה הרגני נא הרוג ואל אראה ברעתי כלומר רעתי ממש אשר אהיה מוכרח לעסוק בעניני בשר וגשמיות מאין לי בשר לתת כלומר מאין עסקי עם בשר ואם רצונך ליתן אזי תתן על ידי אחר ולא על ידי. כי משה רבינו היה מסוגל רק לקבל תורה ולמסור לישראל ולא בשר (כך שמעתי מהגאון ר' אליהו שיק):

ואמר אחרי כן אם את כל דגי הים יאסף להם ומצא להם כונת משה היתה כי לא תתקיים מחשבתם בזה כי רצונם רק עריות כי אחרי כן גם משה שמע שבכו למשפחותיו על עריות ובשר רק תואנה המה מבקשים לכן אמר הקב"ה עתה תראה איך אני עושה עם הבעלי תאוות דרך משל אם יהיה קשר וחרצובות רשע בעיר ורצון השר להעבירם ולהתיר חרצובותם אזי לא יכה כל החבורה כי אם יקח איזה מהם ויכה אותם ויתנם במשמר וכאשר רואים השאר אשר כן עושים עמם אזי ממילא בטלה תאותם כך אמר הקב"ה ועשה זאת ממילא בטלה תאות החיים לכן קרא שם המקום קברות התאוה ולא על שם המתאוים כלומר שפה נקברה התאוה עצמה אפילו מהחיים שנשארו לכן מדוייק קברות התאוה ולא מתאוים:

וכעת נדבר במדת הצדקה היפך ממדה הגרועה תאוה הארורה. כי מי שיש בו מדת צדקה לחונן דלים ולגמול חסדים ולרחם על חבירו אין בו מדת התאוה. כי בעל תאוה הוא רק לרעות גופו ואין אדם מת וחצי תאותו בידו יותר מה שהשיג תאותו עוד מתאוה יותר בכל יום ויום תאות חלוקות עד אין סוף לאמר עד פה גבול תאוה עד אשר יבוא בכלח אל קברו אז בטלה תאותו כל עוד חיים חיותו יבקש תאוות ובכל יום היצר מחדש עליו תאוות חדשות לטעום טעמי איסורים מחולקים כמאמרם ז"ל יצרו של אדם מתגבר עליו בכל יום ובודאי לא יתן מכיסו מאומה מדאגה בדבר פן ואולי יחסר לגופו למלא תאותו הזידונה. כי הרגל נעשה טבע עד אשר יחשוב בלבו כל תאוה לטבע ולהכרח לקיום גופו ובלעדי זאת אין יכול לחיות על פני אדמה ולא יחשב שום דבר למותרות כי אם להכרח.

כמרומז בכתוב צדיק אוכל לשובע נפשו כלומר רק לקיום נפשו לעסוק בעבודת הבורא "ובטן רשעים" רשעים שהמה אוכלים אך להרחיב בטנם יחסר. לכן אינו מספיק להם כל ימי חיותם כי אם הכל חסר להם ואינו מביט על חיים הנצחי כי חשב אשר פה ביתו הנאמן לרעות גופו וזאת עיקר חייו בחיי עולם ההבל:

העיקר העולם עומד רק על עמוד הצדקה וגמילות חסדים וכל אחד מחוייב לקיים הלא פרוס לרעב לחמך רצון הכתוב הלא פרוס לרעב לחמך אפילו הלחם ההכרח לך אתה תתן פרוסה לעני לכן מדוייק לחמך כלומר ההכרח לך. כי גם העני מחוייב ליתן צדקה כפי יכלתו וכל אחד מחוייב לקיים וחי אחיך עמך כלומר שיש אנשים אשר אינם נותנים צדקה רק אם יחלו המה או בניהם אז יפזרו צדקה ואם כן יתנהגו הלא העני מחוייב להתפלל כי המה יחלו למען ישיג צדקה. כי בעת בריאותם אינם נותנים כלום וטוב יותר ליתן צדקה בעת בריאותך ואז יקויים בכם וחי אחיך עמך כלומר שלא יצטרך העני להתפלל עליך שתהיה חולה (עיין בקול יעקב):

בתחלת בריאת האדם מבואר במדרש נעשו כיתין כיתין אמת אמר אל יברא שכולו שקרים ומדת החסד אמרה יברא שכולו חסדים מה עשה הקדוש ב"ה הפיל האמת לארץ שנאמר אמת מארץ תצמח כונת המדרש כן הוא. כי בפה לא ישתרר האמת כי לאחר התחיה ישתרר האמת וזה כונת המדרש אמת מארץ תצמח כלומר כאשר יהיה אי"ה תחיית המתים אז יהיה האמת ואם חלילה לא נעשה צדקה וגמילות חסדים מדוע נברא העולם לא אמת ולא חסד מה יומתק לי מליצה בפסוק כי פתוח תפתח נתינת הטעם לצדקה כי מדוע אשר כל זמן שאדם חי עלי אדמה אזי ישתוקק רק לכסף ולמלא תאותו וליפות גופו וחומרו. ואתה בן אדם הבט נא חרפתך אשר אתה עושה מעיקר טפל ומטפל עיקר הלא כל ימי צבאך על האדמה אך שבעים שנה העתים והרגעים המה קצובים בכל זאת אתה מבלה ימיך ושנותיך בהשתדלות גופך הנפסד ואל הנפש בל תפן ובל תביט. לכל הפחות ליתן צדקה ומעשר כדין אשר זאת חלק הנפש אוילבשתך במה תבוא ליום הדין הגדול והנורא הלא בצדקה פרוק נפשך ונשמתך ותיכף כאשר יבוא לך איש עני ונדכה תקפוץ ידך ויתאמץ לבך וברגע הזה כאשר יבוא אחד לך אחד מהבלי הזמן אז תיכף תתן את כל אשר לך בשמחה עצומה:

עד מתי תקפוץ ידך עד אשר יבוא עתך יום המר למות אז בעל כרחך אתה פתוח תפתח ידך ותשוב רוח אל אלהים וזה מליצת כי פתוח תפתח את ידך (שמעתי מחכם אחד) מדוע לא תאמין לחכמינו ז"ל אשר אמרו את העני עמך יותר ממה שהבעל הבית עושה עם עני העני עושה עם בעל הבית ובמדרש רות את שם האיש אשר עשיתי עמו היום

בועז. כלומר כי רות עשתה לבועז טובה יותר ממה שעשה עמה בועז (עיין במדרש רות) ומפורש עשר בשביל שתתעשר ועוד אמרו מלח ממון חסר ואמרי לה חסד מדוע לא תרחם על נפשך הבט נא אם ישאר מכל עמלך שעמלת אפילו כמלא מחט ותעזוב לאחרים חילך (עיין בחובת הלבבות) אולי יבוא כספך ליד אויבך אשר בחיים רדף אותך וידוע מאמר חכמינו ז"ל זכה לרעבונו של יעקב לא זכה לשבעונו של עשו המתקת דבריהם הקדושים אם יזכה אז יתן צדקה לרעבונו של יעקב כי העני כמה שיתן יספיק אבל אם לא יתן ליעקב אזי הוא מוכרח ליתן לעשו וכאשר יתן לו לא יספיק לו למלאות רק רעבונו כי אם מוכרח ליתן לשבעו עד בלי די: הבט נא וראה אשר לבחון להקדוש ב"ה הוא איסור גמור בכל זאת אצל מצות צדקה ומעשרות מפורש בכתוב ובחנוני נא אם לא הריקותי לכם ברכה עד בלי די ויפה ביאר המדרש שמואל ויהיו עניים בני ביתך היינו שתקמוץ בהוצאת בני ביתך והחשוב העניים בהוצאת הכרחית בני ביתך. כי כמו שמוטל עליך לפרנס בני ביתך לקיים עושה צדקה בכל עת כן אתה מחוייב מדאורייתא לפרנס עניים כדין (ש"ע הלכות צדקה) מקודם קרובים ואחרי כן רחוקים כדין צדקה:
והנה צריך אתה להאמין בכתוב זרעו לכם לצדקה כי צדקה ענין זריעה כמו שאדם זורע ולא יצמח כפלים בלתי אם כאשר ילך לאיבוד הזריעה וירקב כן מדת צדקה לפי ראות עיניך חסר מכספך כאשר תתן לעניים אבל אחרי כן יצמח מזה פירות ופירי פירות עד אין סוף ותכלית ומבואר בילקוט הרי שאתה נותן פרוטה לעני וכי פרוטה אתה נותן לעני הלא חיים נתת לו בעת שעתידה נשמתך לצאת הרי אני נותן לך חיים ומבואר באוהל יעקב באריכות ועיקר לקרב עניים וליתן להם צדקה בסבר פנים יפות ולא להתפאר חלילה ואז יקויים בך והריקותי לכם ברכה עד בלי די עד שיבלו שפתותיכם מלומר די. אמן:

אהבת דוד דרוש ה

דברי מוסר והשכל על כבוד המדומה וכעס ורכילות:
לכו בנים שמעו לי יראת ה' אלמדכם כונת דוד המלך מדוע לא אמר בואו.
כי באמת בעת אשר החכם דורש וכולם באים לשמוע דברי תוכחות ומוסר בודאי כל אחד חוזר בתשובה ומתחרט על העבר מה שעשה אבל תיכף כאשר ילך בעסקיו אזי ישכח את כל הדברים ושנה בחטאו וזהו כונת הכתוב אם אמצא בסדום חמשים צדיקים בתוך העיר הכונה מאי אמר בתוך העיר מחמת שיש כמה אנשים בעת יושבים בבית המדרש המה צדיקים ותיכף כאשר ילכו בשוק אזי יאזרו חיל לעשות רציחה וחמס.

הכזה יהיה צדיק לא ירבה כמותם בישראל ויש אנשים אשר יתפללו בדביקות נפלא והנה כאשר יפגשו עם איש בעסקים אזי יעשו כשרירות לבם לגזול ולגנוב הן בעצת גניבות והן בגניבות הדעת (ולכן אמר דוד המלך אנכי תולעת ולא איש כונתו דרך הלצה כן אמר דוד רואה אני אשר מתולעים אתם בורחים ופחדכם נגד עיניכם פן יש תערובת תולעת או נמלים לכן אתם יראים לאכול שום מאכל בלתי אם תבדקו מתולעים. מדוע אתם אוכלים אנשים עם נשיהם וטפם לכן אמר אנכי תולעת ולא איש ברחו ממני כי מאיסור תולעים אתם בורחים) לכן אמר אם אמצא בסדום חמשים צדיקים בתוך העיר דוקא בעת אם ילכו בעסקים המה עושים באמונה וצדק וזה כונת דוד המלך לכו בנים כלומר כשתלכו לעסקיכם שמעו לי ולא דוקא בעת אשר אתם יושבים חבושים בבית המדרש ואתם שומעים דברי מוסר אלו:

דרך אגב נדבר ענין אחד על דרך חידוד בענין הכעס (פרשת מטות) ויקצוף משה על פקודי החיל וגו' ויאמר אליהם משה החייתם כל נקבה אמרו חכמינו ז"ל כיון שבא לכלל כעס בא לכלל טעות ונשכחו ממנו הלכות גיעולי כלים עד אשר בפ' השניה נאמר ע"י אלעזר ויאמר אלעזר אך את הזהב ואת הכסף וגו' כל הלכות גיעולי מדין. א' קשה מדוע אמר לשון טעות ששייך אם היה אומר הדין יטעה בזה אז שייך לשון טעות הלא פה שכח כל עיקר הדין וצריך לומר בא לכלל שכחה השנית מאי תלוי הכעס אל הלכות גיעולי כלים וכי בשביל שכעס לא ידע הדין מדוע גבי שעיר כתיב דרש דרש משה ויקצוף משה מדוע לא בא שמה לכלל טעות הלא דבר הוא הקושיא זו הקשו המפרשים ואין אני רואה תירוץ מספיק עוד הקשה רמב"ן מדוע לא נאמר הלכות גיעולי כלים במלחמות הקודמים היינו מלחמות סיחון ועוג אשר בודאי גם שם היה כלים אשר יש בהם גיעולי איסורים מדוע לא נאמרה הלכה איך לעשות עם הכלים הבלועים מאיסור:

העיקר ויסוד האדם להיות עניו ושפל רוח בעולם הזה כאשר מצינו אצל משה רבינו אשר התורה הקדושה מקלס למשה רק בזה עם מדת ענוה שנא' והאיש משה עניו מאוד מכל האדם וגו' גדולה ענוה אשר מביאה לידי רוח הקודש שנאמר יען משח ה' אותי לבשר ענוים גם חכמינו ז"ל הפליגו מאוד בזה ואמרו מאוד מאוד הוי שפל רוח גם אמרו אין השכינה שורה אלא על עניו עוד אמרו חז"ל כל המתגאה כאילו דוחק רגלי השכינה גם אמרו כל הכועס כאילו עובד עבודת כוכבים והנה כל איש שיש בו מדת ענוה בודאי לא יכעוס במהרה כי עיקר הכעס בא מחמת שחושב אשר הוא גדול על חבירו ומשתרר על רעהו ובאמת עוקר ענוה לחשוב אשר כל אחד אפילו מהפחותים הוא גדול ממנו זה עיקר מדת ענוה כמו שנאמר בספר נפש החיים על מאמר חז"ל מה ה' אלהיך שואל

מעמך כי אם ליראה אותו אטו יראה מילתא זוטרתי אין לגבי משה מילתא זוטרתי היא והקשו הלא משה אמר זה לישראל מאי תירוץ לגבי משה ואמר הגאון ר' חיים מוואלאזין ז"ל בס' נפש החיים כי עיקר ענוה הוא להיות שפל מכל אדם והנה משה רבינו היה מקור הענוה בודאי חישב כל אחד מישראל גדול ממנו והנה כאשר אצלו היה יראה מילתא זוטרתי בודאי חישב כל ישראל לגדולים יותר ממנו לכן אמר מה ה' שואל מעמך כי אם ליראה לכן אמרו לגבי משה כלומר כמו שחשב לכל ישראל ליראי אלהים יראה מילתא זוטרתי ויסוד ענוה להיות באמת עניו ושפל רוח ולפעול בעצמו אשר הוא כאין ולא להיות עניו משפה ולחוץ והנה ידוע לכל יודעי דת תורתנו הקדושה אשר רכילות הוא אבי אבות הטומאה מכל עבירות אשר כמעט הוא מאבד חלקו בעולם הבא. כמאמר חכמינו ז"ל כבר כרתו דוד כו' שנאמר יכרת ה'. גם יש בו הוספה מכל עבירות. כי חבירו אשר עליו ידבר רכילות נוטל חלקו אשר עמל להשיג בחיי עולם הבא והמלשין נוטל חלק חבירו מגיהנם. כן המדה במדת רכילות ר"ל. על זה אמר דוד ישיחו בי יושבי שער ונגינות שותי שכר כונתו הנה כאשר ידבר איש רכילות על חבירו יותר טוב אשר המרגל יהיה איש למדן ובעל מדות כי יותר מה שהוא בן עולם הבא יהיה טוב לו כי יטול חלקו בגן עדן אבל כאשר המרגל הוא הדיוט שותי שכר מה ישיג ממנו עולם הבא הלא גם הוא אין לו לכן אמר דוד המלך ישיחו בי יושבי שער יותר טוב שישיחו בי יושבי שער היינו הלומדים. והנה לבד מה שאבד חלקו בעולם הבא עוד מאבד שמו בעולם הזה. כי דרך המרגל והולך רכיל לילך אצל אחד ולספר לו מה שדיבר עליו חבירו ואחרי כן כאשר יקרא איש אל רעהו ואמר לו מה כעסך עלי מדוע דברת עלי כזאת וכזאת אז יאמר לו רעו שקר הוא לא דברתי עליך מי הגיד לך אז תיכף יאמר המרגל וישאר עוד שקרן גם הולך רכיל ונמצא אבד חלקו בעולם הזה ובעולם הבא ומצינו בדברי חז"ל האי רוכל מחזר בעיירות הסמוכות לציפורי ואמר מאן בעי חיי מאן בעי חיי והראה לו ספר תהלים מי האיש החפץ חיים אוהב ימים וגו' (עיין במדרש מבואר דציפורי הוא מקום מחלוקת ורכילות וכן הראה לי הגאון ר' אליהו שי"ק). וכן מצינו בדברי חכמינו ז"ל ר' ינאי הכריז מאן בעי חיי ואמר נצור לשונך מרע לדעתי הרוכל הוא היה בעל תשובה שהיה איש רכיל וזה לשון רוכל ובעל תשובה באותו מקום ובאותו מעשה כמו שעשה עד היום פירוד בין הדבקים והלך לרגל. כן עשה היום תשובה והלך בעיירות הסמוכות לציפורי להראות להם פסוק מי האיש החפץ חיים וגו' נצור לשונך וגו' ודייק בלשונו מי האיש החפץ חיים ואמר מאן בעי חיי מאן בעי חיי שני פעמים היינו בעולם הזה ובעולם הבא. כי המרגל אבד חלקו בעולם הזה ובעולם הבא כמו שכתבתי מקודם:

כללו של דבר כבוד מביא אל הכעס ואל הרכילות. וכל הבורח מן הכבוד ניצול מכל וסוף הכבוד לבוא והנה אפילו לדבר מצוה אסור לכעוס כעס פנימית. ומה שאמרו חכמינו ז"ל זרוק מרה בתלמידים כונתם היינו לזרוק כעס משפה ולחוץ וזה לשון זריקה ולא באמת לכעוס (עיין בס' מוסר ודעת מהרב הגאון הצדיק וכו' ר' זלמן זאב זצלה"ה מגיד מווילנא):
ונבוא אל הענין אשר התחלנו בכעס שכעס משה ונדבר דרך חידוד קרוב לאמת ולתרץ כל הקושיות בתירוץ חד ודרך אמת ונדבר אשר זה תלוי בזה מחמת שקצף שהחיו כל נקבה לכן טעה בדין גיעולי כלים הנה במלחמת מדין נאמר בפרשה מטות נקום נקמת בני ישראל מאת המדינים אחר תאסף אל עמיך. ונשמע מזה אשר המלחמה היא מלחמת רשות ומשה רבינו אמר לישראל לתת נקמת ה' במדין לכאורה קשה מדוע שינה משה רבינו מצווי השם הקב"ה אמר נקמת ישראל מלחמת רשות ומשה אמר נקמת ה' מלחמת חובה הקושיא מפורסמת בין מפרשי התורה (גם באלשי"ך):
ותירצו המפרשים באמת היה מלחמת רשות אך משה פחד פן כאשר יאמר לישראל אשר היא נקמת ישראל וגם תלוי מיתתו בזה המלחמה אז יאמרו ישראל שאינם רוצים לנקום נקמתם ואינם רוצים לילך במלחמה ולא ימות משה לכן אמר משה לישראל נקמת ה'. כי היא מלחמה של חובה ואינם יכולים למחול. כן תירצו ובאמת היה מלחמת רשות והנה התוספות הקשו מדוע קצף משה הלא הדין יפת תואר מותר במלחמה. מדוע קצף אשר החיו כל נקבה הלא מותר זאת ותירצו דזה דוקא במלחמת רשות. דכי תצא למלחמה הוא מלחמת רשות ופה היה מלחמה חובה כאשר אמר משה רבינו נקמת ה' והנה ידוע הדין אשר כתלי דחזירי גם כן הותר להם בעת מלחמה שנאמר ובתים מלאים כל טוב וזה דוקא במלחמת חובה ולא במלחמת רשות לכן גבי מלחמת סיחון היה מלחמה של חובה. לכן כתלי דחזירי הותר להם מכל שכן גיעולי כלים בודאי הותר להם לכן מתורץ קושיית הרמב"ן מדוע לא אמר להם גבי סיחון דין כלים כי היה מותר להם משא"כ כאן שהיה באמת מלחמת רשות כדברי הקב"ה נקמת ישראל לכן ההכרח היה בפה להגיד להם דין כלים כי כתלי דחזירי לא הותר להם אבל משה שאמר נקמת ה' שכח וחשב אשר זה מלחמת חובה באמת לכן כעס על החייתם כל נקבה ולא אמר דין כלים ששכחו אשר זאת מלחמת חובה באמת ומתורץ כל הקושיות בחד תירוץ ותלי גיעולי כלים בחרי אף של החייתם כל נקבה לכן שייך בא לכלל טעות ולא לכלל שכחה וידע הדין מגיעולי כלים אבל לשיטתו אינו צריך להגיד דין גיעולי כלים כי חשב אשר מלחמת חובה זאת אבל אליעזר ידע זאת לכן אמר גיעולי מדין והבן:
(כל זה שמעתי מגאון אחד ואני ג"כ פלפלתי בזה והוא טוב ומתוק על דרך האמת):

אהבת דוד דרוש ו

דברי מוסר על ר"ח אלול וימים נוראים:
הענין מראש חודש אלול הוא לדעתי שהדין בבית דין שלמטה אם יגבה איש חוב מחבירו ואין לו במה לשלם הדין הוא אשר נותנים לו הרחבת בית דין כמבואר בש"ע ח"מ כמו כן נותנים לו קודם ראש השנה הרחבה שלשים יום קודם שיבוא הדין הגדול כדי לפקח על עסקי פיקוח נפש על מעשיו המקולקלים. עוד לדעתי כמו שהדין במורדת על בעלה מתרין לה שלשים יום ואם חוזרת הרי היא לבעלה כמקדם ויש לה מזונות וכתובה ואם אינה חוזרת אזי הפסידה כתובתה ומזונותיה. כן אנחנו בגדר אשה לבעלה כי הבורא משפיע לנו כל טוב הן מזונות והן החיים ואנחנו מורדים כל השנה ומתרים לנו בשופר מראש חודש אלול שלשים יום אם נחזור בתשובה אזי מחוייב ליתן לנו מזונות ובריאות וחיים. ואם לא. אבדנו הכל חלילה ע"כ מבואר בפרקי דר"א אשר כל החודש אלול תוקעין בשופר להתרות על יום הדין הגדול לחזור בתשובה שלמה למען הוציא לאור משפטנו ונתן סמך על פסוק תקעו בחודש שופר היינו כל החודש אלול:
עוד יש לנו להגיד טעם מה שאנו מתחילין מר"ח אלול כי הדין השרשה הוא שלשים יום והנה כל השנה כל אחד עמל עבור הגוף יש מהם שעמלו באיסור ויש בהיתר ויש שאכלו מאכלים אסורים ר"ל. ויש שדברו דברי רכילות ולצנות. ויש שרדף לחבירו ויש שבייש לחבירו ונשרש גופנו בדברים טמאים. ע"כ החובה להשריש גופנו שלשים יום ימי השרשה בקדושה ובטהרה למען נוכל לבוא לפני יום הדין בטהרה ובקדושה לכן התקינו לקום באשמורת לבקש ולחנן אשר עת כזה הוא מוכשר לקבל תפלתנו והוא עת רצון כי הקב"ה שט בעצמו כמבואר במדרשים שונים. כתב הרמב"ם ז"ל כמו חולי הגוף כן חולי הנפש וכמו רפואת הגוף כמו כן רפואת הנפש וכמו הגוף אשר יחלה הלא צריך לילך אל רופא מומחה לשאול כמו שנאמר ורפא ירפא והרופא נותן לו רפואות לשתות וקובע לו עת באיזה זמן שישתה הסמים ובאיזה מקום שיהיה החולה. כמו כן רפואת הנפש הנה ידוע מאמר חתם סופר על פסוק קול אומר קרא אשר כל אחד ואחד הרוצה לילך בדת יהודית מחוייב להאמין בתורתנו ובפרט לחכמינו. כי אם לא האמונה בטל חלילה דתנו. כי האיש המוני הוא כעור הממשש בצהרים. כל אחד מחוייב לילך בעקבי המנהיג ומחוייב לסור למשמעתם כמאמרם ז"ל ולא עם הארץ חסיד. כי יותר שירצה לקבל עליו חסידות יותר יפול ברשת היצר המסמא עינינו. ולכן קבעו אותנו הרופאים מומחים באיזה זמן לרפאות אותנו בחודש אלול וכל אחד ילך אצל רופא מומחה שבעירו וידרוש מחלתו כמאמרם ז"ל דרשו ה' בהמצאו זה ראש השנה ועשרת

ימי תשובה קראוהו בהיותו קרוב זה יום הכפורים. על דרך כי קרוב יום ה' כי נורא הוא זה יום הכפורים ולילך בבית התפלה לשפוך שיח ולאכול דברים טהורים לכן מבואר בש"ע לשמור את עצמו בעתים האלו מכל דבר ספק וספק ספיקות של איסור. לכן אנחנו מפילים תחנתנו בסליחות וקבעו לומר נוסח כדלים וכרשים דפקנו דלתיך לכאורה יש להבין למה לשון דלים ורשים הלא אחד הוא. ולהבין גם כן הפסוק כי תצא מחנה על אויביך ונשמרת מכל דבר רע כונתם בימי התשובה צריך לשמור מכל דבר רע ואויביך הוא היצר והוא השטן יקטרג בעת הסכנה:

הנה החילוק בין רשים לדלים הוא כן הנה כאשר איש דל ידפוק על הדלת אז תיכף יאמר לו משרת הגביר מה תבקש מהאדון מה עסקך עם אדוני שב פה ואתן לך לחם כחוק עניים המקבלים פרס מבעל הבית שלי ואיני מניח לך לדפוק על דלתי האדון כי אין לו עסק עמך בלעדי זאת. לא כן אם יבוא איש עשיר ויצטרך להאדון אזי תיכף יקבלהו ויפתח לו הדלת בכבוד ויבוא אל האדון פנימה והנה אם יהיה האדון הנ"ל איש רופא מומחה והעני הזה הוא חולה שיש בו סכנה אז בודאי לא ישמע אל העבד ובודאי ידפוק על דלת האדון הרופא עד אשר יבוא פנימה כי אין לך דבר העומד מפני הסכנה כן אנחנו בימים האלו נמשלנו אל עניים חולים ר"ל ולא בריאים ולשון דל הוא חולה כמו מדוע אתה ככה דל בן המלך כי אנחנו בסכנת נפשות בחולי פנימית. לכן אמר דפקנו דלתיך העזנו פנינו. כל השנה אנו מלאים עונות וכעת באנו לחלות פניך מחמת שאנחנו חולים:

הנה הגאון ר' רפאל כתב בספרו דעת קדושים על נוסח מוסף יו"כ אנו עזי פנים ואתה וכו' אנא תבוא לפניך וכו' שאין אנחנו עזי פנים וכו' הלא סותר הוא מתחלה אמר אנו עזי פנים ותיכף סותר ואמר שאין אנו עזי פנים לומר לפניך וכו' צדיקים אנחנו ולא חטאנו הנה עיקר העזה נגד הבורא בסדר הוידוי אם יחטא איש ויאמר לא חטאתי כי מה שחטא יכול להתכפר אבל אם חטא ויאמר לא חטאתי אוי לו לנפשו. כי אם יודה אזי הוא בגדר מודה בקנס שהוא פטור מה שאין כן אם יאמר לא חטאתי אין לך העזה מזה ולכן אם מודה אשר חטא בודאי יו"כ מכפר וחלילה אם נא יודה בודאי אין יום הכפורים מכפר וזה כונת הפייטן אנו עזי פנים אבל לא כל כי האי אנו עזי פנים לומר לא חטאתי וזה כונת שאין אנחנו עזי פנים כל כך לומר לא חטאתי הלא אם כן בודאי תכפר עלינו כי גם בבית דין שלמטה הדין דמודה בקנס ואח"כ באו עדים פטור והגם שביום הדין הגדול יבואו המקטריגים לקטרג עלינו בכל זאת אנחנו פטורים הואיל שאנחנו מודים לפניך קודם יום הדין (עיין בספר דעת קדושים והוא מתוק):

הנה הרמב"ם כתב אשר תשובה היא מצות עשה מן התורה שנאמר ושבת עד ה' אלהיך (בפ' ואתחנן) והקשה הגאון ר' דוד בפרדס דוד מדוע לוקין על כל ל"ת הלא הדין כל לאו הניתק לעשה הוא פטור וכל הלאוין המה ניתקין לעשה דושבת עד ה' אלהיך כפסק הרמב"ם ותירץ הגאון הנ"ל כי תשובה היא בגדר לאו שקדמו עשה. כי תשובה היא מיום שנברא אדה"ר (כמובא במדרש פגע אדם הראשון בקין וכו' עשיתי תשובה) וכל לאו שקדמו עשה לוקין וזה כונת הכתוב בפרשה ואתחנן מקודם אמר ושבת עד ה' אלהיך ואחרי כן אמר כי שאל נא לימים ראשונים מיום ברוא אדם עלי ארץ להראות אשר תשובה היא מעת ברוא אדם עלי ארץ (עיין בספר פ"ד באריכות על זה):

והנה ענין תשובה לפי שכלנו בודאי לא יועיל תשובה אשר בעבור זה אמרו חז"ל לא היה דוד ראוי לאותו מעשה כי אם להורות תשובה ליחיד ולא היו ישראל ראויים לאותו מעשה כי אם להורות תשובה לרבים (עיין בביאור הגאון ר' אליהו שי"ק על ירושלמי כנור היה תלוי וכו') והנה כאשר הוכרח הקב"ה להכשילם להורות תשובה מסתמא מצד השכל לא יועיל התשובה ונתבונן בזה על פי השכלה דרך משל אם יחרף איש לרעו וחרפו וגדפו ואחר כך ביקש ממנו סליחה ומחילה בודאי על פי שכל צריך למחול לו. מה שאין כן אם חרפו פעם שני ושלישי בודאי אינו מחוייב למחול לו. כי מה יועיל שמחל לו אשר עוד מחרף אותו והוא ככלב שב על קיאו ואצל הבורא יתברך הכל גלוי וידוע אסר גם אחר יום הכפורים יחטא שוב שנית ואם כן מצד השכלה אין צריך הקדוש ב"ה למחול לו בכל זאת הראה לנו דוד המלך הענין להראות אשר כן מדת הקדוש ב"ה לרחם ולמחול וזה כונת דוד המלך באמרו ה' חקרתני ותדע בנתה לרעי מרחוק. כונתו ה' חקרתני טבעי ותדע כי לא טבעי חלילה למרות פיך. בכל זאת חטאתי אך בנתה רצית להראות לרעי מרחוק אלו בעלי תשובה על דרך הגמרא לרחוק ולקרוב לרחוק מי שהיה רחוק מקודם מהבורא יתברך אלו בעלי תשובה:

ויפה כתב אבי הדרשנים על פסוק מי אל כמוך נושא עון ועובר על פשע וז"ל אתה אל נושא עון אע"פ שעובר האיש עוד שנית על פשע מדוע כי רחום וחנון אתה. כי באמת לא יחפוץ במות המת כונתו לא יחפוץ שימות המת כלומר שימות רשע. כי ידוע אשר רשעים בחייהם קרויים מתים לכן אמר במות המת אם בשובו מדרכיו וחיה:

אבא כהן ברדלא אומר אוי לנו מיום הדין אוי לנו מיום התוכחה יש להבין מאי יום הדין ומאי יום התוכחה עוד יש להבין מדוע קבעו בנוסח התפלה בעשי"ת המלך המשפט והלא צריך לומר המלך השופט. הנה דרך המשפט משופט בשר ודם אשר מקודם שישפוט ההכרח לשמוע הטענות והאמתלאות וגם ההכרח שיבואו שני הבע"ד ולא יכול

לשמוע אחד קודם שני וגם מוכרח לעדים מה שיעידו וגם אחד לא יכול לדון כי אין דן יחידי אלא אחד לא כן אצל הבורא יתברך הוא בעל דין והוא עד הוא דן יחידי הכל גלוי לפניו אפילו המחשבות והנסתרות והנה משפט נקרא בכלל הבעלי דינים והעדים והשופטים לכן אמר המלך המשפט כי הכל בו. והנה במשפט של מטה ההכרח מקודם לעשות התוכחה והויכוח ואחרי כן לגמור המשפט לא כן אצל הבורא יתברך חותך המשפט בלא עדים ובלא ויכוח ובלא טענות כי הוא יודע הכל לכן אמר אבא כהן ברדלא אוי לנו מיום הדין קודם ואחרי כן התוכחה (עיין בביאור ע"א מהגאון ר' אליהו שי"ק ביאור נכון למה אומרים בימי התשובה המלך המשפט ובשאר הימים מלך אוהב צדקה ומשפט ונכון הוא מאוד):

דוד המלך אמר שיר המעלות לדוד ממעמקים קראתיך ה' יש להבין מאי ממעמקים הנה דרך משל איש גבור אשר יסע למרחקים והיה דרכו על שנה תמימה והנה כאשר בא על יום טוב לביתו בודאי מביא מתנות שונות לכל בני ביתו כל אחד לפי הראוי לו והיה אחד מבניו אשר היה פרא אדם ופניו מלא פצעים וחבורות וגם הוא בא לפני אביו לבקש מתנה והנה כסה פניו מיראתו מפני אביו ויאמר לו אביו מי אתה ויאמר לו בנו אני בנך האם אין אתה מכיר לקול בנך. ויאמר לו אביו הראני את מראיך ואחרי כן השמיעני את קולך ואז אראה אם אתה יאות ליתן לך מתנות. מדוע פניך מלא פצעים וחבורות מסתמא הכו אותך רעיך מדוע אתן לך מתנות הלא אתה הולך בשרירות לבך וזדון רוחך. כן הדבר אנחנו באים אל אבינו שבשמים בראש השנה לבקש על נפשנו ואנחנו מלאים עונות ועסקנו כל השנה בעניני גשמיות ולא עשינו מאומה לנפשנו וכעת באנו אל אבינו לבקש ממנו הב מזוני הב חיי הב אריכות ימים ובריאות אז יאמר הקדוש ב"ה הראני נא את מראיך אם עוד צלם אלהים עליך קולך ותפלתך ערב אבל הראני גם כן את מראיך ולכן אמר דוד ממעמקים קראתיך ה' כלומר מארץ אדבר בל תראה פנינו. ה' שמעה בקולי הגם שפנינו מגושם ממה שעסקנו כל השנה בעון איש לרעו ובעונות אדם למקום תהיינה אזניך קשובות לקול תחנונינו הגם שפנינו מלא פצעים וחבורות מהעבירות שעברנו בכל זאת רחם עלינו למען שמך ונזכה לגאול אותנו בשנה הזאת אמן:

אהבת דוד דרוש ז

הספד מר שהספדתי הני תרי גאונים וצדיקים. האחר הרב הגאון חד בדרא וכו' ר' שלמה קלוגער זצללה"ה. והשני הרב הגאון וכו' ר' אברהם שמואל זצללה"ה:

מבואר בש"ע (הלכות אבילות) חכם שמת בית מדרשו בטל אב"ד שמת כל בתי מדרשות בטלים נשיא שמת כל בתי מדרשות שבכל עיירות בטלים ומכל שכן אם נפטרו בבת אחת נשיא שבדור ות"ח ואב"ד כמו הרב הגאון ר' שלמה קלו גער עם ת"ח וגאון ר' אברהם שמואל בודאי החוב להספידם בכל עיירות שבישראל:

הנביא יחזקאל אמר אתה בן אדם האנח בשברון מתנים וגו' והיה כי יאמרו אליך על מה אתה נאנח ואמרת אליהם על השמועה כי באה ונמס כל לב וכו' פליגי בגמרא חד אמר אנחה שוברת חצי גופו של אדם. ודייק מדכתיב בשברון מתנים וחד אמר כל גוף ומקשינן למ"ד חצי גוף הא כתיב ונמס כל לב ותירץ שאני שמועת בית המקדש ומקשינן הא הפסוק האנח בשברון מתנים בחורבן בית המקדש כתיב (עיין בינה לעתים) ותירץ הבינה לעתים באמת קודם שבאה השמועה אפילו מחורבן בהמ"ק שוברת רק חצי גוף אבל על השמועה כי באה בודאי ונמס כל לב:

כן רבותי עת צרה לנו על השמועה כי באה כעת כי מתו שני הגאונים וזה יותר רעה משמועת חורבן בהמ"ק כמאמרם ז"ל שקולה מיתת צדיקים יותר משריפת בית המקדש דכתיב הפלא ופלא. על כן החוב לנו לבכות ולהספיד הגם שמת במקום אחר בכל זאת מבואר במגילה כד שכיב אינש הכא ספדי התם גדול הוא בששך ושם לו ברקת:

החכם מכל אדם אמר ושבח אני את המתים וגו' מן החיים לדעתי כונתו היה כך הגם שאין אנחנו מכירים הנספדים. בכל זאת מחמת ששמעתי הרעש מאנשי תבל והבכיות שבוכים כל ישראל עליהם על כן גם אני יודע להספידם כדת לפי כבודם וזה כונתו ושבח אני את המתים מאין אני יודע מן החיים מהרעש ומהבכי שבוכים עליהם החיים אני יודע מהותם וגדלם איך להספידם. כי על פי דין אסור להרבות בשבחים יותר מדי:

ירמיהו הנביא אמר אל תבכו למת בכו בכו להולך איתא במדרש כד דמך רבי שמעון עאל ר' לוי לאספודי אמר והחכמה מאין תמצא כל התשמישין של עולם יש חליפין. אנו אבדנו את רבי שמעון איה תורתו. יש להבין זאת הלא מבואר בדברי חז"ל ע"פ וזרח השמש ובא השמש עד שלא שקעה שמשו של עלי זרחה שמשו של שמואל הרמתי ואיך שייך לומר אנו אבדנו עוד יש להבין כי נח נפשיה דר"ז פתח האי ספדנא ארץ שנער הרה וילדה ארץ צבי גדלה שעשועיה אוי לה אמרה רקת כי אבדה כלי חמדתה מאי אבדה שייך אצל צדיק. עוד יש להבין מאמר הגמרא לדוד שמרה נפשי כי חסיד אני. אמר דוד לא חסיד אני שכל מלכי וכו' ולא עוד וכו' שידי מלוכלכות בשפיר ובשליא כדי לטהר אשה לבעלה איך יתפאר דוד אשר הוא חסיד השנית מדוע אמר לטהר איך מחליט לטהר לבעלה:

הנה באמת משני טעמים יש לנו לבכות אם מת צדיק הגם שנולד צדיק אחר הטעם האחד כי הצדיק נולד במרחקים ונפטר בפה. מה יועיל להעיר שמת שמה צדיק אם יולד צדיק אחר במרום אחר. והטעם השני הצדיק שנפטר הוא היה שלם ובקי בכל התורה ומוכתר ומעוטר במעשים טובים ובמדות והצדיק שנולד עוד הוא רך בשנים ויהיה מגין הדור בדורו ולא כעת בין כך ובין כך הצדיק אין וזה המתקת חכמינו ז"ל צדיק אבד לדורו אבד כלומר לדורו שכעת המה בודאי אבדו הצדיק ולעת עתה נשארנו דרא דיתמי:

וזה כונת הכתוב וזרח השמש האמת כאשר בא השמש כאשר מת צדיק בודאי זרח השמש אבל אל מקומו שואף זורח הוא שם כלומר במקום אחר יפה הוא בא השמש בצהרים אוי לנו וזה היה כונת הספדן אנו שאבדנו דורנו אבדנו כלומר במקומנו והחכמה מאין תמצא וזה כונת הגמ' ארץ שנער הרה וילדה ארץ צבי גדלה שעשועיה אוי לה אמרה רקת כי אבדה כלי חמדתה. כי לעיר רקת בודאי אבדה כלי חמדתה הגם שנולד צדיק אחר אבל לרקת אבדה כלי חמדתה:

הנה יש שני מיני צדיקים אחד הוא צדיק והשני הוא חסידי צדיק נקרא מי שמחמיר לעצמו ומחמיר כן לאחרים והשני נקרא חסיד הוא שמחמיר לעצמו ומיקל לחבירו והנה כאשר מת צדיק ולא שם מי על לב מה שנאבד. מה עושה הקב"ה הוא לוקח גם כן החסידים אשר זאת נוגע לכל אחד ואחד בעניני איסור והיתר או בדיני ממונות למען ירגישו בני הדור שאבדה להם אבידה וזהו כונת הנביא הצדיק אבד ואין איש שם על לב מה עושה הקדוש ברוך הוא ואנשי חסד נאספים. מתים החסידים מדוע באין מבין כי מפני הרעה נאסף הצדיק מחמת שלא שמו על לבם מיתת הצדיקים:

אחי ורבותי אנו אבדנו כעת שתי עינים המאירות לנו באיסור והיתר ובדיני ממונות אשר נוגע לכל אחד ואחד בודאי החוב לבכות בשתי עינים כמאמר הנביא עיני עיני יורדה מים שתי עינים והנה דוד המלך היה בגדר חסיד ומחמיר לעצמו ומיקל לאחרים היה כי דוד המלך לבד מלכותו היה מורה צדק לעדתו והנה כל מי שמחמיר אינו צריך כל כך סייעתא דשמיא לא כן מי שמיקל צריך מאוד להתפלל שיסייע לו הקדוש ב"ה לאוקמי גירסא אליבא דהלכתא לכן התפלל דוד לדוד שמרה נפשי לבלי אטעה חלילה בדינים כי חסיד אני אני נוהג הוראתי במדת חסידות להקל לאחרים לכן שמרה נפשי ולכן אמר שידי מלוכלכות בשפיר ובשליא כדי לטהר אשה לבעלה היינו לחפש קולות לטהר ולא לטמא ומדוקדק בזה מאמר חז"ל לטהר:

הנביא אמר אל תבכו למת בכו בכו להולך כי לא ישוב עוד וגו' כונת הנביא כי באמת עלינו הבכי וההספד ולא על הצדיק הנפטר כי מי יעמוד בפרץ לנו והנה כאשר מת צדיק

ונולד צדיק אחר יש רק בכיה אחת על הנפטר ולא עלינו אבל חלילה אם נפטר צדיק ולא נולד צדיק אחר אזי הבכיה כפולה אחת עלינו כי נשארנו דרא דיתמי והשני על הנפטר. לכן אמר הנביא אל תבכו למת כלומר למת לבד. כי אם בכו בכיה כפולה גם עלינו כי לא ישוב כונתו כי לא נולד צדיק אחר ממלא מקומו:

הנביא צוח כי עלה מות בחלונינו (עיין באוהל יעקב) לפי דעתי כן הוא זה על מיתת צדיקים כי ידוע אשר כל זריחת ויקרת הבנין הוא רק החלונות. כי אם לא החלונות הוא חושך ולא יוצלח לשום אדם כן כל זריחת הדור הוא רק הצדיקים שבדור והנה כאשר הצדיקים מתים חשכה כל בנין עדת ישראל וזה היה צעקת הנביא כי עלה מות בחלונינו כי מתו כל הצדיקים שלנו אוי לנו על שני חלונות שחשכו בשנה הזאת שני צדיקים וגאונים: הנה אמרו חכמינו ז"ל כל המוריד דמעות על אדם כשר הקב"ה סופרן ומניחן בבית גנזיו יש להבין מדוע סופר הקב"ה מאי חשבון יש על הדמעות. ומאי נפקא מינה בהדמעות אשר הקדוש ב"ה מניח בבית גנזיו הנה ידוע דברי המדרש בזמן שבית המקדש היה קיים קרבנות מכפרים ובזמן שאין בית המקדש קיים מאי תהיה אמר הקדוש ב"ה אני נוטל צדיק מכל דור לכפר. ומבואר בכתוב אדם כי יקריב מכם קרבן כלומר חלילה מכם ממש מהצדיקים ונשמע מזה אשר מיתת צדיקים היא במקום קרבן והנה ידוע הדין אשר לכל קרבן החיוב להביא עמו נסכים ועולה הדמעות במקום נסכים והנה כאשר מתים צדיקים אזי הקדוש ב"ה סופר כמה דמעות שנשפכו עליהם אם יש נסכים לפי ערך הקרבנות נשמות צדיקים שהקריבו:

וידוע מאמר המדרש דודי ירד לגנו זה הקדוש ב"ה יורד לעולמו וללקוט שושנים אל תקרי שושנים אלא ששונים היינו הצדיקים לרעות בגנים אלו התינוקות כי המה ערבים שבדור והקדוש ברוך הוא רצה מזה גובה רצה מזה גובה הנה העשיר מביא קרבן כבש והדל מביא עוף תורים או בני יונה וכמו כן אם אנחנו בגדר עשירים שיש בנו גדולים וצדיקים חלילה אנחנו מקריבים קרבן עשיר היינו הצדיקים שבדור אמנם אם אנחנו בגדר דלים שאין לנו צדיקים אזי אנחנו מחויבים להקריב קרבן דל היינו עופות הקטנים תינוקות של בית רבן לכן על זה צוח הנביא קרעו לבבכם כלומר לבכות על אדם צדיק שמת ואל בגדיכם כלומר אם לאו חלילה אתם מחויבים לקרוע בגדיכם כדין קריעה על בניכם הקטנים כמאמרם ז"ל תלמיד חכם שמת הכל קרוביו הכל קרוביו ס"ד אלא אימא הכל נעשו לו כקרובים. הכל מחוייבים לספדו ולקרוע עליהם כמבואר גם כן בש"ע ועל דרך מוסר אני אומר תלמיד חכם שמת הכל קרוביו כלומר תלמיד חכם כיון שמת הכל נעשו קרובים לו וכולם מיחסים עמו זה אומר דודי היה הנפטר וזה אומר גואלי וקרובי

היה ובעת חיים חיותו אין איש שם על לב להחזיק התלמיד חכם אשר עוסק באמונה בתורה הקדושה ואין איש שם על לב להחזיקו כי אם אדרבה כל אחד מבזה לו:
ודרך מוסר אמרתי המתקה במאמר חכמינו ז"ל אנשים באים ללמוד נשים באים לשמוע טף למה באים ליתן שכר למביאיהם כונת חז"ל שאמרו ליתן שכר למביאיהם פירש אחרי שהטף אינם עוסקים בתורה ומצות ומתים ר"ל כשהם קטנים א"כ למה הם באים בעולם ואמרו כדי ליתן שכר למביאיהם כלומר לאבותם שימותו בעון אבותיהם. כי התינוקות מתים בשביל שלא בכו על אדם כשר עוד אמרו חכמינו ז"ל בשביל נדרים בנים מתים בשביל מזוזה בנים מתים ר"ל:
מורי ורבותי התוה"ק אמרה כי ימצא חלל באדמה לא נודע מי הכהו העיר הקרובה מחויבת להביא כפרה עגלה ערופה וכמו כן אנחנו בודאי בעונותינו מתו הצדיקים אך לא נודע מי היה הגורם. בודאי החוב לכל הפחות על כל אחד ואחד לבכות ולהוריד כנחל דמעות פן חלילה עונותינו גרמו מיתת צדיקים האלו ובמה נתכפר אין לנו לא קרבן ולא עגלה ערופה כי אם דמעותינו:
מצינו בראשונה בדברי חכמינו ז"ל כאשר הספידו אמרו מילים קצרים אוי לספינה שאבדה קברניטה אוי לדור שאבדו מנהיגיה. כונת ההספד כן הוא לדעתי. הנה כאשר איש אחד נוסע דרך יבשה בעגלה. והנה כאשר נשבר האופן יכול לשאול אצל חבירו ומכירו הדר שם לא כן אם חלילה ההולך בספינה הולכת בים והים סוער ונשברה הויליניס אוי על זה בודאי הספינה הולכת לאיבוד כי בלב הים אין אצל מי לשאול הקברניטה. לכן אמר אוי לספינה דוקא כאשר אבדה קברניטה כי בודאי אוי באין מציל:
כמו כן אם חלילה מת צדיק קטן לכל הפחות נשארו עוד צדיקים כמוהו. לא כן אם מת הצדיק הגדול הדור ולא נשארו כמוהו בודאי דומה לספינה שאבדה קברניטה ולכן מדוייק אוי לספינה וכו' אוי לדור שאבדו מנהיגיו. כלומר המנהיג בדור. כמו כן הספד שלנו אשר אבדנו כל המנהיג מדור אשר התיר העגונות וכל דבר החמור והקשה הביאו אליו וזה כונת אוי לדור כולה:
בגמרא אמרינן למה נסמכה מיתת מרים לפרה אדומה לומר לך מה פרה אדומה מכפר אף מיתת צדיקים מכפר ועוד אמרו חכמינו ז"ל מה בגדי כהונה מכפרי אף מיתת צדיקים מכפר (המתקה מהגאון ר' יחיאל העלער ז"ל) הנה כאשר ידוע דיני פרה אדומה כי מטהר את הטמא והטהור שנגע הוא טמא כן ענין הספד אם מקיים ההספד כדין אזי בודאי כפרה לו וחלילה אם יעמוד אצל ההספד ולא יבכה כדין אזי לא מבעי שלא יכפר אדרבה הקטרוג עליו יותר ובאמת מי שהוא גזלן והרג נפש הלא אחרי כן בודאי יכאב

לבו על זה על מה שהרג ומכל שכן שאנחנו היינו הגזלנים מהצדיקים האלו ואיך לא יחוס לבנו על זה לכל הפחות לבכות על מיתת שני גאונים וצדיקים שנפטרו בשנה אחת אוי לנו הדור הזה אשר נשארנו כצאן בלי רועה כעם בלי מלך כבן בלא אב כבת בלא אם ובפרט שמיתתם היה מיתה פתאומית כשריפת בית אלהינו: הנה העיקר כונת ההספד מלבד מה שיש פלוגתא בגמרא אם יקרא דחיי או יקרא דשכבי יש עוד טעם כעיקר היינו למען להשמיע לרבים שבחים מהנספד למען ללמוד ממעשיהם הטובים ואיך התנהגו בתבל בעת חיו על פני האדמה. לכל הפחות כל אחד יקבל מדה טובה אחת מהצדיק וזה עיקר כונת ההספד והנה ידוע הדין אשר בגדי כהונה מכפר הוא רק בזמן שהבגדים על הכהן אבל אם לא ילבישם הכהן אינו מכפר כמו שמצינו גבי ציץ עודו על מצחו מרצה אינה על מצחו אינה מרצה כן מיתת צדיק בזמן שילבש ממדותיו אזי מכפר כדרך בגדי כהונה וזה המתקת חז"ל מה בגדי כהונה מכפר אף מיתת צדיקים מכפר כלומר בגדר בגדי כהונה:

אמר רב לשמואל בר שילת אחים בהספדאי דהתם קאימנא הנה רבו המפרשים בדברי חכמינו ז"ל אבל גם אני אגיד חלקי על כונת רב. דהלא עניו גדול היה רב כמו שמצינו בדברי חכמינו ז"ל ואיך רצה שיעשו לו הספד גדול וחלילה שיעשה זאת למען הכבוד עוד יש להבין הענין דהתם קאימנא מסתמא יש בזה כונה עמוקה (עיין בפ"ד על זה):

הנה באמת האיש נקרא הולך כי הולך ממדריגה למדריגה לא כן המלאכים נקראים עומדים כמו שנאמר שרפים עומדים ממעל לו. כי המלאך נברא רק לפי שעה לעשות רצון ושליחות הבורא ולכן אין מלאך אחד עושה שתי שליחות כי תיכף שיעשה שליחות הבורא אזי בטל מדריגתו. לא כן האיש הוא הולך ויכול לקיים כל התורה והתרי"ג מצות ועוד כמה סעיפים מהמצות וכמה מדות טובות עד אין חקר לכן כאשר רצה רב התנא האלהי לעורר הבכי אמר בזאת תוכל לעורר הבכי והדמעות בזה דהתם קאימנא כלומר בעולם הבא אני עומד כיון שמת אדם נעשה חפשי מכל המצות ועל זה בודאי צריך לבכות (עיין בשל"ה הקדוש):

שלמה המלך אמר טוב ללכת אל בית אבל מלכת אל בית המשתה באשר הוא סוף כל אדם והחי יתן אל לבו מאי והחי יתן אל לבו דברים של מיתה מאן דספיד יספדוניה דקבר יקברוניה דידל ידלוניה דטעין יטענוניה יש להבין כונת חכמינו ז"ל מאי והחי יתן אל לבו ומאי טוב ללכת אל בית אבל הלא כתיב לב כסילים בבית שמחה. והנה אם היו שניהם מצות אזי שייך לומר טוב אבל עכשיו שאמר הכתוב לב כסילים בבית שמחה והכתוב מגנה ההילוך לבית שמחה ואיך מדמה בית המשתה אשר היא עבירה לניחום

אבלים אשר היא מצוה ממצות היקרות ולהבין זאת על פי צחות אמרו חכמינו ז"ל בואו ונחזיק טובה לאבותינו שאילו הם לא באנו לעולם הגם שמה שבאנו לעולם הוא לא כל כך טובה לנו כי ידוע מאמר חכמינו ז"ל נוח לו לאדם שלא נברא יותר משנברא בכל זאת אם חיעל פני אדמה וקיים כל התרי"ג מצות בודאי טוב שבאנו לעולם ונקדים לזה מאמר הגמרא נמנו וגמרו נוח לאדם שלא נברא משנברא ופירש על זה המהרש"א פי' על מלת נמנו. כי באמת יש מצות ל"ת שס"ה ומצות עשה רמ"ח והנה כמה יכול לקיים על פני אדמה מצות עשה רמ"ח אבל כנגד זה יכול לעבור מה שבא לעולם שס"ה ל"ת. בודאי לא טוב שנברא ולכן אמר נמנו כלומר שמנו כמה יש מצות ל"ת וכמה יש מצות עשה וגמרו נוח לאדם שלא נברא והנה כאשר באנו לעולם ואנחנו מקיימים המצות עשה הגם שאנו עוברים על המצות ל"ת בכל זאת על המצות ל"ת אמר הקב"ה אשר הצדיקים מכפרים על עון הדור ולכן יפה אמרו חז"ל כל המתעצל בהספדו של חכם ראוי לקוברו בחיים הואיל ועצם הבריאה לא טוב אם יעבור הל"ת כי אם מחמת שמיתת צדיקים מכפר ואם לא יבכה עליהם ומסתמא לא האמין על זה אשר מיתת צדיקים מכפר על עבירות שעשה כי אם לא כן איך לא יבכה על צדיק אשר מת בחטאו בודאי לאיש כזה אינו מכפר מיתת צדיקים ונשאר חטאים מל"ת שעבר והל"ת המה שס"ה והמצות עשה רק רמ"ח בודאי לא טוב חייו וטוב מותו מחייו לכן המתיקו בלשונם הזהב ראוי לקוברו בחייו כפי סברתו ומחשבתו וזה כונת שלמה טוב ללכת בבית אבל מלכת אל בית המשתה. כי באמת כאשר ילך איש לחתונה הגם ששמחה היא זאת בכל זאת יכול ללמוד מזה מוסר מדוע יש חתונה מסתמא בכדי שלא יבטל קיום המין אנושי יען כי דורות הראשונים ימותו. כי אם לא כן בודאי לא באנו לעולם בכל זאת מוסר האמת הוא אך מבית האבל כי בחתונה לע"ע היא שמחה אך לאיש חכם הרואה את הנולד מזה שיהיה תוגה לא כן על בית אבל הוא רואה כעת סוף המיתה אשר אין גם אחד ימלט ממר המות לכן אמר החכם הגדול טוב ללכת בבית אבל כי הוא סוף כל אדם כלומר שרואה לע"ע הסוף לא כן חתונה וזה אמר והחי ולא אמר והאדם כלומר אפילו איש שהוא חי ולא יביט על העתיד גם כן יתן אל לבו (עיין בפ"ד ותמצא נחת):

במ"ק אמרינן נשי דשכנציב הוי אמרי וי לאזלא וי לחבילא יש להבין זאת הנה חלילה אם מת אב ואם והניחו יתומים קטנים וגדולים ר"ל. אל היתומים קטנים מסתמא רע ומר מאוד אבל להיתומים גדולים ג"כ לא טוב כי המה מחוייבים לגדל הקטנים בין כך ובין כך רע ומר לגדולים וקטנים. כן בעת מיתת הצדיקים הגדולים אזי רע ומר להמון ולהרבנים וללומדים גם כן רע ומר שהמה מחוייבים כעת לשאת משא העם. וכאשר יקרה ספק

באיסור והיתר ודיני ממונות מי יגיד להם אוי לנו ואוי להמון. וזה כונת הגמרא (מ"ק) וי לאזלא היינו יתומים דאזלי על רגליהם וי לחבילא לשון חבילא על כתיפו ובין לאנשים אשר עוד מחוייבים לנושאם על כתפיהם וזה כונת הגמרא אשר החוב על הספדן לבכות בין היודעי תורה ובין המון העם כי הכל נשארו יתומים ר"ל. (שמעתי בשם הגאון ר' יחיאל העלער):

אמרינן בגמרא ר' מאיר כי הוה מסיים ספרא דאיוב אמר סוף אדם למות וסוף בהמה לשחיטה אשרי מי שגדל בתורה ועמלו בתורה יש להבין מאי גדול ומאי עמל הנה אמרו חכמינו ז"ל תלמיד חכם שמת הכל קרוביו ובאיזה אופן היה קרוב תלמיד חכם לעם הארץ. לפי דעתי כן הוא הנה ידוע אשר לעתיד תחלת דין על דברי תורה שנאמר פוטר מים ראשית מדון (הגם בשבת אמרו חכמינו ז"ל מתחלה שואלין אותו עסקת באמונה ואחרי כן על תורה. עיין בתוספות שהקשו על זה ועיין בעין אליהו שתירץ בזה) והנה עיקר הדבר כן היא מה שע"ה מחזיקין ללומדי תורה יש להם חלק בלימודם כדין שותף. וכל זמן שתלמיד חכם בחיים חיותו יכול להחזיק כמה אנשים ע"ה בלימודו הטוב כי המה מחזיקים בזה העולם ויש להם חלק בעולם הנצחי והנה התלמיד חכם מת אזי בטל ההתקרבות והשותפות. על כן בודאי חוב גמור לבכות על שותף וקרוב שמת ומבואר בדברי חכמינו ז"ל (ב"מ) שאביו הביאו לעולם הזה ורבו הביאו לעולם הבא וזה המתקת לשונם אשרי מי שגדול בתורה היינו שהוא גדול באמת בתורה ועמלו בתורה כלומר שעמל. היינו על אנשים הפשוטים אשר עמלו בעניני עולם הזה אבל נתנו והחזיקו ללומדי תורה. כי זה כונת עמלו בתורה בשביל תורה גם להם טוב כי יש להם דין כתלמיד חכם בעצמו כדין שני שותפים (עיין לעיל בדרשות הקודמים באריכות): ומה שאמרו בסוף ועושה נחת רוח ליוצרו כונתם כן הנה באמת ידוע כאשר מסיים איוב אמר הכי הנה יש שני מיני צדיקים אחד צדיק שהיה מראה צדקותיו לאחרים ויכול להיות שעושה רק להתפאר ואחד העושה רק לעשות נחת רוח ליוצרו מראה עצמו לעיני כל אשר הוא אינו מהפרושים. בכל זאת באמת הוא איש יקר הולך בתום ובמישור והאיש כזה בודאי עושה נחת רוח ליוצרו ולא להתפאר. לכן כאשר ראה מעשה דאיוב שכאשר ראה אלמנה היה מדבר עמה על לבה לפני המון כדי שיקפצו עליה בני אדם לישא וכאשר ראה שדה יתומים אז גזל והשביח ואחר כן מסר ליתומים שגדלו עם השבח והנה בעת כאשר עשה בודאי הכל אמרו אשר איוב לא טוב לה' ולבריות ואיש כזה בודאי עשה לא לשם שום התפארות והתנשאות (ידוע מאמר חכמינו ז"ל על זה על פסוק לב אלמנה ארנין) ולכן

אמר ומסיים ספרא דאיוב הכל באריכות ומסיים ועושה נחת רוח ליוצרו כלומר ולא להתפאר כמו שעשה איוב על דרך זה:

בגמרא אמרינן בשעה שהצדיק נפטר מהעולם שלשה כיתי מלאכי השרת יוצאים לקראתו אחת אומרת לו בוא בשלום ואחת אומרת לו הולך נכחו ואחת אומרת לו יבוא שלום ינוחו על משכבותם יש להבין מאי שלשה כיתי מלאכים ומאי מקודם אמר בוא בשלום לשון יחיד ואחר כך אומר ינוחו על משכבותם לשון רבים:

הנה ידוע מאמר חכמינו ז"ל אשר מכל מצוה שהצדיק עושה בעולם הזה נברא מלאך מליץ אחד והנה שלשה זמנים יש לצדיק אחת בעת בחרותו אשר בשנים האלו יש בו רתיחת הדם הנוטה אותו לצד רע וזה כונת הכתוב כי יצר לב האדם רע באיזה שנים מנעוריו וכאשר בא לזמן ארבעים שנה הוא בא מעט למנוחה מתאות יצר כי בן ארבעים לבינה כמאמר חכמינו ז"ל עד ארבעין שנין לא קאי איניש אדעתיה דרבי'. מטעם כי היצר איננו מניח לו לעסוק ברעיונים טהורים בתורה הקדושה ועוד אין לו שלום בשלימות מיצר הרע אבל כאשר הצדיק בן שבעים שנה אזי יש לו שלום מיצר הרע עד אשר בטל ממנו כל היצר. כמאמר דוד לבי חלל בקרבי ובשלשה זמנים הללו נבראים מלאכים ממעשיהם הטובים מלאכי מליצים אחת כת מלאכי מלחמה אשר נבראים מלאכים מצדיק בעת נערותו. כי המלאכים נקראים על שם מעשיו אשר נצח ליצר. ואחת כת מנוחה הנבראים משנים האמצעים ואחת כת מלאכי שלום אשר נבראים ממעשי ידיהם של צדיקים לעת זקנותם. אשר עת הלזה היה להם עת שלום וכן מצינו בכתוב מלאכי שלום מר יבכיון וזה החילוק בין מנוחה לשלום מנוחה הוא לפי שעה ובכל זאת יש לפעמים עוד מלחמה ושלום הוא עד העולם בלי שום השתנות והמה השלשה כתות המלאכים האלו כל אחת אומרת לו כפי בריאתה אחת אומר לו בוא בשלום כת שלום ואחת אומרת לו ינוחו על משכבותם זה כת מנוחה. ואחת אומרת לו הולך נכחו לשון לנוכח אשתו היינו על הצדיק אשר מוכרח לילך נכחו היינו נגד היצר בעת נערותו אשר היה לו מלחמה כבידה עם היצר לכן כת ראשונה הוא שלום כי היא אחרונה אשר תפרד מהם לעת זקנותו טרם מותו (כן שמעתי מגאון אחד ושכחתי שמו הטהור):

והנה באמת גבי אלישע בעת הפרד אליהו מאלישע כתיב ואלישע מצעק אבי אבי רכב ישראל ופרשיו יש להבין זאת מדוע אמר מצעק ולא אמר צועק ומה ענין אבי דוקא בהסתלקות הצדיק הנה באמת יש שני מיני יתומים אחד יתום מאם ואחד יתום מאב הגם שיתום מאם גם זה לא טוב אבל הגרוע מזה יתום מאב אשר הוא המפרנס ומכלכל בני ביתו והנה כאשר מת הצדיק המון העם יודעים אשר לא טוב בהסתלקות הצדיק וגם

הדור נחשב לדור יתמי. אבל הוא נחשב רק ליתמי מאם כי איננו מבין אשר בזכות הצדיק הם נזונים כמאמר חכמינו ז"ל כל העולם כולו ניזון בשביל חנינא בני אבל כל מי שיש לו ידיעה בצדיקים היינו הלומדים המה יודעים ומבינים אשר העולם ניזון בזכות הצדיק לכן המה מבינים הסתלקות הצדיק בגדר יתומים מאב. כי מת הפרנס מהדור אזי אין מי לפרנס להדור לכן אמר "אלישע מצעק" כונתו מלמד איך ההכרח לצעוק בהסתלקות הצדיק "אבי אבי" אב החכמה ואב המפרנס בעולם הזה וזהו מאמר הנביא יתומים היינו ואין אב ולא יתומים מאם: והנה יש להבין מדוע אסור למנות ישראל וחלילה אם מונה ישראל יש נגף. עוד יש להבין מאמר חכמינו ז"ל טול רב שבהם גבי דוד אשר מנה לישראל מאי כונה היה אשר מת הגדול הענין כן הוא איך שייך לעשות מספר מבני ישראל הלא ההכרח למנות אחד ושנים ושלשה הלא יכול להיות אשר האחד הוא עולה כמו ששים רבוא כמו משה רבינו וכמו כן אם כל הדור חלילה חוטאים והקדוש ב"ה נוטל צדיק אחד מן הדור ומכפר הרי אחד עולה לכל הדור והנה כאשר מונה לישראל אזי מראה לנו אשר כל אחד מישראל הוא רק אחד ואיך יכול אחד להגין הואיל שהוא מונה כל אחד ואחד לבד ולכן אסור למנות לישראל והנה גבי דוד אשר אמר למנות לישראל והנביא צעק על זה והוא לא שמע לכן היה נגף. ורצה הקדוש ב"ה להראות לו אשר שגג בזה כי בבני ישראל לא שייך מספר ולכן מת אחד המיוחד אשר היה שקול נגד ל"ו אלף כמבואר בדברי חכמינו ז"ל לכן אמר לשון רב. טול הרב שבהם להראות לדוד אשר לא נכון לעשות מספר מבני ישראל ייטיב ה' ולא יוסיף עוד ליסרנו ויאמץ ברכים כושלות ומחה ה' דמעה מעל כל פנים ונזכה לביאת הגואל במהרה בימינו אמן:

כל זה אמרתי, והספדתי לתרי הגאונים המפורסמים האחד הרב הגאון חד בדרא וכו' ר' שלמה קלוגער זצלה"ה והשני הרב הגאון ר' אברהם שמואל זצלה"ה אשר היה אב"ד דק"ק איישישאק. והייתי מכיר להרב הגאון הנ"ל בעת שהיה אב"ד בעיר ראסיין. ושמשתי לפני כבודו ומי שלא ראה גודל צדקתו וטהרת פרישתו וענותו לא ראה קדושה מימיו ואחרי זקנתו נתקבל לאב"ד בעיר ראסיין גם שמה הפליא לעשות כי לא אכל שום אכילה בלתי אם שיהיה אורח בשולחנו. הוא האיש אשר היה רחים רבנן ומקרב לכל צורבא מרבנן ודינו היה אמת לאמיתו של תורה והכל במתינות ובהתבוננות. ואחרי כן נתקבל עוד בעיר איישישאק לעת זקנותו ומחשבתו היה ללכת לארץ הקדושה. עד אשר חלה את חליו ונסע בעיר (פאלאנגע) לרחוץ שמה בים למצוא מזור לנפשו הטהורה והנה אך פתע פתאום חשכו עינינו והנה רעש גדול בעיר. הרב הגאון ר' אברהם שמואל הלך לעולמו ונקבר בפאלאנמע והיה הספידים בכל הארצות. וגם אני הייתי מהספדנים.

ומחמת שהכרתי אותו ושמשתי לפני כבודו לכן העליתי על הדפוס ההספד שהספדתי לגאונים וצדיקים האלו וזכותם יעמוד לימיני להוציא לאור גם חלק שני ושלישי על הלכות ופלפולים אמן:

אהבת דוד דרוש ח

דרוש ומוסר קודם תקיעות ראש השנה:

הנביא יחזקאל צוח אתה בן אדם צופה נתתיך על בית ישראל ושמע השומע את קול השופר ולא נזהר דמו בראשו וגו' את קול השופר שמע ולא נזהר מדוע כפל שני פעמים עוד יש להבין הפסוק תקעו בחודש שופר בכסה ליום חגינו עוד יש להבין המשנה (בר"ה) בארבעה פרקים העולם נדון וכו' וכל באי עולם יעברון לפניו כבני מרון מאי לשון לפניו וקושיא זו הקשה הרב הגאון ר' אליהו שי"ק (עיין בעין אליהו) ותירץ מחמת שדיני נפשות הדין לבוא לבית דין ואינו יכול לדון על פי שמועה. ככתוב ארדה נא ואראה (עיין ברש"י):

לכן בראש השנה עיקר דין גם כן על הנפשות לחיים ולמות לכן אמר גבי ראש השנה עוברין לפניו כבני מרון לפניו דוקא:

העיקר הענין מראש השנה הוא תקיעות שופר כמאמר חז"ל למה תוקעין בראש השנה רחמנא אמר תקעו אלא למה תוקעין כשהן יושבין ותוקעין כשהן עומדין כדי לערבב השטן. יש להבין זאת הנה ידוע מאמר חז"ל בכל פרשת העבור אפילו בשעה שאתה מתמלא עליהם עברה כאשה עוברה יהיו צרכיהם לפניך המתקת חכמינו ז"ל כאשה עוברה הנה ידוע אשר השטן יקטרג בשעת הסכנה כמאמרם נפל תורא חדד סכינא והנה העיקר קטרוג בשעה שהאשה מקשה ללילד אז פוקדין כל חטאותיה ולכן אמרו על שלש עבירות נשים מתות בשעת לידתן כי בעת הזה נתבקר פינקסה. לכן עיקר קיטרוג עלינו בראש השנה אשר הוא יום הדין הגדול והנורא כמובא בדברי חכמינו ז"ל שהשטן הולך להביא עדים. וכמבואר באיוב ויהי היום זה ראש השנה ויבוא השטן לקטרג.

כי ביום הראשון נדונים הנשמות וביום השני נדונים הגופים של כל אחד ואחד כדברי הפייטן (עיין בי"ד) כמה יעברון וכמה יבראון ואחר כן כפל עוד מי יחיה ומי ימות כמה יעברון קאי על הנשמות שהנשמה רק עוברת מחיים למות ומי ימות קאי על הגופין אשר שייך בהם מיתה וזה כונת בכל פרשת העבור כאשה עוברה כלומר בשעת סכנה יהיו צרכיהם לפניך (עיין בספר עין אליהו דרכים שונים על זה):

הנה ידוע עניני טכסיסי מלחמה שיש שופרות התוקעים כדי להראות שהחיל יברחו. ויש קול שופר המראה לעם שיקרבו ואם כן החוב על כל אחד מאנשי הצבא לשמוע היטב קול השופר. כי אם לא ישמע היטב והתוקע יתקע לברוח והוא לא שמע ויקרב אז בודאי דמו בראשו. כן הענין תקיעות שופר בראש השנה הנה כונת תקיעות שופר הוא עד אין חקר וכל החיוב תלוי רק בכונת שופר ולכן הדין שיכוין השומע ומשמיע. יש גנוחי גנח ויש ילולי יליל הפשוטים והכפופים מראים שישוב לכן מתחלה פשוט ובאמצע כפוף אפילו שהיה כפוף התקנה שיפשוט ומבואר בט"ז כונת הפסוק בחצוצרות וקול שופר הריעו לפני המלך ה' זה כונת השופר (עיין בט"ז הלכות תקיעות שופר) ולכן אמר הנביא את קול השופר שמע ולא נזהר לכן כפל הנביא כונתו את קול הברת שופר שמע אבל לא נזהר היינו שלא כיון דמו בראשו:

וידוע אשר מעט פוסקים דעתם שלא לאמר "והחיות ישוררו" בראש השנה מחמת שהשכינה גם כן בפחד פן לא יצאו זכאי ביום הדין הגדול ואיך ישוררו המלאכים לפני כסא כבודו ואיך לא נפחד ביום הדין הגדול והנורא הזה הלא באמת כל באי עולם עוברין ועומדין לפניו בראש השנה וביום הכפורים אבל מי יודע מי יחיה ומי ימות מי יעני ומי יעשר והנה מי שיצא זכאי ביום הדין הגדול בודאי יום שמחה היא לו ראש השנה אבל חלולה אם יצא משפטו למות או לעני או לסבול יסורים או שארי צרות חלילה לאיש כזה יום מר הוא לו ראש השנה וזה רמזה תורתנו הקדושה תקעו בחודש שופר בכסה ליום חגנו שהחג עוד בראש השנה מכוסה למי יהיה חג ולמי יהיה חלילה יום מר ועת צרה ובראש השנה הכל תלוי בתקיעות שופר לכן מכונה ראש השנה בשם יום תרועה כי כל חיינו הן לגוף והן לנשמה והן לגאולה שלימה הכל תלוי בר"ה וגם העיקר תלוי בר"ה עקידת יצחק כמו שיסדו בתפלה ועקידת יצחק לזרעו היום הזכור. דרך משל אם מלך בשר ודם כעס על בן של שר אחד אשר אביו השר היה יקר מאוד אצל המלך והנה כאשר היה רע לו לבן של השר והמלך בכעס. אז תיכף נופל לפני המלך ומראה להמלך תמונת אביו השר למען שיכמרו רחמיו עליו בזכות אביו שהיה אצלו יקר ותיכף ריחם המלך עליו בראותו תמונת הציור השר הנחמד שלו כן אנחנו הנה אנחנו מכעיסים כל השנה להבורא יתברך וכעת אנחנו באים לפני הבורא לבקש רחמים ובמה נבוא לפניו לכן אנחנו מזכירים לפניו עקידת יצחק אשר היה יקר וחביב מאוד ומסר נפשו על קדושת השם יתברך למען לרחם עלינו בזכותו:

והנה הכתוב אמר מלפניך משפטי יצא עיניך תחזינה מישרים כונת הכתוב כן הוא בראש השנה הקב"ה בעצמו מחוייב לדון כי יש בה דיני נפשות לכן מחוייב הוא לדון

בעצמו וזה טוב כי הקב"ה בעצמו יכול למחול מה שאין כן אם יהיה ע"פ בית דין שלמעלה אז אינם יכולים למחול כדכתיב הנה אנכי שולח לכם וגו' (עיין כל הפרשה לכן מדוייק עיניך תחזינה מישרים כי עיניך בודאי תחזינה מישרים מה שאין כן על ידי מלאך לא יכול למחול כמו שאמרו נושא עון ועובר על פשע היינו שמכריע הזכיות אשר מצד הדין חלילה אנו מחוייבים אבל הקדוש ב"ה ברחמיו יכול לכרוע הזכיות או על פי הדין בנים לא יומתו על אבות וזכות אבות לא יעמוד לבניו. כי אם איש בחטאו ימות מה שאין כן מדת הקדוש ב"ה המרחם הוא מציל לנו בזכות אבותינו ולכן אמר עיניך תחזינה מישרים כלומר אתה בעצמך תוכל לדון גם כן במישור ולא על פי שורש הדין כמו שאמר הפייטן מי יצדק לפניך בדין אם תמצה עומק הדין כי אם ביושר וברחמים ולכן בעת תקיעת שופר אסור לדבר חלילה דברים בטלים אפילו לרוק אסור בין תקיעת שופר וכל שכן דברים של שיחה וגם הבורא יתברך כאשר שומע התקיעות שאנחנו תוקעים ביראה וברעד ובכונה שמח כמו האב השמח אם יזכה בנו בדין ולכן מרומז בכתוב עלה אלהים בתרועה היינו מדת הדין ה' נתעלה ברחמים בקול שופר ועיקר כונת שופר כמו שכתב הרמב"ם כדי לעורר ישינים מתרדמתם כלומר הקיצו מתרדמת עולם ההבל הגם שבעצם הוא חוק תקיעת שופר בכל זאת אנחנו יודעים שהוא מחמת שיום משפט הוא לכן מרומז כי חוק לישראל בכל זאת אנחנו יודעים שהיום משפט לאלהי יעקב וזה כונת הגמרא למה תוקעין בר"ה רחמנא אמר תקעו היינו חוק אלא למה תוקעין כשהן עומדין ותוקעין כשהן יושבין הואיל שהוא חוק הרי אסור בבל תוסיף לכן אמר שיש בזה גם כן טעם כדי לערבב השטן לכן אין בזה איסור בל תוסיף כיון שיש בה טעם (עיין באוהל יעקב על זה):

ולכן אמר הפייטן בנוסח ונתנה תוקף משל כבקרת רועה עדרו מעביר צאנו תחת שבטו. המחקה כן הוא כי דרך בעה"ב אשר יש לו צאן הרבה עובר ורואה על צאנו ובורר איזה לחלוב ואיזה לגזוז אבל אם לא יוצלח לא לחלוב ולא לגזוז תיכף עוקד אותה לשחוט כן ביום הדין הזה עובר הקב"ה ורואה צאנו ויש שטוב לגזיזה כמו שאמר משל גזיזה "עוברת" היינו מי שנותן צדקה ויש לחלוב שלומד תורה הנמשלה כחלב וחלילה לא הא ולא הא אזי חלילה חותך הדין למות על כן החוב על כל אחד לחזור בתשובה שלימה כדי להוציא לאור משפטינו ואין אנו יודעים אם בגדר בנים אנחנו או חלילה בגדר עבדים לכן מחוייב כל אחד לכל הפחות להיות מבינונים ולא חלילה מרשעים ואשרי מי שהכריע את עצמו מכל הכלל לכף זכות אמן:

אהבת דוד דרוש ט

דרוש ומוסר לעורר לבבות קודם כל נדרי:

מבואר בפסוק כי ביום הזה יכפר עליכם לטהר אתכם מכל חטאתיכם לפני ה' תטהרו יש להבין גם כן המשנה סוף יומא מי מטהר אתכם ולפני מי אתם מטהרים מי מטהר אתכם אביכם שבשמים ואומר מקוה ישראל ה' יש להתבונן החילוק הטהרה ממקוה והטהרה שלא על ידי מקוה כי אם על ידי מים טהורים החילוק כן הוא כי על ידי מים טהורים ההכרח להביא המים אל הטמא לא כן על ידי טהרת מקוה החיוב הטמא לילך אל המקוה כן אנחנו בגדר הזה אם נתעורר בעצמינו לשוב בתשובה שלימה אזי אנחנו בגדר המטהרים על ידי מקוה. ואם לאו אנחנו בגדר המטהרים ע"י מים טהורים:

והנה ידוע אשר יום הכפורים מכפר רק על עבירות שבין אדם למקום אבל על העבירות שבין אדם לחבירו אינו מכפר עד שירצה את חבירו או שיחזיר הגזילה והנה בראשונה היה בית המקדש וכהן גדול אשר היה מתפלל עבור כלל ישראל וכעת אין לנו לא כהן גדול ולא בית המקדש בלתי אם הבעל הבית מביתו הוא לובש לבנים והולך יחף בלא מנעלים והולך לבקש רחמים על בני ביתו והנה כאשר חלילה אם יהיה שריפה ר"ל בעיר אזי החוב להציל מקודם הנפשות ואחרי כן הרכוש ואם ירדם ולא יציל אזי הוא מאבד נפשו ורכושו ובפרט לבניו הקטנים הערבים עבורו. וזה כונת הנוסח עשה למען יונקי שדים שלא חטאו עשה למען גמולי חלב שלא פשעו עשה למען תינוקות שלבית רבן לדעתי המתקה כך היא כי יונקי שדים אין להם אפילו חטא שוגג אבל גמולי חלב יש להם חטא שוגג שמבטלים אביהם מתפלה. לכן אמר שלא פשעו במזיד אבל עשה למען תינוקות של בית רבן אשר מהבל פיהם אנו חיים רחם עלינו בזכותם וזה כונת הכתוב כי ביום הזה יכפר עליכם עיצומו של יום הכפורים יכפר עליכם לטהר אתכם מכל חטאתיכם אבל לפני ה' קודם שתעשו תשובה תטהרו כלומר עבירות שלכם בין אדם לחבירו:

הנה ידוע שמצד הדין זכין לאדם שלא בפניו ואין חבין לאדם אלא בפניו ואני נעשה שליח לבקש מחילה עבור מי שפגע בחבירו. כי זכות הוא לפני כל אחד ואחד וזכין לו שלא בפניו הנה חז"ל אמרו לדוד ה' אורי זה ר"ה וישעי זה יום הכפורים באמת בראש השנה הוא רק אורי וישעי. עיקר ישועה הוא ביום הכפורים. כי הכל תלוי עד יום הכפורים כי הבינונים תלויים ועומדים עד יום הכפורים והעיקר להתפלל בכונה ולחשוב נפשנו כמתים ולשוב בתשובה שלימה ובזכות זה יתן ה' לנו חתימה טובה בכלל אחינו בני ישראל אמן:

אהבת דוד דרוש י

דרוש לעבוד הבורא באמונה ולא על פי חקירה:

איתא במשנה אמר רבי יוסי בן קיסמא פעם אחת הלכתי בדרך ופגע בי אדם אחד ונתן לי שלום והחזרתי לו שלום ואמר לי רבי מאיזה מקום אתה אמרתי לו מעיר גדולה שלחכמים וכו' ואמר לי רבי רצונך שתדור במקומנו ואני אתן לך אלף אלפים דינרי זהב וכו' אמרתי לו אם אתה נותן לי כל כסף וכו' ולא עוד וכו' אלא תורה ומעשים טובים בלבד:

יש להבין המשנה. הא' אמאי אמר פעם אחת והב' מדוע אמר פגע בי אדם אחד ולא אמר פגעתי באדם אחד והג' כאשר שאל לו מאיזה מקום אתה צריך לענות לו מאיזה עיר הוא ומדוע אמר לו מעיר גדולה של חכמים. מאי נפקא מינה בזה לכן צריכין אנו להתבונן בעצם הסיפור על פי דרכי מוסר:

הנה מאז רבו החקירות בעבודת הבורא באיזה אופן לעבדו אם על פי אמונה בלבד אשר כל איש הישראלי צריך להאמין בה' ובתורתו ובמצותיו או על פי חקירה ורבו בזה הדעות. מהם אומרים שיש לעבוד הבורא רק על פי אמונה ולא על פי חקירה והשכלה. כי אם יעשה רק על פי שכל לפעמים יתבטלו כמה מצות כי היצר מתעה את האדם ומראה לו השכלה כוזבת לבלי לעשות ע"פ תורת ה' מה שאין כן אם יעשה רק על פי אמונה בתורה ובה' בודאי אפילו אם יבואו כל הרוחות מהשכלה לא יזיזו אותו להטות מדרך ה'. ומהם אומרים אשר דוקא על פי חקירה מחוייב האיש לחקור אחרי ה' ותורתו ולעשות על פי שכל כמו שנאמר לדעת את ה' אלהיך וכמו שמצינו אצל אברהם בן שלש שנים הכיר את בוראו מוכח מזה אשר על פי הכרה הכיר את הבורא על פי חקירה ונתבונן בזה מאי יהיה החילוק אם מקיים על פי חקירה תורת ה' או על פי אמונה:

למשל הקדוש ב"ה פקד עלינו לא תגנוב. ואם על פי שכל הוא זאת אשר לא יאות לגנוב מה שעמל איש אחר ואיך תקח אתה. ולא מצד אמונה לפעמים יהיה השכל להיפך אשר מותר לגנוב כגון האיש אשר הוא עני ולא אכל שלשה ימים ולזה יש עושר וכל טוב ואין נותן לו מאומה בודאי השכל מחייב אשר רשות לו לגנוב מאתו להחיות נפשו הרעבה. לאפוקי אם מקיים הלאו דלא תגנוב על פי אמונה צריך להאמין אשר חלילה אפילו אם ימות ברעב אסור לגנוב. כי אין אנחנו יודעים השכל מהמצות ומחוייבים אנחנו להאמין בה' ובתורתו על פי דרך חוק ולא על פי שכל וכמו כן שארי מצות ה': וכמו כן מצינו אצל יוסף הצדיק כתוב שמה וימאן ונקוד על זה שלשלת אמר האלשיך הקדוש מה כונת התורה מה שכתבה וימאן הלא מסתמא לא רצה כמפורש אחר כך ויאמר לה וגו' ואיך

אעשה הרעה הגדולה הזאת ואמר כן כי מתחלה כאשר האיש רוצה לעשות ויכוח עם היצר צריך מקודם לעשות הסכם גמור לבלי לעשות העבירה אפילו אם מראה לו כל השכל שבעולם לא יעשה זאת ולא יתחיל תיכף בהשכלה וחקירה כי היצר הוא משכיל יותר מהאיש ומראה לו היתרים ודרישות וחקירות לעשות היפך מרצון הבורא יתברך כי ידוע דרכי יצר אשר יאמר לרע טוב ולטוב רע כמו שמבואר בספרי מוסר על פסוק זבובי מות יבאיש יביע שמן רוקח כתבו אשר היצר נקרא זבוב על דרך דברי חכמינו ז"ל יצר הרע דומה לזבוב ויושב בין שני מפתחי הלב. כונתם זבובי כמו שני זבובים שני יצרים יש. האחד המהפך מטוב לרע והשני המהפך מרע לטוב וזה כונתם דרך דוגמא כזבוב. כי יש שני דרכים להיצר להרשיע לכל אחד כפי טבעו אם טבעו רע אזי מחטיאו בגדר להרשיעו הרבה ואם טבעו טוב מרשיע אותו להיות עושה בדרך אל תצדק הרבה כמו אם יהיה איש צדיק ויראה אשה אשר היא נטבעת במים אזי יפתה את הצדיק להיות צדיק הרבה לבלי יציל את האשה. כי ירא שמים כמוהו איך יאחוז את האשה להצילה ובאמת עבירה גדולה היא זאת לבלי להציל כי אין לך דבר העומד בפני פיקוח נפש. וכן יפתה היצר את האדם בשאר המצות איך יעשה והוא זקן או שאינו לפי כבודו כן דרכי היצר תמיד וזה כונת הכתוב זבובי מות יש שני יצרים אחד יבאיש כלומר להרשיע. "באיש" יפתה אותו להיות רשע הרבה ולצדיק "יביע שמן רוקח" כלומר להרתיח יותר מצדקו (על דרך שכר המביע מחבית ועולה ומרתיח) כונתו שמן רוקח שיעשה יותר שמן רוקח להצדיקו הרבה (עיין בדברי הגאון ר' יחיאל העלער זצ"ל):

וזאת אם יעשה איש התורה והמצות על פי שכל וחקירה בודאי יפול ברשת היצר כי יש לפניו דרכים שונים במה להחטיאו להאיש ההולך על דרך כזה. וגבי יוסף הצדיק בודאי רצה להכשילו בדברי השכלה להחטיאו שיבוא אל אשת אדוניו (עיין במדרש ראה יוסף שלשלת שיוצאה ממנה) ולכן עלה על רעיוניו מתחלה לעשות הסכם גמור לבלי לעשות זאת בשום אופן אפילו אם יראה לו היתרים וגם שיש מצוה בזה מכל מקום לא יעבור על מצות הבורא ולא ישכב עמה ולכן כתב מקודם וימאן ואחר כך עשה עמה חקירה איך יעשה רעה כזה.(עיין באלשיך הקדוש שכתב לכן נקוד שלשלת על תיבת וימאן להראות אשר קיבל עליו שלשלת לבלי יעשה זאת):

והנה גם כן אצל אברהם אשר מתחלה בבחרותו הכיר את הבורא על פי חקירה ולא על פי אמונה ואחרי כן רצה הקדוש ב"ה לנסותו בדבר אשר מנגד אל השכל והחקירה כעקידת יצחק אשר אתמול אמר לו הקדוש ב"ה ביצחק יקרא לך זרע ואחרי כן אמר לו נשחטו. והשכל נוטה לבלי לעשות זאת וניסהו הבורא אם הוא עובד אותו באמונה

בודאי יעשה זאת ולא ישגיח על השכל וכאשר ראה הקב"ה שאברהם עשה זאת אז אמר לו הקב"ה עתה ידעתי כי ירא אלהים אתה כלומר מאמין בה' ולא חשכת את בנך את יחידך ממני (יפה כתב בזה הגאון החכם מלבי"ם עיין בספריו):

הנה ידוע מאמר חז"ל בראתי יצר הרע בראתי לו תורה תבלין. התורה הקדושה המאור שבה מחזיר האדם למוטב ולכן כל עמלו של יצר אך לבטל האדם מן התורה כי התורה הקדושה היא סם חיים לאדם וסם המות להיצר. כי העושה על פי דרך התורה בודאי לא יעשה איש היפך טוב לרע ורע לטוב ויפה אמרו חכמינו ז"ל איזהו מעוות לא יוכל לתקון זה תלמיד חכם הפורש מדברי תורה וכונה מיוחדת כיונו בזה מדוע לא יוכל לתקון תלמיד חכם הפורש מדברי תורה הלא אין לך דבר שעומד בפני התשובה:

על פי צחות כן הוא כונתם. כי באמת אמרו כל הגדול מחבירו יצרו גדול ממנו ע"פ שכל כן הוא. כי היצר הוא כפי ערך לימוד התורה כי כמו תבלין או רפואות ההכרח ליתן כפי ערך התבשיל וכפי ערך החולה כן התורה ויצר הרע אם בא אליו היום היצר אזי ילמוד התורה כדי לדחות ממנו היצר של היום ולמחר יבוא צלו יצר גדול משל אתמול כי היצר של אתמול דחה אותו כבר בלימוד התורה ולכן החיוב היום ללמוד יותר לפי ערך היצר של היום ולמחר יבוא אצלו יצר יותר גדול כללו של דבר בכל יום ויום מתגבר היצר על האדם ומחוייב כל אחד ללמוד התורה בכל יום ויום יותר לפי ערך היצר והנה כאשר עד היום היה תלמיד חכם ולמד התורה אזי מסתמא בא אליו היצר הגדול לערך שלמד. ואם תיכף לפתע פתאום יפרוש מתורת ה' אזי לא נשאר אצלו מכל לימודו בלתי אם היצר הגדול אשר בא עליו מפאת לימודו שלמד וכעת אין לו תבלין הואיל שפרש מתורתו. וזה בודאי נשאר איש מעוות שלא יוכל לתקון כי בלעדי התורה התבלין הגדול בלתי אפשר לבטל יצרו הגדול: כמו כן היה גבי רבי יוסי בן קיסמא מעולם היה עוסק בתורת ה' ועבודתו. פעם אחת ביקש היצר לטורדו מן העולם הבא ופיתה אותו לנסוע להביא ממרחק לחמו וכן עשה ולכן אמר פעם אחת לבד הלכתי בדרך (כי דרך הוא רשות כמבואר בקדושין). והואיל שהיצר פיתה אותו לילך למרחקים להביא טרף לביתו ולא הביט מה שמבואר בחו"ה מעשה בחסיד אחד ופגע בו היצר וביקש לטורדו מכל וכל מתורתו ולכן מתורץ ופגע בי אדם. כי הוא היה רוצה לפגוע לו. ואמר לו רבי מאיזה מקום אתה כלומר מה לך לדור בין אביונים ואתה מוכרח לבטל מלימודך ולילך לבקש טרף. דור במקומנו שאין לומדים ותיקר נפשך בינינו ואז תוכל לעסוק בעבודת ה' ותורתו וזהו כונת היצר. שתדור במקומנו ואני אתן לך וכו' וכונתו היה שלא ידור אפילו במקום תורה ולא יקיים הוי גולה למקום תורה אשר באמת המקום גורם אז הבין רבי יוסי בן

קיסמא כי כונתו לטורדו מן העולם הבא מכל וכל אמר בלבו אשר מקודם צריך להשיב לו באמונה ולעשות הסכם גמור ואחרי כן יענה לו על פי החקירה ואז אמר לו תיכף תשובה מעיר גדולה של חכמים וסופרים אני כי הבין מחשבתו ואח"כ ענה לו בהסכם אם אתה נותן לי כל כסף וכו' ההסכם אצלי לבלי לעשות ואחרי כן אמר לו על פי חקירה כמו שמסיים המשנה ולא עוד וכו' עיין כל המשנה באריכות והבן כי מתוק ואמת זאת: דרך אגב צריכין אנו להבין איזה פסוקים אצל עקידת אברהם בפרשה לך לך אמר הקדוש ב"ה לאברהם לך לך מארצך וממולדתך ומבית אביך אל הארץ אשר אראך ומי שיודע לה"ק יודע אשר אות ה' המוטל בתחלת התיבה הוא להראות הידוע והנה כאשר אמר הקב"ה לאברהם אל הארץ מסתמא כונתו היה אל הארץ הידוע ארץ ישראל ותיכף אמר לו אשר אראך הלא מוכח מזה אשר היה אברהם עוד מסופק באיזה הארץ והיה צריך הקב"ה לאמר לו אל הארץ אשר אראך. וכמו כן הקשו הפשטנים ולדעתי ניחא זאת על פי המדרש אמר לו הקדוש ב"ה לאברהם עשיתי לך שם בארץ ויתפרסם שמך וצדקתך בארץ כמשל המובא לצלוחית של פלייטון (עיין במדרש) וזה היה כונת הקדוש ב"ה מה שאמר לאברהם לך לך כלומר לעשותך גדול בארץ. ועי"כ יתפרסם גם שמי הקדוש ואל הארץ הידוע בארץ ישראל אשר אראך קאי על אברהם ולא על הארץ. כלומר אראך שמך הגדול להתפרסם שמך בארץ ולא כמו שחשבו המפרשים אשר תיבת אראך קאי על הארץ להראות לו אחר כך באיזה ארץ ולכן כתובה הארץ בה"א הידיעה (עיין היטב): עוד יש להבין אצל עקידה אמרו חכמינו ז"ל (מסכת תענית) ולא עלתה על לבי זה עקידת יצחק אשר כפשוטו משמע שלא צוה הקב"ה ולא עלתה על לבו לשחוט ליצחק. והלא כתיב מפורש בתורה קח נא את בנך את יחידך ושאל לו ל הערל או לבן המילה ואמר לו מפורש את יצחק ואיך אמרו חכמינו ז"ל ול עלתה על לבי זה עקידת יצחק יש להבין זאת על פי פשטות. וכן נדבר בזה באמת. מדוע גדול כל כך הנסיון. הלא כל אחד ישחוט את בנו אם יפקוד הקב"ה עליו כמה וכמה מסרו נפשם ורוחם על קדושת השם:

הענין כן הוא מצינו אשר יותר טוב לעשות מצוה שיש בה הנאת הגוף לשם שמים יותר מלהתענות תענית לשם שמים כמ"ש חז"ל כל האוכל ושותה בתשיעי כאילו התענה תשיעי ועשירי מדוע מפני שהאכילה יש בה הנאת הגוף יותר קשה לשבור תאותו לעשות זאת רק למען עבודת הבורא לאפוקי התענית שאין בה הנאת הגוף בודאי בקל יכול לעשות זאת לשם שמים לכן האוכל בערב יום הכפורים לשם שמים הוא נחשב לפני הקב"ה יותר מתענית יום הכפורים. והנה כתבו המפרשים אשר עיקר העבודה של אברהם היה לבלי לשחוט ליצחק אחר כך לשם שמים כמו שאמר לו הקב"ה אל תעש

לו מאומה היינו לחשוב לשם שמים וזה היה עיקר העבודה. לכן אמר לו הקב"ה עתה ידעתי כי ירא אלהים אתה ולא חשכת את בנך את יחידך ולא שחטתו רק בשביל שלא צויתי ולא מחמת רחמנות (עיין בספר ארצות החיים ותמצא נחת):

ומה מאוד אמרו חז"ל כל המענג את השבת הקב"ה נותן לו נחלה בלי מצרים כי באמת להתענג רק משום מצות שבת הוא מצוה רבה מאוד ומאוד מאוד מדוייק בדברי הנביא ישעיה אם תשיב משבת רגלך וגו' ממצוא חפצך ודבר דבר אז תתענג על ה' וגו' כונתו כן הוא לאיש אשר אין לו שום עסק בחול אזי לא שייך אצלו לומר אם תשיב משבת רגלך כי גם בימי החול הוא בטל מעבודתו אבל לא כן האיש שיש לו עסקים גדולים בכל זאת הוא מבטל ממלאכתו ולא ממלאכתו לבד כי אם גם ממצוא חפצך ודבר דבר גם הוא ממעט אפילו בדיבור של חול וזהו כונת הנביא "אם תשיב משבת" מחמת שבת "רגלך" היינו הרגילות של חול "עשות חפציך ביום קדשי" בשביל יום הקדוש בלבד. "אז תתענג על ה'" רק לשם שמים והאכלתיך נחלת יעקב אביך: והדין הוא פשוט אם אמר אדם בהמה זו עולה כונתו להקריב הבהמה עצמה קרבן אבל אם אמר לעולה משמע בדמיו עולה והנה גבי עקידת יצחק מפורש אמר הקב"ה לאברהם והעלהו לעולה משמע בדמיו עולה. אך אברהם הבין אשר הקב"ה רוצה להעלות בעצמו ליצחק לעולה לכן העלה אותו ממש וזהו כונתם שאמרו ולא עלתה על לבי זה עקידת יצחק כי אמרתי לעולה ולא עולה ממש דוק בזה כי אמת זאת:

היוצא מהדברים האלו אשר כל איש הישראלי מחוייב לעבוד את הבורא באמונה שלימה ולא לילך אחר עצת שכלו כי כל שכל ושכל נפרדים. זה יעשה כן וזה יעשה כך והכל תעשה על דרך התורה. כי התורה נמשלה כמים ואנחנו כדגים מה דגים כיון שעולים מן הים מיד מתים אף אנחנו כן כיון שאנחנו פורשים מדברי תורה מיד אנחנו מתים וגם כל אחד מחוייב להאמין בחכמינו ז"ל וגם הלומדי תורה כמאמר ק"י כמו העור שלא יכול לילך אפילו פסיעה אחת בלתי המנהיג אותו כן האיש המוני אינו יכול לחיות על אדמה בלתי אם שינהיגו לו חכמי התורה ואם יתנהג כן יבוא כל אחד על מקומו בשלום בלי מכשול:

אהבת דוד דרוש יא

דרוש על פרשת שקלים וענין מחצית השקל:

איתא במדרש שומר מצוה לא ידע דבר רע זו אסתר שעסקה בביעור חמץ. לא ידעה ברעתן של ישראל אבל מרדכי ידע הה"ד ומרדכי ידע המדרש הזה נלאו הפשטנים והדרשנים וגם אני אדבר מעט על דרך חידוד:

מתחלה צריכין אנו להבין מאי ענין מחצית השקל ומדוע ביקש הצר לשקול השקלים והקב"ה אמר כבר קדמוני בני (כמבואר במגילה) באחד באדר משמיעים על השקלים הנה האמת טעם הדבר ממחצית השקל יש בזה כמה טעמים עוד יש להבין טעם הדבר מדוע הוקבע שלוח מנות בפורים דוקא עוד יש להבין מדוע מקודם אמר יום שמחה ומשתה ואחרי כן אמר משתה ושמחה (עיין בק"י). עוד יש להבין מדוע מחצית השקל דוקא ולא שקל שלם ועוד מה טעם העשיר לא ירבה והדל לא ימעיט ממחצית השקל מה החסרון אם יתן העשיר יותר וכי יש שיעור על הצדקה. הלא דבר גדול הוא:

הנה מבואר במדרש ומרדכי ידע מאי ידע את אשר נגזר בשמים. כי אליהו הלך אצל אבות שיבקשו רחמים ולא ביקשו ואחרי כן הלך אצל משה ואמר לו מה תענה על הצרה הזאת כי באמת הפיל פור הוא הגורל ונפל בחודש אדר אשר מת משה. אבל הוא לא ידע כי גם בחודש הזה נולד משה ומדוייק לשון המדרש מה תענה על הצרה הזאת כלומר אתה מחוייב בזה כי על ידך היתה הצרה היינו על ידי מיתתך (עיין באלשיך הקדוש באריכות ומתוק מדבש דבריו) ואמר לו משה לאליהו כלום יש מליץ מלמטה. אמר לו אליהו יש ושמו מרדכי ממשפחת שאול ולכן גבי יחוס מרדכי לא חשיב שאול המלך מחמת שהוא גרם זאת כמבואר במעשה דאגג שהחיה לאגג ובא באותו לילה על שפחה אחת ונולד מזה המן הרשע ולכן כאשר הגיש שמואל לאגג כתיב וילך אליו אגג מעדנות. היינו מרוב תענוג כי ידע אשר הניח אחריו בן ממלא מקומו ולא יכרת שם עמלק לכן הלך מעדנות לשון תענוג ועדן עיין בפסוק (שמואל א' ט"ו) ואם הרג שאול לאגג אזי בודאי לא נשאר בעולם שום זכר מעמלק כי עמלק נופל ביד זרעו של רחל לא כן אשר נפל אגג ביד שמואל לכן לא נמחה עוד זכר עמלק ולכן אמר מרדכי לאסתר רוח והצלה יעמוד ליהודים ממקום אחר אבל את ובית אביך תאבדו. כלומר משפחת שאול כי המה גרמו לזאת. ובזה אמר אלשי"ך הקדוש בפסוק ובכל יום ויום מרדכי מתהלך לדעת את שלום אסתר ומה יעשה בה כלומר פן נלכדה עבור אביה שאול וזה כונת את שלום אסתר כלומר כי היה לו ספק אם נלקחה אסתר לעשות בה לכפר על כלל ישראל או היא תהיה הגואל לישראל (עיין באלשי"ך הקדוש): ולכן כאשר מרדכי ידע מה שבשמים והנה כאשר ישראל נהנו מסעודה של הרשע וגם השתחוו לצלם ואכלו מאכלות אסורות ושתו יין נסך. לכן לבש מרדכי לבוש שק להראות אשר בל יבטיחו שמרדכי ילך בחצר

המלך לבקש לפני אסתר כי אין לבוא בלבוש שק בחצר המלך כי אם כל אחד יחזור בתשובה שלימה באותו מקום ובאותו מעשה תחת שנהנו מסעודתו ואכלו מאכלות טריפות אזי יתענו סיגופים ותחת עבודה כוכבים יהיה ביניהם אחדות כי חבור עצבים אפרים הנח לו כי אחדות מכפר על עון עבודת כוכבים וזה היה דברי המן לפני אחשורוש ישנו עם אחד שהיה עם אחד אבל כעת המה מפוזר ומפורד שאין ביניהם אחדות ובודאי אתה תוכל להם ועל זה רמזה תורתנו הקדושה אשר כל אחד יתן רק מחצית השקל כדי להראות אשר כל איש ישראל הוא רק כפלג גוף וצריך להיות מחובר לחבירו וזה טעם של משלוח מנות איש לרעהו כדי להיות אחדות ביניהם ושמעתי מהגאון מוהר"ר יצחק ז"ל מוואלאזין המתקה על הפסוק זה יתנו כל העובר על הפקודים וגו' היינו על פקודי דינים של הקב"ה לכן מבן עשרים שנה ומעלה יתן תרומת ה' כי למעלה מבן עשרים שנה הוא בר עונשים העשיר לא ירבה והדל לא ימעיט וגו' להראות אשר הנשמות מכל אחד ואחד הן מעשיר והן מעני שוים המה אפילו אם המה מחולקים בגופם אבל לא כן בנשמות לכן מדוייק מה שכתב אח"כ לכפר על נפשותיכם היינו על הנשמות ולכן הכל שוים בענין של מחצית השקל וזהו הטעם של מחצית השקל וזה שאמר המן לשקול עבורם מחצית השקל אבל הקב"ה אמר כבר קדמוני בני מקודם נתנו מחצית השקל כמבואר במשנה באחד באדר משמיעים על השקלים ולכן הוקבע יום ההוא לשלוח מנות איש לרעהו והוא מורה על אחדות:

הנה בדורות הראשונים שראו הנס בעצמם לא הוצרכו לעשות התפעלות ושמחה על ידי משתה ואכילה. כי אם אדרבה מקודם שמחה ומשמחה עצמה עשו משתה לא כן בעתים האלו אשר הנם לא ראינו וגם כל ראש לחלי וכל לב דוי. זה יבקש טרף וזה יבקש פרנסה. ואם לא המשתה לא יהיה השמחה לכן קיבלו לדורות לעשות משתה ושמחה מקודם משתה ואחר כך יבוא השמחה לכן הפליגו מאוד חכמינו ז"ל במצות שתיית יין בפורים. עד אשר אמרו חייב אינש לבסומי בפוריא עד דלא ידע בין ארור המן לברוך מרדכי ועוד מזה אשר הוא יום קבלת התורה כידוע מאמר חכמינו ז"ל קיימו וקיבלו קיימו מה שקיבלו כבר ואל קבלת התורה ההכרח מדת האחדות כמו בקבלת התורה בהר סיני נאמר ויחן ישראל לשון יחיד והוא מורה על אחדות לכן הוקבע לשלוח מנות איש לרעהו וליתן צדקה לעניים כי אין גאולה בלא צדקה כמו שנאמר ושביה בצדקה:

ונבוא לבאר דברי המדרש שהתחלנו שומר מצוה וגו'" הנה יש מחלוקת הפוסקים אם אשה מחוייבת בביעור חמץ. מהם אומרים שהיא פטורה כי מצות עשה שהזמן גרמא נשים פטורות ומהם אומרים שחייבות כי יש בזה מצות ל"ת בל יראה ובל ימצא וכל

מצות ל"ת בין אנשים ובין נשים חייבים כמבואר בקדושין עיין שם (עיין בש"א היטב פלפול על זה למעשה):

והנה הקשו המפרשים איך נשים חייבות מחמת הלאו דבל יראה ובל ימצא הלא הדין בל יראה ובל ימצא הוא רק בפסח ואיך יבערו הנשים ערב פסח ותירצו כי מן הדין הנשים אינן חייבות רק בפסח עצמו ולא ערב פסח. והקשו המפרשים איך יכולה לבער בפסח הלא הדין אשר אין ביעור חמץ אלא שריפה ואיך רשאי האשה לשרוף ביום טוב הלא הבערה היא אב מלאכה ותירצו כי הבערה אינה רק ללאו יצאת ואין בה רק לאו ויבוא עשה דחמץ ודוחה לאו דיו"ט אבל אם נאמר הבערה לחלק יצאת אזי אינה רשאי האשה לשרוף חמץ ביום טוב ותהיה פטורה מכל. כי ערב יום טוב הוא מצות עשה שהזמן גרמא. ובפסח עצמו אסור לשרוף כי הבערה לחלק יצאת (עיין היטב זה כי ברור הוא לפני לומדים):

והנה גבי סעודה של אותו רשע השתחוו לצלם וידוע מאמר חכמינו ז"ל אשר ההשתחויה היה בכלל לא תעבדם ולמה יצאת יש אומרים לחלק יצאת. וחייבים על לאו זה מיתה ויש אומרים שללאו יצאת ואינם מחוייבים מיתה על לאו דהשתחויה (כ"כ מפורש בר"ן ועיין סנהדרין דף ס"ב) וכיון שאסתר עסקה בביעור חמץ בודאי עסקה בפסח. כי ערב פסח היתה פטורה כמו שכתבתי לעיל ואם כן בודאי סוברת אשר הבערה ללאו יצאת וממילא לאו דלא תשתחוה גם כן ללאו יצאת ואינם מחוייבים מיתה מצד הדין:

ובזה נבוא לבאר הענין שומר מצוה לא ידע דבר רע זו אסתר שעסקה בביעור חמץ מסתמא היה דינה שהבערה ללאו יצאת לא ידעה ברעתן של ישראל אמאי חייבים מיתה שהשתחוו לצלם הלא ללאו יצאת ולמה חייבים מיתה וזהו כונת המדרש על דרך חידוד והגאון ר' אליהו שי"ק נ"י אמר זה המדרש בשני אופנים על דרך הדרוש עיין בספרו הגדול בביאור ע"א ושמה תמצא נחת (עיין בספר פ"ד פלפול הנ"ל):

דרך אגב נדבר בפרשה זכור. כתוב זאת זכרון בספר ושים באזני יהושע כי מחה אמחה את זכר עמלק מתחת השמים יש לדקדק מאי ושים באזני יהושע ועוד יש לדקדק במשנה תורה כתיב תמחה את זכר עמלק משמע אתה תמחה את זכר עמלק ומדוע פה אמר כי מחה אמחה. היינו הקדוש ב"ה יהיה המוחה יש להבין זאת ע"פ דרך גמרא (בבא בתרא כ"א) שהרג יהושע את כל הזכרים מעמלק. ואמר אשר רבו למד עמו. מחה תמחה את זכר עמלק (בניקוד קמ"ץ תחת זיי"ן של זכר) ולא זכר (בניקוד ציר"י) (עיין ב"ב היטב). והנה בס"ת אין בה נקודות וטעמים אשר באמת יכול לטעות לקרות זכר (בניקוד קמ"ץ) ולכן אמר הקב"ה למשה כתוב זאת זכרון בספר ושים באזני יהושע איך לקרות כי מחה

אמחה את זכר עמלק (בניקוד ציר"י) ולא זכר (בניקוד קמ"ץ) על זה צריך שימת אזנים למסור בקבלה:

והנה באמת מחיית עמלק תלוי בנו אם אנחנו לומדים ועוסקים בעבודה אזי מיד יהיה חלש עמלק כי היצר הוא שר של עמלק (עיין באלשי"ך הקדוש על פסוק ויבוא עמלק וגו' ברפידים). בכל זאת לזה צריך סייעתא מהבורא ית' כמו שאמרו חז"ל בא ליטמא פותחין לו בא ליטהר מסייעין אותו על כן תלוי מחיית עמלק בנו ובהקב"ה ולכן פעמים אמר תמחה את זכר עמלק כלומר אתה תהיה המוחה ופעמים אמר אמחה היינו אני אסייע לכם מחיית עמלק וזרעו ובזה תלוי שיבוא לנו הגואל אמיתי וזה כונת הכתוב כי יד על כס יה. הואיל ונגע בכסא כבוד מלחמה לה' בעמלק מדור דור ויבוא הגואל במהרה אמן:

אהבת דוד דרוש יב

דברי מוסר ודרוש של פסח:

הנה אנו מתחילין בסדר הגדה של פסח הא לחמא עניא די אכלו אבהתנא וכו'. יש להבין מתחלה מדוע סידרו הא לחמא בלשון ארמית ומדוע קודם כל הסדר קבעו זאת. עוד יש להבין מדוע אמרו הפוסקים (בש"ע) מנהג לקנות חטים לחלקם לעניים האמת המנהג הוא מירושלמי הלא בכל יום החיוב ליתן צדקה. ובפרט ביו"ט אחר גם כן החיוב ליתן לעניים. מדוע קבעו דוקא בפסח. עוד יש להבין הפסוקים מתהלים בצאת ישראל ממצרים וגו' מה לך הים כי תנוס וגו' מלפני אדון חולי ארץ וגו' עד גמירא מאי שאלה מה לך וגו' ומאי תשובה מלפני אדון חולי ארץ מלפני אלוה יעקב מדוע לא אמר אלוה ישראל מדריגה גדולה וגם מדוע לא אמר אלוה אברהם או אלוה יצחק: הנה ידוע מה שכתב הבינה לעתים על פסוק ויגדל משה וגו' וירא איש מצרי מכה איש עברי מאחיו ויאמר לרשע למה תכה רעך וגו' ויאמר אכן נודע הדבר לפלא היה למשה רבינו איך פחד שנודע הדבר הלא ה' עמו ומה אמר אכן נודע הדבר ואמר הגאון הנ"ל כן כי משה לא ידע מדוע סובלים ישראל צרות לעבוד עבודת פרך. עד אשר אמר אראה בסבלותם כלומר מדוע המה בסבלותם והנה כאשר ראה אשר איש מצרי מכה איש עברי מאחיו ועוד ענה לו בחוצפה כזה מי שמך לאיש כלומר חשוב או שר ושופט עלינו אז הבין אשר עם קשה עורף המה וגם חסר להם מדת האחדות אז אמר אכן נודע הדבר. כלומר נודע לי החסרון שלהם ורשעתם על זאת מחוייבים להיות בגלות המר כי עיקר גלות מצרים היה רק על הכנת קבלת התורה ולקבלת התורה צריך מדת אחדות. וחלילה לא יהיה להם סוף מן

הגלות בזה האופן: ומצינו (בגמ' חולין ז') ר' פנחס בן יאיר שפגע בגינאי נהרא וא"ל גינאי חלוק לי מימך וכאשר לא רצה לחלוק מימיו א"ל ר' פנחס אם אי אתה חולק לי גוזרני עליך שלא יעבור בך מים לעולם וכמו כן מצינו אשר הים לא רצה לקרוע כמבואר במדרש משום שלשה טעמים לא רצה לקרוע הטעם הראשון מפני שגם הים עושה רצון הבורא כמו טעם של נהר גינאי. הטעם השני מבואר במדרש שאמר הים אני הבכור נגד ישראל שאני נברא מקודם עיין במדרש הטעם השלישי מפני שהללו עובדי עבודת כוכבים והללו עובדי עבודת כוכבים ועל שלשה טעמים אלו יש לסתור אחת גם לים היו יכולים לומר אם לאו לא יעברו בך מים לעולם. כי צדיק מבטל גזירת המקום וגם על הטעם שהוא בכור יש תשובה על זה כי ישראל נקראו בכורים כמו שאמר הקדוש ב"ה בני בכורי ישראל כי בעת שאבק שר של עשו עם יעקב הסכים על הבכורה ועל הברכות כי אמר השר ליעקב לכן לא יקרא עוד שמך יעקב כי אם ישראל. כי שם יעקב מכונה על עקבונו אשר לקח ממנו הכל בערמימות ואח"כ הסכים לו שר של עשו וקיים לו המכירה מבכורה והברכות וקרא לו שמו ישראל לכן אנחנו נקראים מאז הבכורים ובאמת הארץ וכל הברואים נבראו הכל בשביל ישראל וישראל המה הבכורים מכל הנמצאים ומעת הזה נשאר לחוק לישראל ובזה בטל גם טענת ים שאמר אני נברא מקודם ובאמת לא כן שישראל המה קודמים לכל הברואים וזה כונת דוד המלך ע"ה שאמר שיר למעלות וגו' לולי ה' שהיה לנו בקום עלינו אדם אלא תיקרי אדם אלא אדום זה שר של עשו אזי חיים בלעונו כל בעלי החיים שאומרים אשר המה הזקנים. אזי המים של ים שטפונו בטענה זאת ועוד תנאי התנה הקב"ה עם הים במעשה בראשית לקרוע לנו וזה כונת הפסוק בצאת ישראל ממצרים. כלומר שהיו ישראל דומה למצרים שעבדו עבודת כוכבים וכו'. מה לך הים כי תנוס הלא אתה הבכור שנבראת מקודם אמר הים שני תירוצים אחד מלפני אדון חולי ארץ שברא ארץ והיה תנאי מפורש קודם המעשה לקרוע לפני ישראל (עיין דברי חז"ל על פסוק וישב הים לאיתנו) ועוד ההופכי הצור אגם מים שיכול לעשות מיבשה ים ומים יבשה ומה אעשה אם יגזור עלי שלא אעבור לעולם כמו מעשה דפנחס בן יאיר שאמר לנהר גינאי:

והנה כאשר עיקר גאולת מצרים היה בשביל האחדות. לכן קבעו לרחם על עניים ולחלקם חיטים וגם קודם כל מעשה הסדר קבעו ענין מצדקה וקבעו לומר הא לחמא מקודם להזכיר לבני ביתו פן יש עניים שלא אכלו ולהכניסם בביתם (ועל דרך הלצה קבעו לומר הא לחמא בלשון ארמית מחמת בני ביתו אשר דלתותיו סגורים וזועק כל דכפין. פן יקטריגו המלאכים על זה ולכן קבעו בלשון ארמית כדי שלא יבינו. כי המלאכים אינם

מבינים בלשון ארמית ועיין ספר מעשי ה' טעם טוב על לשון ארמית) והנה ידוע אשר כנגד ד' לשונות של גאולה תיקנו ארבע כוסות. כדי להראות אשר הגאולה לא היה עוד בשלימות. כי עיקר הגאולה תהיה לעתיד כמו שנאמר ובא לציון גואל היינו גאולה אחת. כי באמת עד עתה לא היה רק דרך פקידה ולא גאולה עצמית (עיין בספר קול יעקב על זה):

כמו כן אנחנו מחוייבים לראות בימי הפסח שהעניים לא ירעבו חלילה ובפרט להיות זריז בשמירת החמץ ויפה אמר הגאון ר' אליהו שי"ק בעל המחבר ע"א על המדרש שומר מצוה לא ידע דבר רע זו אסתר שעסקה בביעור חמץ על פי כתבי האר"י ז"ל מובא בבאר היטב מי שנזהר בחמץ בפסח בזריזות לא יקרה לו שום חטא כל השנה ולכן אסתר שעסקה בביאור חמץ והיתה נזהרת בזה חשבה שבודאי כולם זריזים בזה ואיך יקרה להם חטא לכן לא ידע דבר רע:

על כן החוב על כל אחד להשגיח על בני ביתו ונזכה לגאולה אמיתית אמן:

אהבת דוד דרוש יג

דברי מוסר על חביבות התורה:

איתא במדרש בראשונה שהיה הפרוטה מצויה הכל רצים לשמוע הלכות ועכשיו שאין הפרוטה מצויה הכל רצים לשמוע דרשות וכן אמר דוד המלך אתהלך ברחבה כי פקודיך דרשתי המתקת המדרש כן הוא כי לשמעתתא בעי צלותא כמו שאמרו חז"ל כי בעת שאיש טרוד בעסקים ורעיוניו שקועים בדאגת הפרנסה.

אי אפשר לו לשמוע פלפולים. אבל דרוש הוא ממשיך את הלב ולכן גם איש אשר הוא טרוד בעסקיו יכול גם כן לשמוע דרשות. והנה כאשר החכם רוצה לדרוש אזי אם החכם עצמו מאותה העיר אזי הוא יודע באיזה מצב הם אנשי עירו אם הם בטוב אזי ידרוש להם הלכות ואם אנשי עירו בשפל המצב אזי ההכרח לו לדרוש להם דרוש אבל כאשר יבוא חכם מעיר אחרת ואינו יודע מצב אנשי העיר אזי ההכרח לו לדרוש ולחקור עליהם מקודם באיזה מצב הם אנשי העיר ההוא והנה דוד המלך ע"ה לבד אשר הוא היה מלך היה הוא גם כן מוכיח לאנשי דורו והוא היה מלך ולא ידע באיזה מצב הם אנשי דורו והיה מוכרח מקודם לילך ברחוב העיר לחקור עליהם ואחרי כן דרש או מוכיח להם לכן אמר אתהלך ברחבה לשון רחוב שהלך מקודם לחקור על אנשי דורו כי פקודיך דרשתי כמו כן רבותי בדורות הראשונים היו דורשים החכמים בהלכות. כי היה הפרוטה מצויה

ועכשיו בדורנו כל איש לדרכו פונה לבקש טרף בני ביתו. וכבוד תורתנו הקדושה מונחת בקרן זוית ודרך הפלפול נשתכחה לכן לכל הפחות נלכה בדרך דרוש:

דוד המלך ע"ה אמר טוב לי תורת פיך מאלפי זהב וכסף וג"כ אמר הנחמדים מזהב ומפז רב ומתוקים מדבש ונופת צופים יש להבין זאת וגם יש להבין מאמר חכמינו ז"ל (מסכת זבחים) כשנתן הקב"ה תורה לישראל נתקבצו כל האומות שבעולם לבלעם ואמרו לו שמא מביא הקב"ה מבול לעולם אמר להם בלעם כבר נשבע הקב"ה שאינו מביא מבול לעולם אמרו לו שמא אינו מביא מבול של מים אבל הוא מביא מבול של אש. אמר להם בלעם כבר נשבע הקב"ה שאינו מביא מבול כל עיקר אלא הקדוש ב"ה רוצה ליתן תורה לעמו ישראל שנאמר ה' עוז לעמו יתן:

הנה כל המאמר הזה מוקשה הוא ראשית מדוע עלה בדעתם אשר הקב"ה מביא מבול לעולם ועוד מדוע אמרו אחר כך שמא אינו מביא מבול של מים אבל הוא מביא מבול של אש ועוד מזה יש להבין המדרש אצל סדום אמר אברהם להקב"ה גם כן בזה הלשון שמא אתה מביא מבול לעולם הלא נשבעת שאי אתה מביא מבול לעולם ושמא אי אתה מביא מבול של מים אבל אתה מביא מבול של אש הרי אתה אוחז החבל בשני ראשים. אם דין אתה מבקש לית עולם ואם עולם אתה מבקש לית דין יש להבין דברי המדרש הזה אשר הוא כספר החתום מאי מחשבת אברהם ומאי אתה אוחז החבל בשני ראשים ומאי ממה נפשך יש בזה הלא דבר הוא:

מתחלה צריכין אנו לברר באיזה מקום יש אשר הקב"ה נשבע עליה הנה ידוע מאמר חכמינו ז"ל (מסכת שבועות) כל האומר לאו לאו הוא שבועה והנה גבי מבול מצינו בקרא אשר הקב"ה אמר שני פעמים לאו דכתיב לא יכרת וכו' ולא יהיה עוד מבול והקשו המפרשים הלא מצינו גבי מבול מקודם לכן עוד שני פעמים לאו. דכתיב לא אוסיף לקלל ולא אוסיף עוד להכות כל חי ולכאורה הלא ארבעה פעמים לאו יש בענין הזה ותירצו כי הדין הוא אצל שבועה אשר צריך להיות הן במחשבה והן בפועל ובמעשה וגבי מבול כתיב מקודם ויאמר ה' אל לבו היינו במחשבה ואחרי כן בפעם השני היה בפועל ובמעשה ובאמת הוא רק ענין אחד ושבועה אחת על כן אמרו חז"ל כל האומר לאו לאו הוא שבועה כמו שמפורש אצל המבול:

והנה אצל הקב"ה המחשבה ואם נלך אחרי המחשבה יש בה מעלה וחסרון ואם נלך אחרי המעשה יש בזה ג"כ מעלה וחסרון ואברר לכם זאת אם נלך בתר מחשבה יש בזה חסרון כי שם מפורש תנאו כמ"ש כי יצר לב האדם רע מנעוריו לכן לא יביא הקב"ה מבול לעולם ואם יבטל היצר הרע ובכל זאת יחטא האדם אזי יש פתח חרטה לשבועה של

הקב"ה להביא מבול אבל יש בה מעלה דכתיב לא אוסיף לקלל ולא אוסיף עוד להכות כל חי. בכל הכאות הן של מים והן של אש והן שארי משחיתים ואם נלך בתר מעשה יש בה מעלה משום שאין בזה שום תנאי לעשות פתח חרטה לשבועה של הקב"ה להביא מבול אבל יש חסרון במעשה דכתיב לא יכרת כל בשר עוד ממי המבול ויכול הקב"ה להביא מבול של אש (עיין בספר הפרדס הגדול):

והנה ידוע מאמר חכמינו ז"ל בעת שנתן הקדוש ב"ה תורה לישראל כתיב חרות על הלוחות אל תקרי חרות אלא חירות חירות ממלאך המות וחירות גם כן מיצר הרע והיה רצון הקב"ה לבטל היצר הרע ואז כאשר הבינו זאת חכמי אומות העולם באו אצל בלעם להתיעץ בזה כי בלעם היה חכם גדול ואמרו לו שכעת שנתבטל היצר בטל הטעם כי יצר לב האדם רע מנעוריו ויש פתח חרטה לשבועה של הקב"ה להביא מבול לעולם כי יש תנאי בשבועה וחשבו שהקדוש ב"ה ילך בתר מחשבה. אמר להם בלעם כבר נשבע הקדוש ב"ה שאינו מביא מבול כי נלך בתר המעשה ושם אין בה תנאי אמרו לו לבלעם אם כן שמא אינו מביא מבול של מים אבל מביא הוא מבול של אש. כי כן מפורש אצל מעשה המבול דכתיב לא יכרת כל בשר עוד ממי המבול ויכול הקב"ה להביא מבול של אש אז אמר להם בלעם כבר נשבע הקדוש ב"ה שאינו מביא מבול שאני הולך בתר מחשבה. ואם נאמר שכעת בטל היצר הרע אזי יש לו להקדוש ב"ה להביא מבול כיון שבטל היצר הרע משום מתן תורה לכן יתבטל התנאי אבל באמת אינו כן אלא הקב"ה יתן התורה רק לעמו ישראל ולא לנו ואם כן לא יבטל מאתנו היצר ויש לנו תנאי שנאמר ה' עוז לעמו יתן דוקא לעמו ישראל בלבד ולא לנו והשבועה ממבול היה גם לכולנו:

והנה ידוע במעשה בראשית אמרו חז"ל ביקש הקב"ה לברוא את העולם במידת הדין וראה שאין העולם מתקיים שיתף מדה הדין עם מדת הרחמים וזה היה טענת אברהם לפני הקב"ה במעשה סדום שמא אתה מביא מבול של אש שהרי אתה הולך בתר מעשה ואם אתה הולך בתר מעשה הלא המעשה שלך היה בעת הבריאה במדת רחמים ואם עולם אתה מבקש כלומר בריאתו של עולם הרי לית דין ואם דין אתה מבקש הרי לית עולם שמא אתה אוחז החבל בשני ראשים:

הנה ידוע מאמר חכמינו ז"ל בראתי יצר הרע בראתי לו הורה תבלין ולכן יקר מאוד תורתנו הקדושה. כי היא רפאות לנפשנו והנה בחולי הגוף כאשר ישיג רפואה בודאי יתן כל אשר לו בעד גופו ומכל שכן הנשמה הקדושה אשר חליה הוא חולי עולמית ואם יש לו להשיג רפואות חנם איו הבושה לבלי לקחת הרפואות היקרות מזהב ומפז רב לכן אמר דוד הנחמדים מזהב כי אצל זהב שייך חמדה כי הוא רק חמדה לא כן אצל דבש

שייך מתוקים ויש אצל זהב מעלה וחסרון ויש אצל דבש מעלה וחסרון כי דבש הוא מתוק מאוד אבל כל האוכל דבש יותר הוא מזיק לו וזהב וכסף לא מתוק הוא אבל טבעו מה שישיג יותר כסף וזהב יחמוד יותר כי מי שיש לו מנה מבקש מאתים אבל לא כן התורה הקדושה כי יש בה המעלות מדבש שהוא מתוק מאוד וגם יש בה מעלה שנחמד מאוד. יותר שיכול להשיג מתיקות תורתנו הקדושה בודאי יחמוד יותר לכן אמר דוד הנחמדים מזהב מדת החמדה כזהב ומתוקים ממדת דבש (עיין בבינה לעתים באריכות על זה):

לכן אחי ורעי חזקו ואמצו בלימוד תורתנו הקדושה כמאמר חכמינו ז"ל ולא עוד אלא בשעת פטירתן של אדם אין מלוין לו לאדם וכו' אלא תורה ומעשים טובים בלבד. אתה בן אדם מדוע לא תדאג בימי הבלך עבור נשמתך הטהורה ומדוע אתה מרחם על גופך הכלה והנפסד ולא תרחם על רוחך הטובה מדוע אתה בורח מן התורה וכמו כן התורה בורחת ממך כמאמר הכתוב אם תעזבנה יום יומים יעזבך ובמה תבוא לפני יום הדין הגדול אחרי מותך אשר תחילת דינו של אדם על דברי תורה כמו שנאמר פוטר מים ראשית מדון וכן כתבו ספרי מוסר על המשנה עשה לך רב והסתלק מן הספק כלומר עשה לך רב בשביל נפשך ללמוד תורה ואל תאמר מחר אעשנה. כי לא תדע אם תהיה מחר בעולם כי כל יום ספק חי וספק מת. וזהו כונת המשנה והסתלק מן הספק היינו ספק חיים שלך:

והנה באמת מצינו בדברי חכמינו ז"ל אשר כל כך חמור גדול עון בטול תורה עד אשר אמרו בכלל מאן דלא יליף קטלא חייב והנה באמת יש להבין איך יש בתורתנו הקדושה דין כזה אשר על עון ביטול תורה מחוייב מיתה ומאיזה טעם פסק התנא האלהי על ביטול תורה חיוב מיתה. עוד יש להבין מאמרי חז"ל אם רואה אדם שיסורים באים עליו יפשפש במעשיו פשפש ולא מצא יתלה בביטול תורה. והקשה הרמב"ן הלא כל החטאים המה כאין נגד עון ביטול תורה כמו שאמרו חז"ל דבר זה שאלו לחכמים על מה אבדה הארץ ויאמר ה' על עזבם את תורתי ומוכח מזה אשר עון ביטול תורה הוא הגדולה שבחטאים ואיך אמרו פשפש ולא מצא יתלה בביטול תורה הואיל ויש לנו עון דביטול תורה לא שייך לומר פישפש ולא מצא. אך שמעתי מהגאון ר' ישראל מסלאנ"ט המתקה על זה האדם צריך בכל יום ויום להיות בעל תשובה כי כל יום ויום שעוסק יותר בתורה הקדושה הוא מבין יותר מה ששגג אתמול וכן בכל יום ויום הוא בעל תשובה על אתמול. מה שיעמיק ויחשוב יותר חשבון נפשו בעבודה על פי דרך ה' והתורה אז ימצא מציאה חדשה מה שלא ידע בעבודה אתמול.

ואיתא במדרש שאלו למדת הדין על נפש החוטאת ואמר נפש החוטאת היא תמות ושאלו להקדוש ב"ה אמר יעשה תשובה וזה כונת הכתוב מפי עליון לא תצא הרעות. כלומר לחתוך הדין נפש חוטא תמות. כי אם מ"ה ר"ת מעשה התשובה. וזה כונת הכתוב מה יתאונן אדם חי גבר על חטאיו וא"כ כאשר החוטא אינו לומד תורה בכל יום אינו יודע חסרונו במה לשוב ולכן חלילה משפטו משפט מות אם לא יעשה תשובה וזהו כונת הגמרא פשפש ולא מצא יתלה בביטול תורה כלומר יתלה קאי על לא מצא. לכן לא מצא הואיל שלא למד אינו יודע חסרונו וזהו כונת התנא האלהי מאן דלא יליף אינו יודע לחזור בתשובה לכן קטלא חייב כפסק מדת הדין נפש החוטאת תמות:

ובאמת כל מי שאין בו תורה אינו יודע איך להתנהג הן במדות והן בעניני איסור והיתר ודיני ממונות אשר זה עומד ברומו של עולם ובאמת בכל הענינים שבעולם הן בעולם הזה והן בעולם הבא הוא כלול רק תורתנו הקדושה אשר בזה אמר הגאון ר' אליהו שי"ק בספרו ע"א. כאשר הלך השטן לבקש התורה בים ובתהום ובגיהנם איך עלה על דעתו למצוא אבל באמת בכל ענינים ובכל הברואים יש חלק התורה (עיין בע"א). על כן כל איש ואיש מחוייב לחזק חבירו בתורה. כי דברי תורה הוא מהדברים הצריכים חיזוק וזכות תורתנו הקדושה יעמוד לנו אמן:

אהבת דוד דרוש יד

דרוש ומוסר להיות דבוק בהקב"ה:

ואתם הדבקים בה' אלהיכם חיים כלכם היום יש להבין זאת מאי חיים ומאי היום וגם יש להבין דברי המשורר האלהי דוד המע"ה מה שאמר בטח בה' ועשה טוב שכן ארץ ורעה אמונה. הנה באמת עיקר התדבקות להקב"ה הוא רק אחרי מיתתו כי הנשמה עולה אל מקום הטהור ומתדבק להקב"ה כמו שנאמר והרוח תשוב אל האלהים אבל באמת מצינו בדברי חכמינו ז"ל אשר גם בימי חייו בארץ החיוב לדבק בהקדוש ב"ה כמו שאמרו ובו תדבקון וגו' וכי אפשר לו לאדם לדבק בהקדוש ב"ה אלא הדבק במדותיו מה הוא רחום אף אתה רחום. מה הוא חנון אף אתה חנון וזה העיקר רצון הבורא לקיים ואהבת לרעך כמוך פירשו המפרשים על כמוך כלומר אפילו לאיש שעושה אומנתך. כי דרך כל איש לקנא דוגמתו על דרך שאמרו חז"ל כלום מתקנא חכם בחכם וכו' לכן מדוייק ואהבת לרעך כמוך אפילו שיהיה כדוגמתך. בכל זאת מחוייב אתה לשבור טבעך ולאהוב אותו וזה עיקר עבודת ה' אשר כל התורה כולה עומד עליה כמו שאמרו חז"ל מאי דעלך סני לחברך לא תעביד וזה כלול כל התורה כולה כי כאשר יש לאדם מדת אהבת חבירו אזי

בטל אצלו כל המדות רעות ומגונות כמו רכילות ולשון הרע ומלבין פני חבירו ברבים והונאת דברים והונאת עסק אשר זה עיקר יראת ה'. כי האיש אשר אין לו אהבת רעים לא יכול לעסוק באמונה חומס וגוזל לעצמו גם מחוסר בטחון בהבורא. כי אם יהיה בטחונו חזק בודאי לא ישנא את אחיו ולא ירמה אותו בעסקים ולא ידבר עליו שום דופי הנה איש כזה עליו נאמר ארור הגבר אשר יבטח באדם ושם בשר זרועו כונת הכתוב הוא כן איש אשר שם בשר זרועו בחשבו אשר רק כחו ועוצם ידו עשה לו את החיל הזה וכן אמר ושם בשר גופו החזק זרועו ולא בטח בה' וזה היה מדת לבן הארמי אשר אמר ליעקב אבינו יש לאל ידי. כלומר כל עניני אלהות הכל בידו. כי כחו עשה לו את החיל הזה ולכן מדוייק יש לאל ידי כלומר ידי וכחי הוא אלהי:

ויפה אמרו החכמים חכמי מוסר כלל גדול בעבודת הבורא מי שחושב נפשו בעולם הזה לבן בית וקובע עיקר דירתו בזה העולם וחושב דעתו הרעה אשר עיקר העולם הזה הוא שלא יעסוק באמונה. כי דעתו לאסוף הון רב ולעשות קיום בעולם הזה בבנינים היפים ובאכילות הטובים ועושה מן הכל עיקר וזה כונת המשורר בטח בה' ושכן ארץ כלומר עשה עצמך בזה העולם לשכן ולא לבן בית ורעה באמונה. כי העיקר וראש כל דברים הוא שצריך האדם לעסוק באמונה ולפי דעתי כונת חז"ל נשאת ונתת באמונה הוא בעת שאדם עוסק צריך להאמין אשר הכל תלוי בהקדוש ב"ה ואין אדם לוקח במה שמוכן לחבירו וזה בודאי יעסוק בתורה הקדושה אף אם יסחור. ובזה מתורץ קושית התוספות במסכת שבת נשאת ונתת באמונה והקשו על זה הלא אמרו תחילת דינו של אדם הוא על דברי תורה ולפי דעתי הכל חד וכונתו באמונה כאשר עסקת בעסקך עסקת באמונה כלומר האמנת בבורא ותורתו והנה כאשר היה לו אמונה בעת מסחרו ממילא למד בתורת ה' כי אם לא למד לא היה עוסק באמונה (כך שמעתי מגאון אחד כדרך הזה):

והנה כאשר ינהג איש על דרך זה להיות בו כל המדות היינו אהבת רעים ובטחונו בה' ויהיה לו אמונה אפילו בעת מסחרו. בודאי איש כזה הוא דבוק כל ימי חייו אל הבורא יתברך וזה כונת הכתוב ואתם הדבקים בה' אלהיכם חיים כלומר אפילו בעת חיים חיותך ולא לאחר מיתתך. כולכם כלומר שתהיה לכם אהבה וריעות כולכם היום על דרך היום לעשותם והיום נקרא העולם הזה והנה הדברים האלו הם מהעומדים ברום העולם אבל בקל יכול כל אחד להשיג זאת כי הרגל נעשה טבע וכל איש יכול להפוך טבעו הרעה עד אשר מתחלתו יהיה קשה עליו הדבר. אבל כאשר ירגיל עצמו בדרך זה ויעשה תמיד חשבון חשבונו של עולם אז בנקל יבוא למדריגה הגדולה כזה וימצא נחת בעולם הזה ובעולם הבא וכל אחד יבוא על מקומו בנחת ובשלום: חידוש אחד לחדודי:

בתוס' קדושין הביא הירושלמי כתיב בקרא ויאכלו מעבור הארץ ממחרת הפסח ומעיקרא לא אכלו משום חדש. הביאו בתוס' קושית הירושלמי אמאי לא אכלו חדש יבוא עשה דבערב תאכלו מצות וידחה ל"ת דחדש ומתרץ דאין עשה דקודם הדבור דוחה ל"ת דלאחר הדבור אי נמי גזירה כזית ראשון אטו כזית שני הקשו המפרשים מאי שייך למימר אי נמי תירץ תוספות נגד הירושלמי ועוד הקשה הש"א הלא מפורש ביבמות דעשה דקודם הדיבור חמיר דבעי למילף דעשה דוחה ל"ת מפסח ומילה ותמיד ודחי שכן ישנן לפני הדיבור ומוכח מזה אשר עשה דקודם הדיבור חמיר ואיך אמר הירושלמי דעשה דקודם הדיבור קיל מעשה דלאחר הדיבור ונשמע מזה אשר הירושלמי מחולק עם הבבלי הירושלמי סובר אשר עשה דקודם הדיבור קיל. והבבלי סובר אשר עשה דקודם הדיבור חמיר:

ובזה יכולים אנחנו לומר דרך פלפול אשר זה הוא כונת הגמרא דאמרינן לעולם ישא אדם אשה ואחר כך ילמוד תורה ורבי יוחנן אמר רחיים על צוארו ויעסוק בתירה ולא פליגי הא לן והא להו עיין בתוספות ורש"י מחולקים בפירוש הא לן והא להו ולפי דברי הקודם יהיה זאת כונת הגמרא והיה תלוי במחלוקת הבבלי והירושלמי והנה מצות פרו ורבו הוא מצות עשה דקודם הדיבור ומצות תלמוד תורה הוא עשה דלאחר הדיבור ולפי דעת הירושלמי בודאי הדין הוא ללמוד תורה קודם ואח"כ לישא אשה כי עשה דקודם הדיבור קיל בודאי מחויב מקודם ללמוד תורה אשר זאת הוא עשה דלאחר הדיבור ולפי דעת הבבלי בודאי ישא אשה קודם לפי שהיא עשה דקודם הדיבור ואחרי כן ילמוד תורה דעשה דקודם הדיבור חמיר וזהו כוונת הגמרא הא לן לשיטת הבבלי והא להו לשיטת הירושלמי ול"פ כלומר בפלוגתא חדשה כי אם הא לן לשיטת בבלי והא להו לשיטת ירושלמי עיין בשאגת אריה שמתרץ כונת התוספות בשם ירושלמי דעשה דקודם הדיבור קיל היינו מה שנאמר קודם הדיבור לבד לאפוקי מילה ותמיד שהם נאמרו גם לאחר הדיבור בודאי חמור ודו"ק (עיין בש"א ועיין פ"ד פלפול עמוק על זה ועיין בספר או"ח):

אהבת דוד דרוש טו

הספד מר על הרב הגאון וכו' ר' בנימין זצללה"ה אב"ד דק"ק וואלקעמיר בשנת תרכ"ט:

במ"ק (דף כ"ה) אמרינן כי נח נפשיה דרבינא פתח ההוא ספדנא תמרים הניעו ראש על צדיק כתמר ונשים לילות כימים על מי שמשים לילות כימים. לפי פשוטו הוא קאי על רבינא אשר שם לילות כימים שלמד כל הלילה יש להבין מדוע אמר תמרים הניעו ראש לשון המר על צדיק כתמר ואחר כך אמר ונשים על מי קאי: הנה ידוע אשר החיוב

להספיד ולשמוע ההספד הן על הלומדים והן על ההמון והחילוק בין השומעים הוא כן האיש הצדיק הולך לשמוע ההספד אך לבכות על צדיק אשר מת דוגמתו. על דרך מאמר חז"ל מת אחד מהחבורה ידאג כל החבורה כולה אבל האנשים ההמונים גם המה מחויבים לבכות. כי ידוע אשר צדיק מת בשביל רעה העתידה לבוא או בשביל הרעה שהיא צריכה להיות והצדיק הוא במקום קרבן. ומי יחוש על זאת רק ההמון.

כי צדיק מצרה נחלץ וזה היה כונת הספדן על רבינא תמרים היינו הצדיקים המכונים בשם תמרים אתם הניעו ראש על צדיק כתמר נשים לילות כימים על מי שמשים לילות כימים כפשוטו הוא קאי על רבינא אשר שם לילות כימים שלמד כל הלילות וגם הוא קאי על ההמון. כי באמת המה מחויבים לבכות בשביל הרעה העתידה לבוא. כי בשביל הרעה נאסף הצדיק. כי הצדיקים המה במקום הקרבנות לכפר וזהו כונת נשים לילות כימים היינו אנחנו ההמון נבכה כל הלילה על מי שמשים לילות כימים הצרות העתידות לבוא המכונים בשם לילה ואפילה המה מהפכים לאור לימים. כי הקב"ה גוזר גזירה וצדיק מבטלה בין כך ובין כך הכל כולנו מחויבים לבכות בין הלומדים ובין ההמון:

והנה קבע הפייטן בסליחות סדר הנוסח פדינו ממהומת מות ואחור בל נסוגה. כונת הפייטן כן הוא הנה כאשר רואה איש הזקן שמת אחד לעת זקנותו אזי בודאי כל יום מחכה ע"ז ופחד המות תמיד לנגד עיניו והוא כדרך דוגמא אם איש מכה לריעו בפניו וכאשר רואהו בעיניו לא כל כך גדול הפחד. כי הוא חושב תמיד על זה. אבל לא כן אם יכה איש את ריעו פתאום ועוד זורקו פתאום מביתו הלא הפחד עד אין שיעור כן דרך דוגמא איש המת פתאום בשנים הבינונים. וזהו כונת הפייטן פדנו ממהומת מות היינו ממיתה פתאומית ואחור בל נסוגה כלומר בל תקחנו קודם זמננו: כן מורי ורבותי הנה כאשר מת מורינו הרב הגאון ר' בנימין זצללה"ה אשר לא היה עוד זקן ומת בלי זמנו עליו נוכל לאמור נשים לילות כימים על מי שמשים עצמו לילות כימים כי מעודו לא יישן כל הלילה וגם לא אכל סעודת קבע אם לא סיים מסכת אני שמשתי אותו והכרתי אותו על נכון וכעת בא אלי השמועה פתאום כי מת צדיק כזה ואיך לא נבכה:

הנה מצינו גבי יוסף הצדיק בעת שראה בנימין אחיו כתיב ויפול על צוארי בנימין אחיו ויבך אמרו חז"ל שבכה על בית המקדש שעתיד ליחרב שיהיה בחלקו של בנימין ואיך לא נבכה על האיש הצדיק הזה הלא ידוע מאמר חז"ל קשה מיתת צדיקים יותר משריפת בית אלהינו ואם יוסף בכה על צואר בנימין אחיו על חורבן שיהיה רק בחלקו ואיך לא נבכה על אחינו ומורינו הרב הגאון ר' בנימין זצללה"ה אשר הוא גופא היה בית המקדש ובאמת היה ידיד ה':

הנביא היה בוכה ואמר כי עלה מות בחלונינו בא בארמנותינו להכרית עולל בחוץ כונת הנביא הוא כן. כי יש שני מיני צדיקים אחד הוא איש כללי העוסק בצרכי הכלל והכל צריכים אליו אם לתורתו או לעצתו וצדיק כזה יהיה מכונה בשם החלון המאיר לבית. כן צדיק כזה מאיר לארץ ולדרים עליה ועוד יש צדיק אחר אשר לא מש מתוך אוהל של תורה ועוסק בעבודת ה' ותורתו. ואינו יודע בטיב העולם צדיק כזה הוא מכונה בתואר ארמון והנה מקודם מת הצדיק הרב הגאון ר' אברהם שמואל זצללה"ה אשר היה לכל באי עולם כחלון המאיר לבית. ואחריו מת הצדיק הרב הגאון ר' בנימין זצללה"ה אשר כל ימיו לא מש מתוך אוהל של תורה ועבודה הוא נמשל כארמון כבית המקדש ואחריהם עוד לא שככה חמת המלאך המות עד אשר מתו כמה עוללים ויונקים וזה היה מקונן הנביא ואמר כי עלה מות בחלונינו בא בארמנותינו להכרית עולל מבחוץ. והכל עברו עלינו בשנה הזאת כקינת הנביא וזה הוא רק מחמת שלא בכינו כדין על הצדיקים לכן מתים בנים קטנים הביטו וראו אפילו רוצח גמור ההורג נפשות בכל זאת הוא רחמן על בניו ואנחנו גזלנים ואין אנחנו מרחמים אפילו על בנינו הקטנים לבכות ולהתאונן על מיתת הצדיקים למען להחיות בנינו ולכן לכל הפחות בודאי החיוב עלינו להרים קול ולבכות בהספד מר כזה: הנביא ירמיה אמר כה אמר ה' אנוש לשברך נחלה מכתך אין דן דינך למזור רפאות תעלה אין לך לדעתי המתקת הכתוב כן הוא כי כאשר יבוא הרופא לחולה גדול אזי יבחננו בכור הבחינה אם יחיה מחולי זה והנה כאשר יהיה לו המחלה זו פעם ראשון. אזי בקל יכול לרפא אותו אבל לא כן אם יהיה לו עוד מכה על המכה הראשונה וחולי על חולי אזי בכבידות ירפא אותו ויצילו ואם יהיה לו פעם שלישי אזי אין מעמיד אותו אפילו על כור מבחן. כי הוא מייאש מלרפאותו כן מקונן הכתוב אנוש לשברך כלומר האנוש היינו החולי הוא על שברך הישן נחלה אם כעת עוד חולי על מכתך השני אין דן דינך למזור כלומר לא כדאי להעמידך ולדון אותך למזור כי רפואות תעלה אין לך כן בודאי אנחנו מורי ורבותי הנה מתחלה מת הרב הגאון ר' שלמה קלוגער. והשני הרב הגאון ר' אברהם שמואל. וכעת השלישי נפטר גם הרב הגאון ר' בנימין בשנה הזאת. הוא שנה של חושך ואפילה ואיך לא נבכה. וחלילה כעת אין דן דיננו למזור. ומה נעשה דרא דיתמי ויתמי דיתמי:

אמר ירמיה הנביא באיכה כלה ה' חמתו וגו' ויצת אש בציון ויהרוג כל מחמדי עין הנה מתחלה שפך חמתו על עצים ואבנים וכיון שהצית אש בציון ושרף בית מקדשינו ועם כל זה אין לנו כפרה בלתי אם ויהרוג ה' כל מחמדי עין אלו הצדיקים שבדור:

עוד אמר הנביא קול ברמה נשמע נהי בכי תמרורים רחל מבכה על בניה מאנה להנחם על בניה כי איננו יש להבין זאת וגם יש להבין מאמר חז"ל אמר רב לשמואל בר שילת אחים לי בהספדאי דהתם קאימנא וגם יש להבין מאמר הנביא אל תבכו למת בכו בכו להולך כי לא ישוב עוד הנה ידוע כי מתות צדיקים יש על שני אופנים הא' שלא יראה ברעה העתידה לבוא לעולם הב' בשביל שלא יהיה רעה לעולם והנה הנפקא מינה כן הוא אם שימות הצדיק כדי שלא ירא ברעה אזי לא יולד צדיק אחר הן הצדיק זה מת כדי שלא יראה ברעה ואיך יולד צדיק אחר כמוהו שיראה ברעה ואם להגין שלא יהיה רעה לעולם אזי בודאי נולד צדיק אחר והנה כאשר נולד צדיק אחר אז ראיה שבודאי לא יהיה רעה. לכן אמר הנביא אל תבכו למת. כי אפשר כמת כדי שלא יראה ברעה בכו בכו להולך כי לא ישוב עוד בראותינו אם מת צדיק ואחר לא נולד ומוכח מזה אשר מת כדי שלא יראה ברעה העתידה לבוא בודאי צריכין אנו לבכות:

לכן אמר הנביא קול ברמה נשמע נהי בכי תמרורים רחל מבכה על בניה מאנה להנחם בראותה כי איננו כי לא נולד צדיק אחר שיהיה ממלא מקומו: וזה היה כונת רב לשמואל בר שילת אחים לי הספדאי במה לבכות דהתם קאימנא כלומר הואיל דהתם קאימנא ולא יהיה ממלא מקומי בודאי בשביל שלא אראה ברעה העתידה לבוא על ישראל והמה מחוייבים לבכות על צרת עצמם וזהו כונת הגמרא אוי לדור שאבדו מנהיגיו שלא יהיה ממלא מקומם לכן על זה בודאי צריכין לבכות אם אבדו. כלומר שלא נולד צדיק אחר וזה בודאי הוא אבידה דלא הדר:

אמרינן בגמרא רבי מאיר כי הוה מסיים ספרא דאיוב אמר הכי סוף אדם למות וסוף בהמה לשחיטה והכל למיתה עומדין אשרי מי שגדל בתורה ועמלו בתורה ועושה נחת רוח ליוצרו כונתו כן הוא כי האיש הלומד על מנת לקבל פרס או שלא יצרך לעסוק בעבודה ויהיה רב או שארי ענינים בודאי לא שייך עליו לומר ועושה נחת רוח ליוצרו בעמלו בתורה אבל לא כן מי שעמל בתורה אך לשמה ולא לשום דבר בעולם. עליו שייך לומר עושה נחת רוח ליוצרו לכן אמר אשרי מי שגדל בתורה כלומר שהוא גדול ובכל זאת עמלו רק בתורה ולא לשום דבר אזי הוא עושה נחת רוח ליוצרו בודאי עליו הכתוב אומר טוב שם משמן טוב:

כמו כן רבותי על הרב הגאון ר' בנימין אני מעיד אשר עמלו היה בתורה רק לשמה. כי מעודו שנא את הרבנות ועליו אמר הספדן ארץ שנער הרה וילדה אוי ארץ צבי גידלה שעשועיה אוי אבל העיקר אוי הוא על רקת כי אבדה כלי חמדתה. כי במקום שמת הצדיק שם עיקר הצרה. לכן גם על הרב הגאון ר' בנימין עיקר הבכי הוא רק בוואלקעמיר.

אשר המה בודאי אבדו אבידה כמו שאמרו חכמינו ז"ל צדיק אבד לדורו אבד ייטיב ה' ולא יוסיף עוד ליסרנו ביסורים ויקויים בנו ומחה ה' דמעה מעל כל פנים אמן: כל זה דרשתי וספדתי רק לזכרון כי אני שימשתי את הגאון הנ"ל וראיתי צדקותיו ופרישותיו לכן העליתי על הדפוס למזכרת נשמתו זכותו יעמוד לנו ולכל ישראל:

אהבת דוד דרוש טז

ליקוטים על איזה פסוקים ומאמרים מדרש איכה:
אילו זכיתם הייתם קוראים במסלה נעלה ועכשיו שלא זכיתם אתם קוראים סלה ה' כל אבירי הנה להבין זאת מאי מדה כנגד מדה נמצאת כאן. יש להבין מתחלה המקראות שבפרשה חוקה. אמרו נעברה בארצך לא נעבור בשדה ובכרם וגו' דרך המלך ויאמרו אליו בני ישראל במסלה נעלה ואם מימיך נשתה אני ומקני ונתתי מכרם מדוע לא אמרו מתחלה ואם מימיך נשתה ונתתי מכרם הנה ידוע האיש היודע תכסיסי מלחמה הוא יודע אשר אם ילך חיל בעיירות של אויבים היינו מחנה על מחנה ההכרח להם שילכו בדרך המלך ברוחב ולא במסלות צרות. פן ואולי יעגלו להם האויבים במקום צר והנה כאשר המחנה הולכים בדרך המלך אזי יודע כמה שיתעכב נסיעתו ויודעים כמה לוקחים אכילה ושתיה המוכרחות לנסיעה הזאת לא כן אם ילכו במסילות ארחות עקלקלות אזי אינם יודעים בעצמם כמה שיצרכו צידה כי לא ידעו איזה מהלך יסבו והנה כאשר אמרו בדרך המלך נלך לא אמרו ואם מימיך נשתה ונתתי מכרם. כי הלא המה יודעים כמה שיצטרכו להכין צידה לדרך אבל אחר כך כאשר אמרו במסילה נעלה אז הוכרחו לאמר להם ואם מימיך נשתה אני ומקני ונתתי מכרם כי לא ידעו פן ואולי יתעכבו. אבל איך מלאו לבם לאמור במסילה נעלה במקום צר פן יסבו להם האויבים. אך מחמת שבטוחים היו על גבורתם ולא פחדו גם מזה. לכן אמר המדרש אילו זכיתם הייתם קוראים במסילה נעלה ואתם בטוחים על גבורתכם וכעת אשר נפלתם אתם קורים סלה ה' כל אבירי (זאת אמר לי הרב הגאון ר' אליהו שי"ק אב"ד דק"ק זאגער חדש):
פרשת תולדות:
אלה תולדות יצחק בן אברהם אברהם הוליד את יצחק פירש רש"י אלה תולדות יצחק יעקב ועשו האמורים בפרשה יש להבין איך שייך זאת על אלה תולדות יצחק עוד יש להבין מה שכתוב אחר כך ויתרוצצו הבנים בקרבה ותאמר אם כן למה זה אנכי וגו' הנה ידוע אשר מתפלת יצחק נולד יעקב מחמת שהוא היה צדיק בן צדיק ומתפלת רבקה נולד עשו הרשע כי היא היתה צדיקת בת רשע. והנה אם יצחק היה מאבימלך כמו

שאמרו ליצני הדור בודאי לא נולד הצדיק יעקב כי גם הוא היה צדיק בן רשע לכן כאשר נולד יעקב מתפלתו בודאי הוא ראיה אשר היה בן אברהם וזה מרומז אלה תולדות יצחק פירש רש"י יעקב ועשו ונשמע מזה אשר אברהם הוליד את יצחק ולא מאבימלך ודו"ק כי מתוק הוא:

פרשת ויצא:

לא יעשה כן במקומינו לתת הצעירה לפני הבכירה יש לדייק למה אמר הכתוב לשון הבכירה ולא אמר כמקודם שם הגדולה ואמר לשון בכירה ונראה לי לרמז שרמז לו לבן מעשה דבכורה מה שלקח יעקב מעשו ע"י רמאות. לכן אמר לו לא יעשה כן במקומינו כמו שאתה עשית הפשוט לבכור ובכור לפשוט אבל במקומינו לא יעשה כן כי אם הבכורה הוא הבכור לכן אמר לשון הבכירה (עיין מ"ה):

ויאמר אליו לבן וגו' נחשתי ויברכני ה' בגללך לפי דעתי ע"ד צחות הוא כן הנה מבואר במדרש כי טרם בא יעקב ללבן לא היו ללבן בנים (ע' מפורש ברש"י) והנה כאשר התקשר יעקב עם לבן אז ראה הקב"ה אשר לבן רוצה רק לרמות ליעקב מה עשה הקב"ה שלא תלד אשתו של לבן רק בנים ולא בנות כי אולי פן כאשר תלד אשתו בת אזי יקרא לבן לבתו שנולדה בשם רחל ואז יאמר לבן ליעקב שיקיים התנאי שאמר לו אעבדך שבע שנים ברחל בתך הקטנה וצריך יעקב לחכות עד תגדל בתו הקטנה שנולדה לכן עשה הקב"ה שתלד אשתו רק בנים ולא בנות וזה כוונת לבן נחשתי ויברכני ה' בבנים בגללך הגם שלא אוכל לרמות לך. בכל זאת לע"ע היה לי ברכה שנולד לי בנים: ותאמר אל אביה אל יחר בעיני אדוני כי לא אוכל לקום מפניך כי דרך נשים לי וגו' לדעתי הוא על דרך צחות מה שאמרה לאביה כי דרך נשים לי הנה הדין הוא אשר גם אשה מחוייבת במצות כיבוד אב ואם לבד בממון אינה מחוייבת לכבדו כי היא ברשות בעלה מה שאין כן כל הכיבודים אשר לא שייך רשות בעלה מחוייבת והנה כאשר בעלה הוא במריבה עם אביה בודאי על פי דין אינה מחוייבת להיות במריבה עם בעלה לעשות כיבוד לאביה אם הבעל יקפיד על זה ולכן אמרה רחל לאביה אל יחר בעיני אדוני כי לא אוכל לקום מפניך כי דרך נשים אחרים לי. שהמה תחת רשות בעליהם ואינם יכולים להתקוטט עם בעליהם הואיל שאתה במריבה עם בעלי לכן לא אוכל לקום מפניך פרשת שמות:

ויאמר משה אל ה' בי אדוני לא איש דברים אנכי גם מתמול גם משלשם וגו' ועתה לך וגו' ולכאורה יש להבין מדוע אמר משה רבינו לא איש דברים אנכי ומה ענה לו הקב"ה ועתה לך מה חידש לו הקב"ה למשה שילך. הלא בכל זאת הוא כבד פה הנה מחשבת משה רבינו היה כאשר הקב"ה יעשה לו שליח לילך לפרעה והוא כבד פה בודאי יעשה

לו הקב"ה שיהיה בריא. אבל כאשר ראה יום אחד ושני ושלישי אשר הוא עוד כבד פה אז אמר משה רבינו להקב"ה בי ה' לא איש דברים אנכי ועוד לא איש דברים אנכי גם מתמול גם משלשום. גם אפילו מאז דברך אל עבדך ומה הועלתי בשליחות הואיל שכבד פה וכבד לשון אנכי והנה מבואר במאמר חז"ל אשר על כן היה משה רבינו כבד פה כדי שלא יאמרו אשר משה רבינו היה דברן גדול לכן פיתה את פרעה. וכמו כן ישראל שיקבלו את התורה ואדרבה מוכרח הוא להיות נלעג לשון לכן אמר לו הקב"ה מי שם פה לאדם בודאי יכול אני לעשותך איש דברים אבל איני רוצה ועתה אנכי אהיה עם פיך והוריתיך כדי שיראו כולם אשר אני אהיה עם פיך ולא מלבך אתה פועל כל זאת ודוק כי מתוק הוא:

פרשת קרח:

ויקח קרח בן יצהר בן קהת בן לוי וגו' ואון בן פלת בני ראובן מדייק רש"י מאי בני לשון רבים עיין ברש"י ולדעתי כן הוא ויקח קרח גו' ודתן וגו' גם לקחו בני ראובן היינו שלקחו כל שבט ראובן עמהם כמו שמבאר במדרש וקאי בני ראובן על ויקח קרח ולא על בן פלת (עיין היטב) ומה שלקח קרח שבט ראובן עמו לחלוק עיין בספ"ד פלפול עמוק על זה (עב"י): פרשת חקת:

ויאמר ה' אל משה עשה לך שרף ושים אותו על נס והיה כל הנשוך וראה אותו וחי ויעש משה וגו' והביט אל נחש הנחושת וחי יש להבין מלת לך וידוע גבי לוחות נאמר עשה לך ודרשו חז"ל משלך ופה לא שייך למידרש כן גם הקשו המפרשים מדוע אמר הקב"ה למשה עשה לך שרף ומשה עשה נחש כמבואר בקרא יש להבין זאת ע"ד המשנה שנשיכתן נשיכת שועל ועקיצתן עקיצת עקרב ולחישתן לחישת שרף לדעתי כן הוא מליצת המשנה. כי יש תלמיד חכם אשר הוא מהנעלבים ואינם עולבים שומעים חרפתם ואינם משיבים והנה ידוע מאמר חז"ל כל המספר לשון הרע ראוי שישכנו נחש וגם ידוע מאמר חז"ל (עיין במסכת ע"ז) גם ענוש לצדיק לא טוב כאשר ידבר איש לשון הרע על צדיק חלילה וה' מיסרו. לא טוב גם להצדיק אשר הקב"ה יענש לאיש ישראל עבורו. וטוב יותר שלא יבוא לידי עונש הנה כאשר מבואר מקודם אשר כל התלונות מבני ישראל היה רק על משה וה' ענשם בעבורו לא היה זאת לטובה למשה לכן אמר לו הקדוש ב"ה עשה לך שרף כלומר בשביל טובתך שלא יבוא איש לדבר עליך לשון הרע ואני מחוייב לענשו עבורך. כי גם ענוש לצדיק לא טוב והנה בודאי משה רבינו היה מהצדיקים. כי מי לנו עניו כמשה אבל משה החזיק את עצמו למדריגה קטנה לא מהצדיקים המלחשים אשר לחישתן לחישת שרף לכן עשה רק נחש הנחושת להראות אשר מדריגתו לא כ"כ

גדולה כדרך הצדיקים וזה כונת המשנה (מס' ראש השנה) וכי נחש ממית או נחש מחיה אלא בזמן שישראל חוטאים ומשעבדים לבם כלפי שמים כונתם בעת אשר ראו נחש הנחשת ועשו תשובה בשביל שהתבוננו העונש של המספר לכון הרע אזי תיכף וחי. כי באמת מי שיש בו מדה הרעה לשון הרע הוא בגדר מת כמבואר בכתוב יכרת ה' לשון רמיה כמו שאמרו חכמינו ז"ל כבר כרתו דוד ברוח קדשו וכמבואר במדרש מאן בעי חיי מאן בעי חיי. כמבואר בכתוב מי האיש החפץ חיים נצור לשונך מרע וכו':

פרשת בלק:

וירא בלק בן צפור את כל אשר עשה ישראל לאמורי ויגר מואב מפני העם וגו' ובלק בן צפור מלך למואב בעת ההיא רבים הקשו מאי שייכות ובלק בן צפור מלך למואב בעת ההיא אל קודם ושמעתי מהרב הגאון מוואלאזין הנה דרך משל אם יש פרנס בעיר איש אשר לא מתושבי עיר הזאת ויקרה מקרה לא טובה על אנשי העיר בכלל. ויהיה מבוכה גדולה ותיכף צועקים אנשי העיר אוי לנו על הצרה הזאת ועוד לנו צרה אשר המנהיג שלנו לא מתושבי עירנו הוא ותיכף אמרו נתיעץ איך לעשות את הפרנס שלנו להעבירו כי לא ידרוש טובתינו. כן היה בעת מהומת בלק. כי בלק לא היה מתושבי עיר מואב וחש בלק פן יעבירו אותו ממלכותו בעת הזה וקאי פסוק ובלק בן צפור מלך למואב על פסוק וירא בלק מתחילה ראה את כל אשר עשה ישראל לאמורי ועוד ראה ויקץ מואב ועוד ראה אשר הם אומרים איש אל רעהו ובלק בן צפור מלך למואב בעת ההיא בעת צרה כזה הפרנס שלנו לא מתושבי עירנו הוא ונעבירנו. לכן חשש ושלח אל בלעם ודרך אגב נבאר הפסוק אשריך ישראל מי כמוך עם נושע בה' מגן עזרך ואשר חרב גאותך ויכחש אויביך לך ואתה על במותימו תדרוך הנה ידוע אשר אין כחם של ישראל רק בפה כמו שנאמר הקול קול יעקב אבל אצל עשו אומנתם בחרב. כמו שנאמר והידים ידי עשו ואם יעקב תפש אומנת חרב אזי תיכף עשו תופש אומנת הקול לכן היה בלעם תופש אומנת יעקב לקלל בפה ומבואר בכתוב ואת בלעם וגו' בחרב מדה כנגד מדה (עיין ברש"י ובמדרש) ובזה מבואר הכתוב אשריך ישראל מי כמוך עם נושע בה' בפה בתפלתם ואין כוחכם אלא בפה ואשר חרב גאותך כלומר פעמים בחרב גאותך ויכחשו אויביך לך כאשר יכחשו אויביך ויחליפו אומנותם אז אתה על במותימו תדרוך ויהיה כחך בחרב כמו שהיה אצל בלעם בן בעור: המות והחיים ביד הלשון אמר המדרש כהדא איצטרע מוקירין. פירשו המפרשים זה כלי מלחמה אשר יש בה חנית וסכין או כף לאכול. מצד אחד כלי מלחמה להרוג ומצד שני כלי לאכול ע"ד צחות יש להבין זאת הנה המדרש תמה מדוע אמר מקודם המות ואחרי כן החיים הלא פתח דבריך יאירו וצריך

לאמר החיים והמות ביד הלשון הנה עיקר פה שברא הקב"ה הוא רק לעסוק בתורה הקדושה ולא לדבר נבלות או רכילות חלילה. העיקר התורה והטפל דברים בטלים אבל לא כן האדם עושה עיקר מרכילות וטפל מתורה הקדושה דרך משל אם יקרא איש הכלי שיש בה שני דברים ללחום במלחמה וגם בצד אחד לאכול אזי אם עיקר תשמישו למלחמה אזי קורין לכלי כלי מלחמה שם העצם וטפל כלי אכילה לא כן להיפך אם יש בסכין כלי מלחמה אזי קוראין אותה כלי אכילה וטפל כלי מלחמה והנה עיקר פה הוא ללמוד ונקרא הפה חיים וטפל לדבר דברים בטלים טפל נקרא ג"כ כלי מות לא כן האיש המהפך אשר עיקר תשמיש פיו הוא משמש למות לדבר רכילותו לדברים בטלים אזי עיקר תשמיש פיו הוא למות וטפל לחיים לתורה וזה המתקת המדרש כהדא איצטרע הוא כלי מלחמה אשר עיקר הוא כלי מלחמה אבל הטפל הוא לאכול כן המות והחיים ביד הלשון אם עושה עיקר ממות לשום מות בפיו לתשמיש בפיו רק על דברים בטלים ולא לדברי תורה (כך שמעתי מהרב הגאון דוועקסנע המנוח ר' ליב זצ"ל):

משנה אבות:

אל תרבה שיחה עם האשה באשתו אמרו קל וחומר באשת חבירו וכו' כל המרבה דברים עם אשה עד סופו יורש גיהינם יש להבין זאת איך שייך ירושה בגיהינם אמרתי דרך צחות כן כי באמת יש יורש גיהינם כמו שאמרו כל ההולך וכו' נופל בגיהינם יש להבין מדוע אמר נופל בגיהינם ולא אמר יורד לגיהינם. כי באמת יש ההולך אחרי עצת אשתו אשר דרך נשים לחרחר ריב בבעליהם אם מספר איש לאשתו פלוני חרפני ברבים אז דרך האשה ליעץ לבעלה לבלי לשקוט ולגדף לריעו ויקבל רכילות וידוע אשר המספר לשון הרע על חבירו נוטל חלק חבירו בגיהינם. והנה מה שעושה איש עבירות אזי מה שיורד לגיהינם הוא כאשר עשה בעוה"ז כן יעשה לו בעולם הבא לפי עבירות כן עונשו אבל אם מדבר על חבירו רכילות אזי נופל בגיהינם כלומר יורש גיהינם גם עבירות שלא עשה כי אם חבירו עשה בכל זאת העונש מגיהינם הוא יורש ומדוייק נופל בגיהינם. וגם מדויק ולבסוף יורש גיהינם כמו ירושה שבאה לאדם בלי שום יגיעה ופתאום כן יורש המרגל גיהינם חלק חבירו:

סיום הספר:

הנה גמרתי לכבוד קוני חלק ראשון מספרי אהבת דוד אשר דרשתי בכרכים. ומיחל אני להבורא ית' שיעזרני לגמור גם חלק שני שלישי אשר יש לי תחת ידי פלפולים בשמעתתא ומחמת הוצאות הדפוס התחלתי בדרך דרוש ומוסר הממשיך את הלב כמאמר המדרש סמכוני באשישות אלו הלכות רפדוני בתפוחים אלו האגדות ושמעתי

הטעם למה הלכות מכונה בשם אשישות והגדות בשם תפוחים. כי אין משיבין על הדרוש כמו שמצינו דורות הראשונים היו אומרים קודם שמעתתא מילתא דבדיחותא והוו בדחי רבנן כלומר לא היה חלילה דברי ליצנות כי אם פלפול שלא אליבא דאמת כי הקדוש ברוך הוא חדי בפלפולה. אבל לא כן הלכות מחויב להיות אליבא דהלכתא כי שגגת תלמוד עולה זדון והנה אם יתן איש אל רעהו יין לשתות ההכרח הוא שיהיה הכום בלי שום נקב פן יזוב היין דרך הנקב ויצא שכרו בהפסדו אבל לא כן הוא אם יתן איש לרעהו תפוח אזי אפילו אם יהיה נקב בתוך התפוח לא יזיק לו. כן הלכות מחויב להיות בלי שום פקפוק כי שגגת תלמוד עולה זדון לא כן הגדות היא בגדר תפוח אפילו שלא יהיה על דרך אמת בכל זאת תורה היא. והנה ספרי זה ראוי לאומרם. כי יש בו דרוש טוב ומעט פלפול ומוסר על דרך השכלה. גם להעומדים יוצלח ספרי זה והן להאיש אשר ראשו כבד עליו בהקפת כל הראש ואלה דברי דוד האחרונים מכלל דאיכא ראשונים וה' יעזרני לגמור את הכל כיד ה' הטובה עלי כה דברי עבדכם עבד לעבדי ה' וללומדי תורה:
פה ווגעער יום ד' לסדר נשא שנת תרל"א לפ"ק שלום דוד אב"ד דק"ק ווגעער: